

P SAHABE-İ KİRAM ANLATIYOR:
PEYGAMBERİMİZLE
27 GÜN (VEDA HACCI)

RIFAT ORAL

T.C. CUMHURBAŞKANLIĞI
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

Genel Yayın No: 771

Halk Kitapları: 129

PEYGAMBERİMİZLE 27 GÜN (VEDA HACCI)

Yayın Yönetmeni

Cafer Tayyar DOYMAZ

Yayın Koordinatörü

Önder ÖZKAN

Tashih

İsmail DERİN

Baskı Takip

Yunus Emre ERDOĞAN

Grafik-Tasarım

Emre YILDIZ

Mücella TEKİN

Baskı

Tek Ses Ofset Matbaacılık Yayıncılık Org. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel.: 0312 341 66 19

Sertifika No: 44186

3. Baskı, Ankara, Nisan 2025

2025-06-Y-0003-771

ISBN 978-975-19-4700-0

Sertifika No: 46325

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 17.12.2007/97

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel.: 0312 294 43 93

Faks: 0312 294 42 57

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye Daire Başkanlığı

Tel.: 0312 295 71 53 - 0312 295 71 56

Faks: 0312 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
KISALTMALAR	13

GİRİŞ

HACCIN TANIMI ve İLGİLİ LİTERATÜR	15
I- HAC TERİMİ ve KAPSAMI	15
II- VEDA HACCI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	15

BİRİNCİ BÖLÜM

VEDA HACCI ÖNCESİ (H. 9. YIL)	20
• Haccın Farz Olması ve Bir Soru	21
• Hz. Ebû Bekir Başkanlığında Gönderilen İlk Hac Kafilesi	21

İKİNCİ BÖLÜM

VEDA HACCI (H. 10. YIL)	26
• Veda Haccı İsmi Etrafında Bir Tartışma	26
• Hac Hazırlıkları	27
• Medine'den Hareket Gününde İhtilaf	28

GÜNLÜK OLARAK VEDA HACCI .....

A- YOLCULUĞUN BİRİNCİ GÜNÜ	29
• Medine'den Hareket	29
• Peygamberimizin Bineği ve Yanındakiler	30
• Şecere Yolu	31
• Yolda Doğum Yapan Kadın ve İlgili Hükümler	31
• Zülhuleyfe'de Konaklama ve Diğer Mikât Yerleri	32
• İhrama Girmeden Önce Yapılan Hazırlıklar	33

B- YOLCULUĞUN İKİNCİ GÜNÜ	34
• Akîk Vadisinde Sabah ve Öğle Namazı	34
• Kurbanlık Develerin İşaretlenmesi	35
• Zülhuleyfe'den Yola Çıkış ve Beydâ'da Niyet/Telbiye	35
• Cahiliye Döneminde Telbiye	36
• Peygamberimiz Hangi Tür Hac Yaptı?	37
• Beydâ'dan Melel'e, sonra da Şerefü's-Seyyâle'ye varış	45
C- YOLCULUĞUN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ	45
• Irku'z-Zubye ve Ravhâ'ya Varış	45
• Ravhâ'nın Özellikleri	46
• Ebvâ Seferinde Peygamberimizin Irku'z-Zubye ve Ravhâ ile İlgili Anlattıkları	47
• Ravhâ'da Hediye Edilen Bir Av ve Ashab Arasında Taksimi	47
• Ravhâ'dan Hareket ve Munsaraf'a Varış	48
D- YOLCULUĞUN DÖRDÜNCÜ ve BEŞİNCİ GÜNLERİ	49
• Üsâye'ye Varış, Hz. Peygamber'in Azık Devesinin Üsâye'de Kayboluşu ve Arc'da Bulunuşu	49
• Hz. Peygamber'e Sa'd b. Ubade ve Oğlunun Yiyecek Getirmesi	51
• Lahyu Cemel'e Varış, Peygamberimizin Baş Ağrısı Sebebiyle İhramlıyken Kan Aldırması (Hacamat)	52
• Sukyâ'ya Varış ve Peygamberimizin Sukyâ'da Konaklaması	53
E- YOLCULUĞUN ALTINCI GÜNÜ	53
• Peygamberimizin Ebvâ'ya Varışı, Kendisine Getirilen Av Etini Almaması	53
• Ebvâ'dan Ayrılış ve Yemen Tepelerine Varış	54
F- YOLCULUĞUN YEDİNCİ GÜNÜ	55
• Peygamberimizin Ezrak'a Varışı ve Bazı Peygamberlerden Haber Verişi, Sonra Erşâ/Lefet Yokuşuna Ulaşması	55
• Erâk Tepesi Üzerinden Cuhfe'ye Varış	56

G- YOLCULUĞUN SEKİZİNCİ GÜNÜ	57
• Peygamberimizin Kudeyd'e Varışı	57
• Usfan'a Varış	58
• Usfan'dan Gamim'e Gidiş	58
H- YOLCULUĞUN DOKUZUNCU GÜNÜ	59
• Merru'z-Zahrân'a Varış ve Ayrılış	60
• Peygamberimiz Güneş Battığında Serif'e Ulaştı	60
• Hac Yolculuğunda Hz. Âişe'nin Serif Denilen Yerdeki Özel Durumu ve İhrâmı	61
• Peygamberimiz Mekke'ye Ne Zaman Ulaştı?	62
I- YOLCULUĞUN ONUNCU GÜNÜ	62
• Zi Tuvâ'ya Varış: Peygamberimiz Geceyi Zi Tuvâ'da Geçirdi, Gusül Aldı, Sabah Namazını Orada Sarp Bir Tepe Üzerinde Kıldı, Kedâ'dan Bathâ'nın Yanındaki Yukarı Yoldan Mekke'ye Girdi	62
• Hac Niyetini Fesh Edip Önce Umre Yapmak Caiz midir? ..	64
• Peygamberimizin Mescid-i Haram'a Benî Şeybe Kapısından Girişi	65
• Kâbe'yi Görünce Yaptığı Dua	66
• Mescid-i Haram'a Girince İlk Yapılması Gereken Tavaftır ..	66
• Tavaf, Remel (Çalımlı/Hızlı Yürümek) ve Makam-ı İbrahim'de Namaz	68
• İki Rüknü (Yemani ve Hacer Köşelerini) İstilam Etmek ..	69
• Diğer İki Rükün (Şam ve Irak Köşelerinin) İstilam Edilmemesinin Sebebi	70
• Tavafta Izdıba'	72
• Hz. Peygamber'in Veda Haccında Üç Tavafi, Hacer-i Esved'e İstilamı (Elini Dokunması), Sonra Elleri Öpmesi ve Yüzüne Sürmesi	73
• Tavafta Yapılan Dua ve Zikirler	73

- İnsanlara Sıkıntı Vermemek Gerekir 75
- Safa ile Merve Arasında Sa'y Yapmak 75
- Sa'y Yaparken İzdıba' Müstehap mı? 77
- Peygamberimiz Binek Üzerinde Sa'y Yaptı mı? 78
- Peygamberimiz İki Defa Sa'y Yaptı mı? 79
- Temettu ve Kıran İçin Tek Tavaf ve Sa'y Yeterli mi? 79
- Kurban Kesmeye Gücü Yetmeyenlerin Oruç tutması 81
- Hasta Olan Sa'd b. Ebû Vakkas'a Dua Edilmesi ve
Moral Verilmesi 82

J- YOLCULUĞUN ONUNCU GÜNÜNÜN AKŞAMI, ON BİRİNCİ, ON İKİNCİ VE ON ÜÇÜNCÜ GÜNLERİ . .85

- Peygamberimiz Ebtah'a (Batha'ya) Gitti ve Terviye
Gününe Kadar Orada Kaldı 85
- Peygamberimizin Batha'da Kaldığı Çadır, Kıldığı
Namaz ve Sütne Konusu 88
- Hz. Ali'nin Yemen'den Gelişi 89
- Ebû Musa el-Eş'arî'nin Yemen'den Gelişi 90
- Peygamberimiz Terviyeden Bir Gün Önce Hutbe Verdi . . .91
- Peygamberimiz Terviye Günü Mina'ya Hareket Etti
ve Orada Bir Gün Kaldı 91
- Mina'daki Hayf'ta Mürselât Suresinin İnmesi ve
Bir Yılanın Çıkması 93

K- YOLCULUĞUN ON DÖRDÜNCÜ GÜNÜ 95

- Cahiliye Döneminde Kureyşliler Arafat'ta Vakfe
Yapmazlardı 95
- Peygamberimizin Arafat Hutbesi ve Vakfesi 97
- Peygamberimiz Arafat'ta İki Hutbe Verdi 100
- Hacda Arefe Günü Oruç Tutulması Yasaklandı 103
- Hac Yapmayan Kişilerin Arefe Günü Tuttukları
Oruç İki Yıllık Günaha Keffarettir 104

• Arafat'ta Ölen Kişi	105
• Arafat'ta Sorulan Sorular	105
• Arafat Dışında Vakfe Yapanların Uyarılması	107
• Hz. Peygamber'in Arafat'ta Yaptığı Dualar	107
• Arafat Günü Günahların Temizlenmesi ve Allah'ın Hac Yapanları Meleklerle Övmesi	111
• Arafat Yakınlarındaki Na'man Dağı:(Kalu bela Olayında Geçen) Allah'ın Ruhlardan İlk Söz Aldığı Yerdir	112
• Vakfe Yerinde İnen Vahiy	113
• Müzdelife'ye Hareket	114
• Arafat'tan Süratle Çıkmak İsteyenlere Peygamberimizin Mani Olması	115
• Arafat ile Müzdelife Arasında Sorulan Soru	116
• Peygamberimiz Yolda Abdest Aldı ve Müzdelife'de Namazları Cem Etti	117
• Akabe Cemresine Kadar Telbiyeye Devam Edildi	117
• Müzdelife'de Sorulan Soru	118
L- YOLCULUĞUN ON BEŞİNCİ GÜNÜ	119
• Müzdelife'den Çıkış ve Muhassir Vadisine Varınca Durmayıp Hızla Geçiş	119
• Bazı Zayıf/İhtiyaç Sahipleri Müzdelife'yi Gece Yarısından Sonra Terk Edip Akabe Cemresine Vardılar ve Gece/Alacakaranlıkta Taşladılar	120
• Hz. Peygamber Sabah Namazı Vaktine Kadar Müzdelife'de Kaldı, Sonra Mina'ya Doğru Yola Çıktı Ve Orada Cemre'yi (şeytan'ı) Taşladı	121
• Cemrelere Atılacak Taşları Müzdelife'den Topladı	124
• Bayram Günü Sabahı Sorulan Soru	125
• Peygamberimiz Binekli Olarak Cemreyi Taşladı	126
• Cebrail'in Hz. İbrahim'e Haccı Öğretmesi	128
• Peygamberimizin Bayram Günü Mina'daki Konuşması	131

- Hz. Peygamber'in Kestiği Kurbanlar 136
- Hz. Peygamber'in İhramdan Çıkmak İçin Tıraş Olması ...137
- Kadınların Hac ve Umrede Saçlarını Kazıtması Yasaklandı138
- Cemreye Atılan Taşlar, Tıraş ve İfaza Tavafı ile
Günahların Dökülmesi 139
- Peygamberimiz İhramdan Çıkınca Güzel Kokular Sürdü,
Elbisesini Giydi 140
- Peygamberimizin İfaza (Farz) Tavafı İçin Kâbe'ye Gitmesi140
- Peygamberimiz Tavaftan Sonra Yeni Bir Sa'y Yapmadı ...142
- Peygamberimize Kâbe'de Meyve Suyu İkram Edildi,
Sonra Zemzem İçti 142
- Peygamberimiz Kâbe'nin Örtüsünü Değiştirdi 144

M- YOLCULUĞUN ON BEŞİNCİ GÜNÜNDEN KALANI, ON ALTINCI, ON YEDİNCİ VE ON SEKİZİNCİ

- ### **GÜNLERİ 145**
- Hz. Peygamber Mina Gecelerinde Kâbe'ye Giderdi 145
  - Peygamberimiz Bayramın İkinci, Üçüncü ve
Dördüncü Günleri Öğleden Sonra Üç Cemreyi de Taşladı ..147
  - Bayramın İkinci Günü Mina'da Sabah Namazı 148
  - Bayramın İkinci Günü Peygamberimiz Konuşma Yaptı ...148
  - Bayramın İkinci Günü İnen Sure 150
  - Taş Atma Sırasında Peygamberimize Sorulan Soru 150
  - Allah'ın Rahmetini İsteyen Bir Genci Peygamberimizin
Soruşturması 151
  - Peygamberimiz Bayramın Dördüncü Günü Taşlamadan
Sonra Öğle Namazını Muhassab'da (Ebtah'ta) Kıldı ve
Oraya Yerleşti 152
  - Ebtah (Muhassab)'da Konaklama Müstahap mıdır? 153
  - Hz. Âişe'nin Konakladıkları Muhassab'dan Umre İhramı
İçin Kardeşiyle Ten'im'e Gitmesi 154
  - Peygamberimiz Bayramın Dördüncü Günü Öğle, İkinci,

Akşam ve Yatsı Namazlarını Mekke'de Kıldı ve Muhassab'da İstirahat Etti 157

N- YOLCULUĞUN ON DOKUZUNCU GÜNÜ 157

- Bu Gün Sabah Namazından Önce Tavaf Yapılacağı İlan Edildi 157
- Peygamberimiz Seher Vakti Yola Çıktı ve Sabah Namazından Önce Kâbe'ye Geldi 158
- Peygamberimiz Bugün Sabah Namazını Kâbe'de Kıldırıldı ve Namazda Tur Suresini Okudu 158
- Hayızlı Kadından Veda Tavafı Sorumluluğu Düşer 160
- Peygamberimiz Tavaftan Sonra Mültezem'e Vücudunu Yapıştırdı ve Dua Etti 160
- Muhacirlerin Hac ya da Umre İbadetini Tamamladıktan Sonra Mekke'de Üç Gecedен Fazla Kalmaları Yasaklandı ..163
- Hacca Giden Resûlullah'ın Hanımları Sonra Hac Yaptılar mı? 163
- Kurbanlık Etler Dönüşte Azık Oldu 165

O- YOLCULUĞUN YİRMİNCİ, YİRMİ BİRİNCİ VE YİRMİ İKİNCİ GÜNLERİ 166

- Peygamberimiz Mekke'den Çıkarken Zî Tuvâ'ya Uğradı ve Orada Geceledi 166

P- YOLCULUĞUN YİRMİ ÜÇÜNCÜ GÜNÜ 166

- Peygamberimize Hz. Ali'nin Şikayet Edilmesi 167
- Peygamberimizin Şikayet Edenlere Karşı Hz. Ali'nin Haklılığı ve Ehl-i Beyt'in Önemi ile İlgili Bir Konuşması ..168

R- YOLCULUĞUN YİRMİ DÖRDÜNCÜ, YİRMİ BEŞİNCİ VE YİRMİ ALTINCI GÜNLERİ 172

- Ravhâ'da Bir Kadının Sorusu 173
- Hz. Peygamber Seferden Dönüşünde Gece Şehre/Evine Girmezdi, Sabahı Beklerdi ve Bunu Başkalarına da Emrederdi 173

• Peygamberimiz Zülhuleyfe’de Geceledi ve Sabah Medine’ye Girdi	173
S- YOLCULUĞUN YİRMİ YEDİNCİ GÜNÜ	175
• Peygamberimiz Medine'yi Gördüğünde Tekbir Getirir ve Dua Ederdi	175
• Hz. Peygamber Medine'ye Ulaştığında Mescidin Önünde Devesini İhtırdı ve Mescitte İki Rekât Namaz Kıldı, Sonra Evine Gitti	176
• Hz. Peygamber Medine'ye Döndüğünde Minbere Çıktı ve Bir Konuşma Yaptı	176
• Hacdän Sonra Peygamberimizi Ziyarete Gelen Bazı Kişiler	176
• Hz. Peygamber'in Medine'deki Son Ayları	178
VEDA HACCINDAKİ YERLER ve OLAYLAR	179
BİBLİYOGRAFYA	182

ÖN SÖZ

Allah'a hamd, son Peygamber Hz. Muhammed'e, onun Ehl-i beytine ve ashabına salât ve selam olsun.

Fiziki ve ekonomik şartları Mekke'ye gitmeye uygun olan her Müslüman'a hac yapmak farzdır. Hac yapan kişinin manevi açıdan kazanımları o kadar fazladır ki bunları bütünüyle sıralamak uzun zaman alır. Ancak şunu ifade edebiliriz. Hac yapmak isteyen kişi kendisini Allah yolunda infak etmeye hazır hissedince yola çıkar. Onun için fedakârlık süreci başlamıştır. Bu yolda paylaşım, sabır ve merhamet gibi kazanımlar elde eder. İhrama girerek dünya hayatından geçici de olsa bir an sıyrılır. Bu geçici dünyada bir damladır, ebediyete ulaşmak için Kâbe'ye akan o beyaz (ihramlı) iman seline kendisini bırakıverir. Bu coşkulu sel onu Kâbe'ye götürür. Yeryüzünün en eski mabedi ve tevhidin sembolü Kâbe şimdi önünde durmaktadır. Bütün araçlar geride kalmıştır. Artık o amacına ulaşmıştır. Rabbinin aşkıyla Kâbe'nin etrafında dönmeye başlar. Dualar, zikirler ve göz yaşları... Sonra Makam-ı İbrahim tarafında iki rekât namaz kılar. Sanki bu bir şükür secdesidir. Sonra zemzemden içer. Zanneder ki zemzem onun içindeki ateşi söndürecek. Ama zemzem, aşkın ateşini daha da artırır. Kendisini Safa ile Merve tepesine atar. Hacer validemiz gibi yürümeye ve koşmaya başlar. Allah yolunda fedakârlığı doya doya yaşar. Bu da yetmez, Arafat'a gider, çöl sıcağı onu yakar ve kavurur.

Arafat, bilginin sembolüdür. Allah'ın büyüklüğünü ve gücünü idrak etmeniz gerekir. Bu bilgi sizi Müzdelife'ye götürür. Müzdelife Allah'a kulluğun/yakın olmanın sembolüdür. Müzdelife yolu Mina'ya çıkar. Mina da idealist olmanın sembolüdür. Öncelikle haksızlıklara karşı gelmenin sembolü olarak şeytanı taşlamanız gerekir. Bu, Allah yolunda kurban olmak demektir. Kurban keserek bunu ilan edersiniz. Sonra tıraş olarak ihramdan çıkarsınız.

Ancak tekrar Kâbe'ye giderek ahdinizi yenilemeniz gerekir. Bayramın ikinci, üçüncü ve isterseniz dördüncü günü tekrar tekrar şeytan taşlamaya gidersiniz. Bu, mücadelenin ömür boyu süreceğini gösterir. Mekke'den gideceğiniz gün yeniden gelip veda tavafı yaparsınız. Sanki bu sizin için bir vedalaşma ve ahdinizi yenilemektir. Artık bundan sonra sizin için yeni bir hayat başlamıştır.

Peygamberimiz bundan asırlar önce hacca gitmek için Zilkade ayının 25. günü Medine'den yola çıktı, 9 gün sonra Zilhicce ayının 4'ünde Mekke'ye ulaştı. Zi Tuva denilen yerde sabahladı ve Zilhicce'nin 5'inde Mekke'ye girdi. Umre ve hac ibadetini birleştirip kıran haccı olarak tamamladıktan sonra Zilhicce'nin 15'inde Mekke'den ayrıldı. Hz. Peygamber Mekke'de hac için yaklaşık 10 gün kalmış, sonra da Medine'ye doğru yola çıkmıştı. İşte bu minik zaman diliminde neler oldu, hangi olaylar yaşandı ve Peygamberimiz nasıl hac yaptı sorularına doğru olarak cevap vermek gerekir. Elinizdeki bu eser temel kaynaklardan istifade edilerek hazırlanmış olup, söz konusu olayları canlı olarak nakletmektedir. Ayrıca çalışmamız, olayların günlük olarak teferruatlı anlatımı nedeniyle Veda haccı konusunda bu tarzda yazılan ilk eser olma niteliği taşımaktadır. Gönül ister ki Resûlullah'ın hayatı ile ilgili bütün malzemeler toplansa, tefsir, hadis, fıkıh, siyer ve tarih alimleri bir program yapıp heyet halinde düzenli olarak bunlar üzerinde çalışsa ve Resûlullah'ın bütün hayatı günlük olarak teferruatlı bir şekilde aktarılsa. Bu projenin mutlaka hayata geçirilmesi gerekir. Çünkü şu anki teknoloji ile bilgiye bir bütün halinde ulaşmak daha kolaydır.

2005 yılı hac yolculuğunda Mekke'deki çeşitli yerleri görmemize vesile olan Necati ÖZTÜRK ve Medine'de bizi gezdiren Muhsin ALEMDAR beylere şükranlarımı arz ederim.

Umarız ki bu gibi çalışmalar siz değerli okurlarımızda yeni ufuklar açar. Çalışmak bizden, başarı Allah'tandır. Dua ile...

Rıfat ORAL
Konya - 2007

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
bk.	: bakınız
s.	: sayfa
Ş. Arnavud	: Şuayb el-Arnavud
s.a.s	: sallallahü aleyhi ve sellem
r.a	: radyallahü anh (erkek sahabi için)
r.ha	: radyallahü anha (hanım sahabi için)
trc.	: terceme
ts.	: tarihsiz
thk	: tahkik
thr.	: tahriç
vd.	: ve devamı
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
İA	: İslâm Ansiklopedisi

GİRİŞ

HACCIN TANIMI ve İLGİLİ LİTERATÜR

I- HAC TERİMİ VE KAPSAMI

A- Sözlük Anlamı: Hac, tazim edilen bir şeye yönelmek ve onu ziyaret etmektir.

B- Terim Anlamı: Belli fiillerle malum vakitte Beytullah'a yönelmek ve onu ziyaret etmektir. Hac (الحج) ve Hıç (الحج) şeklinde iki okunuşu vardır. Bazı alimlere göre Hac masdar, Hıç isimdir. Zilhicce, hac ayı demektir. Hac yapan erkeğe, el-hâc (الحاج) kadına el-hâcce (الحاجّة) denir. Türkçe'ye hacı olarak geçmiştir.¹

Hac ve umre İslâm'daki temel ibadetlerdendir. Bu ibadetler nefis tezkiyesi yanında Müslümanların Peygamberler diyarında şuurulanması gibi önemli bir misyonu yüklenir. Hac ve umre sırasında Allah'ın birliği ve gücünün yeryüzündeki sembolleri ziyaret edilir. Bu nesnelere için kullanılan sembol kelimesi bizzat Kur'ân tarafından ifade edilmiştir. *Kâbe* tevhidin sembolüdür. *Safa* ile *Merve* fedakârlığın, *Mina* idealizmin, *Arafat* bilgi ve marifetin, Müzdelife kulluğun, şeytan taşlama şer güçlere karşı başlayan mücadelenin sembolleridir. Aşağıdaki ayet ve hadislerde bu ibadetin yapılışı ve Hz. Peygamber dönemindeki uygulaması ile ilgili örnekler bulunmaktadır. Önemli olan Hz. Peygamber gibi hac ve umre yapabilmektir.

II- VEDA HACCI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Veda haccı ile ilgili bilgilere parçalar halinde ulaşmak mümkündür. Bu konuda biz zengin bir koleksiyona sahibiz. Ancak bu bilgileri kronolojik olarak sıraya koyup tarihi bağlamında anla-

¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, III/378; İbnü'l-Esir, *Nihaye*, I/895.

mak sanırım önümüzdeki en büyük problem olsa gerek. Bu konuda yapılan çalışmalar oldukça azdır ve yetersizdir. Veda haccı ile ilgili çalışmaları yedi kısımda toplamak mümkündür:

A-Rivâyet Tefsirleri:

- 1-Taberi (v. 310/922), *el-Camiu'l-Beyân*
- 2-İbn Kesir (v. 774/1372), *Tefsiru'l-Kur'an*
- 3-Kurtubi (v. 643/1245), *el-Cami'li Ahkami'l-Kur'ân...*

B-Hadis Kitapları:

- 1-Kütüb-i Sitte
- 2-İmam Malik (v. 179/795), *el-Muvatta* (Yahya b. Yahya el-Leysî rivâyeti)
- 3-İmam Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *el-Müsned*
- 4-Hakim (v. 405/1014), *el-Müstedrek*
- 5-İbn Hibban (v. 354/965), *es-Sahih*
- 6-İbn Huzeyme (v. 311/923), *es-Sahih...*

C-Siyer Kitapları:

- 1-İbn İshak (v. 151/768), *es-Siretü'n-Nebeviyye*
- 2-İbn Hişam (v. 218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*
- 3-Vâkidî (v. 207/ 823), *el-Meğazi*
- 4-Belazurî (v. 339/ 950), *Futuhu'l-Büldân ve Ensab*
- 5-İbn Hibban (v. 354/965), *es-Siretü'n-Nebeviyye*
- 6-İbn Kesir (v. 774/1372), *es-Siretü'n-Nebeviyye...*

D-Fıkhu's-Sire:

- 1-İbn Kayyim (v. 751/1350), *Zadü'l-Meâd*
- 2-Kettani (v. 1382/1962), *et-Teratibü'l-idariyye...*

E-Tabakat Kitapları:

- 1- İbn Sa'd (v. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübra*,
- 2-İbn Hacer (v. 852/1448), *el-İsâba fi temyizi's-sahabe...*

F-Coğrafi Kitaplar, Atlaslar ve Ansiklopediler:

- 1- Fakihî (v. 275/888), *Ahbaru Mekke*

2-Yakut Hamevi (v. 626/1229), *Mu'cemü'l-büldan*

3- Sad b. Abdullah, *Mu'cemü'l-emkine el-varide zikruha fi Sahihi'l-Buhari*

4-Muhammed İlyas Abdülğani, *Tarihu Mekketel-Mükerreme Kadîmen ve Hadisen*

5-Diyanet İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı...

G-Veda Haccı İle İlgili Yazılan Bazı Müstakil Eserler:

1-İbn Hazm (v. 456/1064), *Haccetü'l-veda'*

2-Nasruddin Hadır el-İrbilî (v.619/1222); *Hutbetü'l-veda'* (Sağâni, bu kitabın Peygamberimizin Veda hutbelerini toplayan ilk çalışma olduğunu belirtti.)

3-Takiyüddin Ahmed b. Ali el-Makrizî (v.845/ 1441); *Şariiu'n-necat fi Hacceti'l-veda'*

4-Burhaneddin İbrahim b. Ömer (v.885/1480); *el-İttıla' alâ Hacceti'l-veda'*

5-Muhammed Zekeriya el-Kandehlevi (v. 1384/1964), *Haccetü'l-veda'*

Peygamberimizin Veda haccını anlatan müstakil kitaplar telif edilmesine rağmen onlarda bu eserde olduğu gibi geniş kapsamlı bir anlatıma gidilmemiş ve olaylar düzenli olarak kronolojik sıraya göre günlük aktarılmamıştır.

Tercemedeki bazı ekler:

1-Salavat ve dua cümleleri:

a-Peygamberimizin zikredildiği rivâyetlere bir tane de olsa (s.a.s), yani Allah'ın salat ve selâmı Hz. Peygamber'e olsun, cümlesi konuldu.

b-Sahabenin zikredildiği yerlere (r.a), (r.ha), yani Allah bu sahabiden razı olsun, cümleleri eklendi. Çünkü selefimiz temiz alimler bu tarz konuşular ve yazdılar. Ayrıca okurların da salavat ve dua cümleleri ile ecir kazanacaklarını umarım.

2- Rivâyetlerin tahrirci:

Tahriçler dipnotlarda gösterildi. Hadisleri rivâyet edenlerin senedine ve hadislerin geçtiği Ahmed b. Hanbel, Buhari gibi *temel hadis kitaplarındaki* yerlerine işaret edildi. Hadislerin sahih ya da zayıflığını da Heysemi, İbn Hacer ve Zehebi gibi *alimlerin görüşlerine* göre, onlardan bir görüş bulunmadığında ise tek tek *sened tenkidi* yapılarak hadislerin sıhhati tespit edildi. Hadislerin tahririne bu kadar önem verilmesi yadırganmamalıdır. Hadislerin naklinde *sened ve sıhhatini* zikretme alışkanlığı bu ümmetin öteden beri gelen güzel bir geleneğidir. Dünya tarihinde olayların ve tarihin bu şekilde râvilerine göre tek tek tespit edilmesi, bunların tenkidlerinin yapılması ve zayıf rivâyetlerin sahihinden ayrılması örneğini başka ümmetlerde göremeyiz. Bu konularda bizim ufukumuzu açan değerli alim Nureddin BOYACILAR hocamı da burada saygıyla anmak istiyorum. Umarım ki asrımızda unutulmuş bu hazine yeniden günyüzüne çıkar ve insanlar istifade ederler, ayrıca selefimizin Hz. Peygamber'in sünnetine nasıl hizmet ettiklerini anlarlar.

3-Bazı kroki ve resimler:

Olayların daha iyi anlaşılması için konu ile ilgili harita, kroki, fotoğraf ve resimler eklendi.

BİRİNCİ BÖLÜM

VEDA HACCI ÖNCESİ (H. 9. Yıl)

VEDA HACCI ÖNCESİ (H. 9. Yıl)

(Kâbe'nin Etrafının Her Türlü Cahiliye Âdetleri ve Müşriklerden Temizlenmesi)

• Giriş

Hicretin ilk yıllarından itibaren Peygamberimiz (s.a.s) Medine'de kuvvetli bir toplumun oluşması için çalıştı. Bu toplumun ibadet ve ahlâkî gelişimi yanında iç ve dış huzurunu sağlama sürecinde çeşitli antlaşmalar ve savaşlar yaptı.

Medine'ye ilk geldiğinde toplumsal bir karışıklık vardı. Kabileler arasında düzeni sağlamak için Medine Vesikası olarak bilinen toplumsal sözleşmeyi hazırladı. Bununla kabilelerin hakları ve görevleri belirlendi. Temel hedef Medine toplumunun oluşumu ve güvenliğiydi. Çünkü adalet ve güvenlik yapısı zayıf olan toplumlarda cahiliye inançları yaygınlaşır ve İslâmî tebliğ zorlaşırdı. Zaman içinde anlaşmaya uymayan bazı Arap ve Yahudi kabileleri çıktıysa da onların huzur ve güvenliği bozmalarına izin verilmedi ve cezalandırıldı. Bu arada dış güvenliğin sağlanması için de çeşitli seferler düzenlendi ve başarılı savaşlarla yarımadaadaki hâkimiyet günden güne genişledi.

Bedir savaşına kadar gerçekleşen seferlerle Medine ve çevresinde, (Kızıldeniz'e kadar olan) bölgenin hâkimiyeti elde edildi. Bedir ile Hendek savaşları arasındaki dönemde gerçekleşen seferlerle Mekke'ye kadar uzanan bölgenin büyük bölümü de ele geçmiş ve Müslümanlar Hicaz'da en büyük güç olduklarını ispat etmişlerdir.

H. 8. yılda Mekke'nin fethedilmesi ile şirke son darbe vurulmuş ve yarımadaadaki insanlar hızla Müslüman olmaya başla-

mışlardı. Resûlullah ve sahabenin askerî başarıları yanında özellikle adil davranışları ve güzel huyları İslâm'ın yayılmasını hızlandırmıştı. Artık insanlar heyetler halinde geliyor ve İslâm'a giriyorlardı. Bu durum Kur'ân'da şöyle geçer:

*“Allah'ın yardımını geldiğinde ve fetih (gerçekleştiğinde), İnsanları gruplar halinde Allah'ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabb'ini yine hamd ile tesbih et ve (hataların için) af dile. Şüphesiz O, tövbeleri kabul edendir.”*²

• Haccın Farz Olması ve Bir Soru:

Haccın farz olduğu yıl konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. H. 9. yılda farz olması görüşü genel kabul gördüğü için tercihe şayandır. O yılda Hz. Peygamber ile sahabe arasında geçen konuşma şu şekildedir:

*“Gücü yetenlerin Beytullah'ta hac yapmaları Allah'ın kulları üzerindeki bir hakkıdır”*³ ayeti inince orada bulunanlar dedi ki:

“Ey Allah'ın Resûlü! Her sene mi (hac yapmalıyız)?”

Resûlullah (s.a.s) sustu. Onlar tekrar;

“Her sene mi (hac yapmalıyız)?” diye sorunca buyurdu ki:

“Eğer “Evet” dersem üzerinize farz olur (fazla soru sormayın).”

Sonra şu ayet nazil oldu:

*“Ey iman edenler! Açıklandığında aleyhinize olacak (sorumluluk getirecek) şeyleri (Peygambere fazlaca) sormayın”*⁴...⁵

• Hz. Ebû Bekir Başkanlığında Gönderilen İlk Hac Kafilesi:

H. 9. yılda Peygamberimiz hac yapmak istiyordu. Ancak Kâbe ve çevresi müşrik adetlerden tam temizlenmemişti. Hâlâ Kâbe'yi bazıları çıplak tavaf ediyor ve yanlış uygulamalarda bulunuyorlardı. Bununla günahlardan soyutlanmış/kurtulmuş oluyorlardı, kendilerince. Uygulamadan müşriklerin birçoğu da ra-

² Nasr suresi.

³ Âli İmran, 3/97.

⁴ Maide, 5/101.

⁵ Ahmed b. Hanbelî, el-Müsned, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, el-Müsned, I/113; Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, es-Sünen, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, Hac 5 (814), (Hasen garib).

hatsızlık duyuyordu. Hatta bir kadın iç çamaşırıyla Kâbe'yi tavaf ederken kendisine bakan müşriklere şöyle diyordu:⁶

*Bugün (vücudun) bir kısmı ya da hepsi açılmıştır
Fakat ben açılana da (bakmayı) helal etmem ha!*

Peygamberimiz Kâbe'nin bunlardan temizlenmesi ve birçok cahiliye adetinin kaldırılması için o sene (Zilkade ayının sonunda) Hz. Ebû Bekir başkanlığında bir grup Müslümanı hacca gönderdi. Hz. Ebû Bekir'in 5 kurbanlık devesi vardı, Peygamberimiz 20 kurbanlık deve daha verdi.⁷ Hz. Ebû Bekir ve yanındaki diğer sahabiler yola çıktığında Berae suresinin ayetleri inmişti. Peygamberimiz bu surenin ilk 40 ayetini⁸ Mekke'de halka duyurmak için Hz. Ali'yi arkalarından gönderdi. Hz. Ali, Hz. Ebû Bekir başkanlığındaki Müslümanlara Zülhuleyfe'den sonra gelen ve Cuhfe yolunda olan *Arc* mevkiinde ulaştı. O sırada Hz. Ebû Bekir sabah namazını kıldıracaktı. Arka tarafta bir gürültü duyunca durdu. Çünkü Hz. Ebû Bekir: *"Bu gürültü Peygamberimizin devesinin ayak sesi, belki o gelmiştir. Sabah namazını o kıldırır"* dedi. Baktı ki Hz. Ali geliyor.⁹ Ona başkan olarak gönderilip gönderilmediğini sordu. O da görevini aktardı ve başkan olmadığını söyledi. Mina'ya geldiklerinde Hz. Ali Berae suresindeki ayetleri insanlara okudu:

"Bu (ayetler), Allah ve Resûlünden kendileriyle (Hudeybiye'de) antlaşma yaptığınız (ancak anlaşmalarına sadık kalmayan) o müşriklere bir ultiimatodur:

Bundan sonra bu bölgede dört ay daha istediğiniz gibi gezip dolaşın. Şunu da bilin ki, Allah'ı aciz bırakamazsınız. Allah kâfirleri kesinlikle perişan edecektir.

Ayrıca bu (duyuru), Allah ve Resûlü tarafından (gelip) insanlara hacın en büyük gününde (Arafat'ta) okunacak bir ilandır:

Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer hemen tövbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır. Yok tövbeyi reddederseniz bilin

⁶ İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, es-Siretü'n-Nebeviyye, Daru'l-Marife, Beyrut, II/25.

⁷ İbn Hibban, Siret, 383.

⁸ İbn Kesir, Ebu'l-Feda, es-Siretü'n-Nebeviyye, Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, Ts., II/298.

⁹ İbn Hibban, Ebû Hatim et-Temimi el-Büstî, Sahih, Thk.: Şuaybü'l-Arnâvût, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 1414/1993, II. Baskı, 383.

ki, Allah'ı yıldırarak değilsiniz. Kâfirlere acı bir azabı müjdele!

Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden size olan ahitlerinde hiçbir kusur işlememiş ve sizin aleyhinize kimseye destekte bulunmamış olanlar bunun dışındadır. Siz de onlarla olan antlaşmanıza, üzerinde anlaştığınız sürenin sonuna kadar uyunuz. Muhakkak ki, Allah muttakileri (sorumluluk sahiplerini) sever..."¹⁰

Ayrıca Hz. Ali şunları ilan etti:

*"Mümin olmayan cennete girmeyecek,
Bundan sonra müşrikler Kâbe'yi tavaf etmeyecek,
Kâbe çıplak olarak tavaf edilmeyecek,*

Resûlullah ile anlaşması olan müşrikler bu süre bitinceye kadar Mekke'de kalabilecekler. Anlaşması bitenler ya da herhangi bir anlaşması olmayanlar ise 4 ay daha kalabilecekler. Bu sürenin bitiminde kutsal bölgeden çıkmak zorundadırlar."

Arefe günü olunca Hz. Ebû Bekir ayağa kalktı ve insanlara hac ibadeti ile ilgili bir konuşma yaptı. Sonra Hz. Ali ayağa kalktı ve Berae suresini okudu.

Kurban günü Mina'da Hz. Ebû Bekir insanlara bir konuşma yaptı, onlara kurbanlarından ve ifaza tavafından bahsetti. Konuşmasını bitirince Hz. Ali kalktı ve gücünün yettiği kadar bir sesle Berae suresini ve bu dört maddeyi ilan etti.

Hz. Ebû Bekir hacdan sonra Medine'ye dönünce üzgün bir şekilde sordu:

"Ey Allah'ın Resûlü! Bende bir şey mi (hata mı) sadır oldu?" Resûlullah şöyle buyurdu:

"Sen hayırlı bir insansın. Ancak bu emri ben veya benden (akrabamdan) bir adamın ilan etmesi ile emrolundum."¹¹

Müşriklere verilen dört ay, Zilhicce'nin kalan 20 günü, Muharrem, Safer, Rabiulevvel ve Rabiulahir'den de 10 gündür.¹²

¹⁰ Berae/Tevbe, 9/1-4.

¹¹ İbn Hibban, Siret, 383; Tirmizî, Sünen, Tefsiru'l-Kur'an 10 (3091), (Hasen garib), (Elbani: sahih); Benzeri için bk. Ahmed b. Hanbel, 1/3, (ş. Arnavud: Zeyd b. Yüsey' dışındaki râvileri sikadır.) Ancak Zeyd b. Yüsey' için İbn Hacer, sika dedi. Bk. İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, Takribü't-Tehzib, Thk.: Muhammed Avvâme, Daru'l-Reşid, Halep, 1412/1992, S. 225, No: 2160.

¹² İbn Kesir, Ebu'l-Feda, es-Siretü'n-Nebeviyye, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, Ts. , II/318.

İKİNCİ BÖLÜM

VEDA HACCI (H. 10. YIL)

VEDA HACCI (H. 10. YIL)

Veda Haccı İsmi Etrafında Bir Tartışma:

Peygamberimiz (s.a.s) Medine'ye hicretten sonra bir kere hac yaptı. Bu haccı ömrünün son yılındaki Veda haccıdır. Veda haccı denmesinin sebebi son hac olması, Peygamberimizin ömrünün sonlarına denk gelmesi¹³ ve onun şu sözüydü:

* Kurban (bayramı) günü Resûlullah şeytan taşlarken şöyle diyordu:

*“Hac ibadetinizi benden öğrenin! Bilemiyorum, belki bu haccımdan sonra bir daha hac yapamam.”*¹⁴

Bu hacca Veda haccı denmesini İbn Abbas hoş karşılamaz, o buna, İslâm haccı derdi. Ancak diğer sahabiler de dahil Müslümanların büyük çoğunluğu bu kavramı kullanmıştır. Bütün hadis ve siyer kitaplarında Peygamberimizin Medine'deki haccı Veda haccı olarak zikredilmiştir. Ayrıca İbn Abbas'tan gelen diğer rivâyetle Veda haccı lafzı kullanılmıştır.

* İbn Abbas (r.a) anlattı:¹⁵

“Peygamberimiz Veda haccında bir deve üzerinde tavaf yaptı ve asası ile rükne (Hacer-i Esved'e) dokundu.”

Haccın genel ismi İslâm haccıdır (حجّة الإسلام) Peygamberimiz, sahabe ve diğer Müslümanlar böyle kullanmıştır.¹⁶ Ancak sahabe ve diğer Müslümanlar Peygamberimizin haccını anlatırken son haccı olduğunu vurgulamak için Veda haccı demişlerdir.

¹³ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, et-Tabakâtü'l-kübrâ, Beyrût, Ts., II/172.

¹⁴ Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı yayınları, İstanbul 1981, Hac 310, (2197); Ebû Davud, Menasik, 78 (1970).

¹⁵ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahîh, Çağrı yayınları, İstanbul 1981, Hac 58, 61, 62, 74, Salât 24; Müslim, Hac 253 (1272); Ebû Davud, Menasik 49, (1877); Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, el-Müctebâ (es-Sünen), Çağrı yayınları, İstanbul 1992, Mesacid 21 (713), Menasikü'l-hac 159 (2954); Tirmizî, Hac 40, (865); İbn Mace, Menasik 28, (2948). Bu konuda hadis kitaplarında İbn Abbas'tan gelen birçok rivâyet bulunmaktadır.

¹⁶ Bu konuda birçok örnek bulunmaktadır. Meselâ bk. Ahmed b. Hanbel, V/224; İbn Huzeyme, IV/360 (3076); Tirmizî, Hac 83 (926) (Bu konudaki rivâyetin metni 'Bir Kadının Sorusu' başlığı altında zikredilecektir).

• Hac Hazırlıkları:

Peygamberimiz (s.a.s) Medine’de 9 yıl kaldı. Her sene kurban kesti, umreleri dışında saçını kazıtmadı (tahlik yapmadı). Çeşitli savaşlara katıldı.¹⁷ Kur’ân’ın nasıl yaşanacağını öğretti ve bizzat fiilleriyle gösterdi. Hac dışında bütün ibadetleri tam olarak anlattı.

Hicretin 10. yılında kendisine hacın emredildiğini bildirip hac hazırlıklarına başladı. Müslümanlara hep hacdan bahsetti.¹⁸ Yola çıkmadan önce verdiği hutbede ihram ve hac ile ilgili bilgiler verdi.¹⁹ Zilkade ayında²⁰ Medine’deki Müslümanlara kendisiyle birlikte haccetmek üzere hazırlanmalarını emretti.²¹ Çünkü Zilkade hac için ihrama girilecek aylardandı.

* Abdullah b. Ömer (r.a) dedi ki:²²

“Hacc ayları Şevvâl, Zilkade ve Zilhicce’nin (ilk) on günüdür.”

Peygamberimiz Medine dışındaki Müslümanların da hac için hazırlanıp Medine’de toplanmalarını ilan etti. Medine’ye pek çok insan geldi. Herkes, Peygamberimize uymanın çaresini arıyor, hacı onun yaptığı gibi yapmak istiyordu. Binitli veya yaya olarak gelmeye gücü yetenlerden hiç kimse geri kalmadı.²³

O sırada bazıları hastalandı. Peygamberimiz onlara ve binek bulamadığı için hacca gidemeyenlere Ramazan umresini tavsiye etti. Çünkü sevap cihetinden Ramazan umresi hacca denkti.

* Ümmü Ma’kıl (r.ha) anlattı:²⁴

“Resûlullah Veda hacı için yola çıkacağında bizim bir demimiz vardı ve onu Ebû Ma’kıl Allah yoluna bağışlamıştı. Bu sı-

¹⁷ İbn Sa’d, II/172.

¹⁸ İbn Hişam, IV/248.

¹⁹ İbn Kayyim, *Zadı’l-meâd fı heydi hayri’l-ibad*, Müessesetü’r-risale, Beyrut 1412, II/103.

²⁰ İbn Sa’d, II/172.

²¹ Ahmed b. Hanbel, III/320.

²² Buhârî, Hac 33 (Tercüme yani bâb başlığı olarak senedsiz kaydetmiştir).

²³ Vâkidî, c.3, s. 1088, İbn Sa’d, II/172-173, Ahmed b. Hanbel, III/320, Müslim, Hac, 147, (1218); Ebû Davud, Menasik 57, (1905).

²⁴ Ebû Davud, Menasik 80 (1989), (Elban: Sahih); Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *Kitâbü’s-Süneni’l-kübrâ*, thk. Abdülğaffâr el-Bendârî, Seyyid Kûsrevi Hasan, Beyrût, 1991, II/472, (4226); İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahih*, Thk: Mustafa el-Azami, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut, 1390, IV/72 (2376); Benzer rivâyet için bk. Buhârî, Umre 4, Cezâu’s-Sayd 26; Müslim, Hac 222 (1256); Nesâî, Sıyâm 6, (2210); Tirmizî, Hac 95 (939).

rada bir hastalık geldi. (Ancak) Ebû Ma’kıl vefat etti. Resûlullah yola çıkmıştı. Hacdan dönünce onun yanına gittim. Bana dedi ki:

“Ey Ümmü Ma’kıl! Bizimle yola çıkmanı ne engelledi?”

Ben:

“Biz hazırlanmıştık. (Bu sırada) Ebû Ma’kıl vefat etti. Üzerine binerek hacca gideceğimiz bir devemiz vardı. Ebû Ma’kıl onun Allah yoluna bağışlanmasını vasiyet etmişti” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“O deve ile yola çıksaydın ya! Hac da Allah yolunda yapılan bir ibadettir. Bizimle yapacağın bu hac geçti, sen Ramazan’da umre yap. O umre(nin sevabı) hacca denktir.”

Peygamberimizle birlikte hacca gidenlerin sayısı yüz binden fazlaydı.²⁵ Bu önemli yolculuk bütün teferruatı ile günlük olarak aktarılacaktır.

• Medine’den Hareket Gününde İhtilaf:

Peygamberimiz (s.a.s) Zilkade ayının son günlerinde Medine’den yola çıktı. Bunda ittifak vardır. Ancak Zilkade’nin kaçınıcı günü Medine’den hareket ettiği konusunda sahabeden farklı rivâyetler intikal etti. Hz. Âişe,²⁶ Abdullah b. Abbas²⁷ ve Cabir b. Abdullah’a²⁸ göre Peygamberimiz Zilkade’nin son 5 gününde hareket etti. Bu rivâyetler ulema tarafından kabul gördü ve esas kabul edildi.²⁹

Peygamberimizin hangi gün yola çıktığı, bir başka ifadeyle 25 Zilkade’nin hangi gün olduğu konusunda da farklı görüşler bulunmaktadır. İbn Hazm’a (v. 456/1064) göre Hz. Peygamber, Perşembe günü yola çıktı.³⁰ Ancak İbn Sa’d (v. 230/844)³¹, İbn Kesir (v. 774/1372), İbn Kayyim (v.751/1350)³² ve çoğunluğa göre ise Peygamberimiz Cumartesi günü yola çıkmıştı. Bu konuda Cumartesi görüşü tercih edilir. Çünkü Cumartesiden sonra ge-

²⁵ İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/103-104.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, VI/273; Buhari, Hac 114.

²⁷ Buhari, Hac 22.

²⁸ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübra*, I/154 (291).

²⁹ İbn Kesir, *Siret*, II/362.

³⁰ İbn Hazm, *Haccetü'l-veda'*, No: 10 vd.

³¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü'l-kübra*, II/173.

³² İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/102.

len Pazar, Pazartesi, Salı ve Çarşamba ile Zilkade ayı bitmiştir. Zilkade o sene 29 çekti. Dolayısıyla Peygamberimizin H. 10. yılın 25 Zilkadesi'ne denk gelen Cumartesi günü yola çıktığı kesinleşmiştir.³³

Peygamberimiz Medine'den 25 Zilkade Cumartesi günü yola çıktı ve 5 Zilhicce Pazartesi günü Mekke'ye girdi. Medine'den çıkış ve Mekke'ye giriş günleri dahil yolculuk 9 gün sürmüştü. (Hac ibadeti tamamlandıktan sonra) 15 Zilhicce Çarşamba günü Mekke'den ayrıldı ve Medine'ye doğru yola çıktı.

GÜNLÜK OLARAK VEDA HACCI

A- YOLCULUĞUN BİRİNCİ GÜNÜ (Medine'den Hareket ve Mikat Mahalline Varış)

25 Zilkade 10 (Cumartesi)

(22 Şubat 632)

• Medine'den Hareket:

Hz. Peygamber (s.a.s) yola çıkmadan önce Medine'de yerine Ebû Dücâne es-Sâidî'yi veya Siba' b. Urfuta'yı vekil bıraktı.³⁴ İbn Ümmi Mektum'un bırakıldığı da rivayet edilir.³⁵

Peygamberimiz Cumartesi günü Medine'de yıkandı, tarandı ve ihramını giydi, ancak daha niyetini yapmadı. Öğle vakti olunca sahabesine öğle namazını dört rekât olarak kıldırdı. İbn Hazm gibi bazı alimler Peygamberimizin Cuma günü yola çıktığını söylemektedir, ancak bu imkansızdır. Çünkü Cuma namazı iki rekâttır. Peygamberimiz o gün öğle vaktinde 4 rekât kıldırıştır.

* Enes (r.a) anlattı:³⁶

Hz. Peygamber Medine'de öğle namazını dört rekât kıldı(rdı), ikinci namazını da Zülhuleyfe'de iki rekât olarak kıldı(rdı).

³³ İbn Kesir, Siret, II/363; İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalâni, *Fethu'l-Bâri şerhu Sahihü'l-Buhâri*, Beyrût, 1997; VIII/104.

³⁴ İbn Hişam, VI/5.

³⁵ Belâzuri, I/368.

³⁶ Buhari, Hac 24; Müslim, Salatü'l-müsafirîn 10, 11 (690); Ebû Davud, Salat 271 (1202); Tirmizî, Sefer 391 (546), (Hasen sahih); ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, III/110, 111, 177.

* Muhammed b. Cübeyr b. Mut'im'den:³⁷

“Resûlullah Zilkade ayının bitmesine 5 gün kala Cumartesi günü Medine'den yola çıktı. (Sonraki gün) öğle namazını iki rekât olarak Zülhuleyfe'de kıl(dır)dı. O gün, öğle namazı vaktinde ihrama girdi/niyet etti.”

• Peygamberimizin Bineği ve Yanındakiler:

Peygamberimiz (s.a.s), Medine'den götürdüğü kurbanlık devesinin/develerinin sevk edilmesi için Naciye b. Cündüb el-Eslemî'yi görevlendirdi.³⁸ Naciye'nin yanında, yardımcı olarak, Eslemlerden iki genç bulunuyordu.³⁹

Peygamberimiz yolculuk için devesi Kasvâ'ya bindi.⁴⁰ Kasvâ, Peygamberimizin hicret sırasında Hz. Ebû Bekir'den satın aldığı kaliteli kızıl devenin ismidir. Hz Ebû Bekir hicret için 800 dirheme iki deve satın almıştı. Resûlullah bunlardan birini (Kasvâ'yı) 400 dirheme ondan satın aldı. Kasvâ kaliteli olduğu için pahalıydı. Çünkü o dönemde deve fiatları 22 dirhemden 400 dirheme kadar değişiyordu.⁴¹ İşte Resûlullah hicret sırasında aldığı bu deve ile devamlı yolculuklara çıkar ve onu çok severdi. Çünkü o vefakâr bir insandı. Kasvâ'nın üzerinde 4 dirhem bile etmeyen eskimiş, küçük bir çul vardı.⁴² Resûlullah mütevazi bir insandı. İhtiyaçtan fazlasını kullanmazdı.

Peygamberimizin kızı Fatma Zehrâ ve hanımları hevdeceler içinde yolculuğa başladılar. Yolculuğun başlangıcında Hz. Ali yoktu. Çünkü Peygamberimiz Hz. Ali'yi önce giden sahabelerin ardından Yemen'e göndermişti ki oradan istediği develeri alıp Mekke'ye gelsinler.⁴³

Resûlullah, Allah'a hamd ü senada bulundu,⁴⁴ tesbih ve tekbir getirdikten sonra dua etti.⁴⁵

³⁷ Vâkıdî, *Meğazi*, II/433; İbn Sa'd senetsiz olarak zikretti. *Tabakat*, II/173.

³⁸ İbn Sa'd, II/173.

³⁹ Vâkıdî, II/434.

⁴⁰ Müslim, Hac 147 (1218).

⁴¹ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Trc.: Salih Tuğ), İrfan Yayınevi, İstanbul 1400/1980; II/1050.

⁴² İbn Sa'd, II/177, İbn Mace, Menasik 4 (2890).

⁴³ İbn Kesir, *Siret*, II/355-359.

⁴⁴ Buhârî, Hac 26.

⁴⁵ İbn Sa'd, II/175, Buhârî, Hac 26.

* Enes b. Malik'ten (r.a):⁴⁶

Resûlullah değeri 4 dirheme eşit ya da o kadar etmeyen eski bir kadife örtüsü olan devesi üzerinde hac yaptı. Şöyle niyet etti:

“Allah’ım! İçinde gösteriş ve şöhret olmayan bir hac (yapmak) istiyorum.”

• Şecere Yolu:

Sonra Allah Resûlü Şecere tarafından yola çıktı.

* İbn Ömer'den gelen iki rivâyet:

“Resûlullah (s.a.s) Medine'den yola çıktığında Şecere yolunu takip eder, Medine'ye gireceğinde de Muarras'tan girerdi.”⁴⁷

“Resûlullah (s.a.s) Mekke'ye doğru yola çıktığında Şecere mescidinde namaz kılardı. Döndüğünde ise Zülhuleyfe'de vadinin ortasında namaz kılar ve sabah oluncaya kadar orada gecelerdi.”⁴⁸

• Yolda Doğum Yapan Kadın ve İlgili Hükümler:

Hz. Ebû Bekir'in hanımı Esmâ bt. Umeys Şecere yolunda doğum yaptı. Bu konudaki haberler şu şekildedir:

* Esmâ bt. Umeys'ten (r.ha) nakledildiğine göre;⁴⁹

Kendisi Muhammed b. Ebû Bekir'i Beydâ'da doğurduğunu söyledi. Ebû Bekir (hanımının) nifas durumunu Resûlullah'a nakledince, Resûlullah şöyle dedi:

“Ona söyle, gusül alsın, sonra (niyet edip) telbiye getirsin!”

* Hz. Âişe (r.ha) anlattı:⁵⁰

“Esmâ bt. Umeys, Muhammed b. Ebû Bekir'in doğumu sebebiyle Şecere denilen yerde nifas olmuştu. Resûlullah (s.a.s), Hz.

⁴⁶ İbn Mace, Menasik 4 (2890), (Elbani: Sahih); Ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr, Kemâl el-Hût, Beyrût,1989; III/442 (15805); İbn Sa'd, II/177.

⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, II/142; Müslim, Hac 223 (1257); Ebû Davud, Menasik 45 (1867).

⁴⁸ Buhârî, Hac 14.

⁴⁹ Mâlik, Hac 1; Ahmed b. Hanbel, VI/369 (ş. Arnavud: Sahih (ligayrihi); Nesaî, Menasikü'l-hac, 26, (2663), (Elbani: Sahih); İbn Abdilber: Seneddeki Kasım, Esmâ'yı görmedi, burada inkita bulunmaktadır. Fakat bu rivâyet Kasım'ın babası Muhammed b. Ebû Bekir'den, onun da Ebû Bekir'den rivâyeti yanında başka rivâyetler ile kuvvetlenmektedir. Bk. *Temhid*, XIX/313-314.

⁵⁰ Müslim, Hac 109, (1209); Ebû Davud, Menasik 10, (1743); İbn Mace, Menâsik 12, (2911).

RESİM 1: Zülhuleyfe/Ebyar-ı Ali: Medine tarafından gelenlerin mikat mahallidir. Buradaki mescid, Mescid-i Şecere ve kuyu da Bi'ru Ali olarak bilinir.

b. Ebû Bekir'in doğumundan dolayı nifas gördü, Peygamberimiz'e haber gönderip:

“Ben ne yapacağım?” diye sormuştu.

Peygamberimiz;

“Önce yıkan, sonra bir kumaş ile (kan gelen yeri) sar/kapat ve ihrama gir!” buyurdu.”

Yukarıdaki rivâyette geçen üç yer birbirine yakın mahallerdir. Herhalde Esmâ bt. Umeys Şecere denilen yerde doğum yaptı. Nifas ile ilgili hükmü de Zülhuleyfe ya da Beydâ denilen yerde sordu.

• Zülhuleyfe'de Konaklama ve Diğer Mikât Yerleri:

Sonra Peygamberimiz Zülhuleyfe mevkiinde konakladı. Çünkü Zülhuleyfe Medine tarafından gelenlerin mikat mahalliydi.

* Resûlullah (s.a.s) şöyle dedi:⁵²

“Medineliler Zülhuleyfe'de, Şamlılar Cuhfe'de, Necidliler Karn'da ihrama girer, telbiyeye başlar. Yemenliler de Yelemem'de ihrâma girerler.”

Peygamberimiz umre ya da hac için yola çıktığında buradaki ağacın altında konaklar ve ihrama girerdi. Buraya mescid yapıldı. Söz konusu ağaç Semûra (sakız) ağacıdır.

Şankîti, “Hz. Ali burada kaldığı için Ebyar-ı Ali (Ali kuyu-

⁵¹ Uzun bir hadisten ilgili bölüm alındı. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/320; Müslim, Hac, 147 (1218).

⁵² Buhârî, Hac 8, 5, 10, İlm 52, İtisam 16; Müslim, Hac 13-18 (1182); Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Hımyerî, *el-Muvatta*, Çağrı yayınları, İstanbul 1981, Hac 22; Tirmizî, Hac 17, (831); Ebû Davud, Menâsik 9, (1737); Nesâî, Menasikü'l-hac 17,18, 21.

ları) ismi verildi” dedi. Peygamberimiz Medine’ye dönerken de buradaki vadinin ortasında konaklardı. Eğer Medine’ye geç gel-diyse gece bu vadide konaklar ve gündüz Medine’ye girerdi. Bu-rada şu anda bulunan mescide Mikat veya Şecere ya da Zülhuleyfe Mescidi denmektedir. Zülhuleyfe Mekke’ye 410 km. ve Mescid-i Nebi’ye ise 10 km. uzaklıktadır.⁵³

* Resûlullah (s.a.s), Medineliler için Zülhuleyfe’yi, Şamlılar için Cuhfe’yi, Necidliler için Karnu’l-Menâzil’i ve Yemenliler için de Yelemlem’i mîkat yerleri olarak ta’yin etti. Bu yerler, ora-da yaşayanlar ve oraya başka yerlerden hac ve umre yapmak ga-yesiyle gelenler için mîkat yerleridir. Bu söylenen mîkat yerleri-nin içinde bulunanlar⁵⁴ için mîkat, bulunduğu yerdir. Daha yakın yerde olanlar da böyledir. Mekkeliler ise (hac için) Mekke’de ih-rama girerler.⁵⁵

• İhrama Girmeden Önce Yapılan Hazırlıklar:

Peygamberimiz Zülhuleyfe’ye ikinci vakti ulaştı ve ikinci namazını orada iki rekât olarak kıldırdı. Akşam ve yatsı namaz-larını da burada kıldı. Zülhuleyfe’de geceledi.⁵⁶ Hz. Âişe ihram niyeti öncesi Peygamberimize güzel kokular sürdü. Sonra Pey-gamberimiz hanımlarını dolaştı. Sonra yıkandı, tekrar güzel ko-kular süründü ve sabah namazını kıldırdı.⁵⁷

* Hz. Âişe annemiz (r.ha) anlattı:⁵⁸

“Resûlullah’a, ihrama gireceği zaman, ayrıca (bayram gü-nü) ihramdan çıktığı zaman da Kâbe’yi tavaftan önce, (misk bu-lunan) şişeden şu iki elimle ona güzel koku sürdüm.”

Peygamberimiz hac yolculuğunda üç kere yıkanmıştı:

a-İhrama girerken, b-Mekke’ye gireceğinde, c-Arafat’ta vakfe için.

⁵³ Sa’d b. Abdullah, age., 241, 242; Muhammed İlyas Abdülğani, *Tarihu Mekkete'l-Mükerreme Kadimen ve Hadisen*, 26.

⁵⁴ Yani Mikat yerleri ile Mekke arasındaki bölgede bulunanlar.

⁵⁵ Buharî, Hac 7, 9, 11, 12, Cezâu's-Sayd 18; Müslim, Hac 11, (2181); Ebû Davud, Menâsik 9, (1737); Nesaî, Menasikü'l-hac 20, 23.

⁵⁶ Vaktî, II/433.

⁵⁷ İbn Kesir, Siret, II/365-366.

⁵⁸ Buharî, Libâs 79; Müslim, Hac 35, (1189); Tirmizî, Hac 77, (917); Ebû Davud, Menâsik 11, (1745, 1746); Nesaî, Menasikü'l-hac, 41.

B- YOLCULUĞUN İKİNCİ GÜNÜ

(Zülhuleyfe 'de İhrama Giriş ve Beydâ,

Melel ve Şerefü's-seyyale 'ye Varış)

26 Zilkade 10 (Pazar)

• Akîk Vadisinde Sabah ve Öğle Namazı:

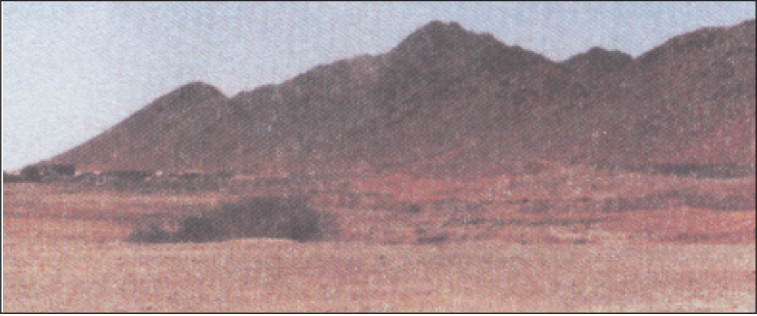
Peygamberimiz, geceleyin Cebrail'in gelip mübarek vadi olan Akik'te namaz kılması emrini sahabeye bildirdi. Sabah Zülhuleyfe'de sabah namazını kıldırdı. Öğle olunca öğle namazını kıldırıp devesine bindi. Beydâ'ya çıkınca Telbiye getirmeye başladı.

* Hz. Ömer anlattı:⁵⁹

“Resûlullah'ın (s.a.s) Akik vadisinde şöyle dediğini duydum:

Bu gece Rabbinden biri (Cebrail)⁶⁰ geldi ve şöyle dedi:

Bu mübarek vadide namaz kıl ve hac içinde bir umre (yapacağım) de!”

RESİM 2: Akik Vadisi; Peygamberimiz Cebrail'in isteği ile bu vadide namaz kıldı, burası mübarek bir vadidir, dedi ve haccına niyet etti. Akik, Arapça'da vadi ve dere yatağı manasındadır. Ayrıca dere yataklarında daha çok bulunan değerli taş da Akik denir. Bu kelime Avrupa dillerine agate (ac-hat) kelimesi olarak geçmiştir. Burası hurmalıkları ve punarlarıyla meşhur olup Harrütü'l-vebera ile Medine'den ayrılmaktadır. Akik'te sahabeden Sa'd b. Ebü Vakkas, Sa'd b. Âs ve Said b. Zeyd'in yazlık evleri vardır. Peygamberimiz zamanında Medine'den Mekke'ye giden yolun ilk merhalesi Akik üzerinden Zülhuleyfe'ye ulaşırdı.⁶¹

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, I/24; Buhari, Hac 15 ; Ebü Davud, Müzaraa, 13 (2212).

⁶⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, III/392.

⁶¹ DİA, Akik md.; Ayrıca bk. Sa'd b. Abdullah, *Mu'cemü'l-emkine el-varide zikruha fi Sahihi'l-Buhari*, 310.

(Râvi) Velid ekledi: Bununla Zülhuleyfe'yi kastediyor.

Bu hadisten Peygamberimizin kıran haccı yaptığı anlaşıl-
maktadır. Çünkü Peygamberimiz hac içinde bir umreye niyet et-
miştir.⁶²

* İbn Ömer anlattı:⁶³

“Resûlullah (s.a.s) Zülhuleyfe’de iki rekât namaz kılarıdı. Sonra Zülhuleyfe’deki mescid yanında devesi onu taşımaya baş-
ladığında (malum) kelimelerle telbiye⁶⁴ getirdi...”

• Kurbanlık Develerin İşaretlenmesi:

Hacca giderken kurbanlık hayvanını götürmek isteyen kişi-
nin onu işaretlemesi müstahaptır. Bu kişi kurbanlık hayvanı işa-
retler veya üzerine bir şey asar ve onun kurbanlık olduğunu san-
ki ilan eder.

* Abdullah b. Abbas (r.a) anlattı:⁶⁵

“Hz. Peygamber (s.a.s) Zülhuleyfe’de öğle namazını kıldık-
tan sonra kurbanlık devesinin getirilmesini istedi. Devesinin sağ
hörgücünü kurbanlık olarak çizdi, oradan hafif kan aktı, devesi-
nin üzerine (işaret olarak) iki sandalet taktı. Sonra bineği olan de-
vesinin yanına geldi ve üzerine bindi. Beydâ’ya gelince hac için
telbiye getirdi.”

• Zülhuleyfe’den Yola Çıkış ve Beydâ’da Niyet/Telbiye:

Resûlullah (s.a.s) (Zülhuleyfe’den) yola çıktı. Beydâ’ya
gelince devesi orada durdu. Peygamberimiz tevhid ile telbiye ge-
tirdi, şöyle dedi:

“*Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülk, lâ şerike lek*” İn-
sanlar da aynı şekilde telbiye getiriyorlar, telbiyeye *Ze’l-Meâric*

⁶² İbn Hacer, age., III/392.

⁶³ Müslim, 20 (1184); Nesâî, es-Sünenü'l-kübra, II/352 (3728).

⁶⁴ Telbiye cümlesi: Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İne’l-hamde ve’n-ni’mete leke ve’l-mülk, lâ şerike lek.

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, I/254, 347; Müslim, Hac 205 (1243); Tirmizî, Hac 67, (906); Ebû Davud, Menâsik 15, (1752); Nesâî, Menasikü'l-hac 63; İbn Mace, Menâsik 96, (3097).

vb. sözler ilave ediyorlardı. Peygamberimiz bunları duyduğu halde bir şey demiyordu. Peygamberimizin önü, arkası, sağı ve solu insanlarla doluydu.

Resûlullah, kendine vahiy geliyor, onun yorumunu biliyor (ve insanlara aktarıyordu). Amel ettiği bir şeyle de sahabe-i kiram hemen amel ediyordu.”⁶⁶

• Cahiliye Döneminde Telbiye:

Cahiliye döneminde insanlar hac yaparken şöyle derdi:

“Buyur (Allahım), tazim sanadır,

İşte Zübeyd sana geldi perişan halde.

Çölleri, dağları ve ıssız yerleri aşarak sana geldi.

Onlar putları⁶⁷ yalnız ve başı boş bıraktılar.”

Ayrıca cahiliye döneminde müşrikler, cinlerin insanları kaçırmamasından korkarak Muhassir vadisinde vakfe yaparlardı. (Halbuki) Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu:

“Urane vadisinden çıkın. Onlar Müslüman olduklarında sizin kardeşlerinizdir.”

Resûlullah telbiyeyi şöyle öğretti:

“Lebbeyk Allahümme lebbeyk. Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk. İnne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk, lâ şerike lek.”⁶⁸

İbn Abbas'tan, Peygamberimizin Zülhuleyfe'de iki rekât kıldıktan sonra telbiye getirdiği rivâyeti gelmiştir. Ancak bu rivâyet zayıftır.⁶⁹ Müslim'de geçen rivâyette ise; devesi onu taşımaya başladığında telbiye getirdi, şeklindedir.⁷⁰

Yolda Resûlullah'a çok sayıda kişi katıldı. Bu sırada Cebrail gelip ümmetinin yüksek sesle telbiye getirmelerini istedi.

* Saib b. Hallâd el-Ensârî (r.a) anlattı:⁷¹

⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, III/320, Müslim, Hac, 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâi, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

⁶⁷ Bir rivâyette putlar (صُؤْلُ) şeklinde geçtiği için burada da putlar olarak terceme edildi. Bk. Taberani, el-Mu'cemü'l-kebir, İhk. ve Thr.: Hamdi Abdülmecid es-Selefi, Kahire, 1984, XVII/46 (100); İbn Abdilber, Temhid, XV/127.

⁶⁸ Taberani, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemü's-sağır, Kemal Yüsun el-Hüt takdimiyle, Beyrüt, 1986, I/110 (157); Heysemî, Mecma', III/505 (Senedde bulunan Şarkî zayıf bir râvidir).

⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, I/160; İbn Kesir, zayıf dedi. Bk. Siret, II/368.

⁷⁰ Müslim, 20 (1184); Nesai, es-Sünenü'l-kübra, II/352 (3728).

⁷¹ Mâlik, Hac 34; Ebû Davud, Menâsik 27, (1814); Tirmizî, Hac 15, (829) (Hasen sahih); Nesâi, Menasikü'l-hac 55; İbn Mace, Menâsik 16, (2922-2923).

“Resûlullah dedi ki:

“Cibril bana gelip, sahabeme ya da benimle beraber olanlara telbiye getirirken seslerini yükseltmelerini söylememi emretti.”

* Câbir ve Ebû Saîd el-Hudrî (r.a) şöyle dediler:⁷²

“Biz Resûlullah ile birlikte hac için avazımızın çıktığı kadar yüksek sesle telbiye getirerek (Mekke’ye) geldik.”

• Peygamberimiz Hangi Tür Hac Yaptı?

Peygamberimizin yaptığı hacda ihtilaf edildi. Acaba Allah Resûlü ifrat, kıran veya temettu⁷³ haclarından hangisini yaptı? Bu konudaki rivâyetler üç kısım olarak zikredilip, sonuçta tercih edilen kanaat belirtilecektir.

a-Resûlullah ifrad haccı yaptı, şeklindeki rivâyetler: Bu haberler Hz. Âişe, Cabir, İbn Ömer ve İbn Abbas gibi sahabilerden nakledildi.

* Hz.Âişe (r.ha) dedi ki:⁷⁴

“Resûlullah (s.a.s) sadece hac yaptı/niyet etti.”

* Cabir’den (r.a):⁷⁵

“Biz umreyi bilmeksizin (önce) sadece hac için telbiye getirdik.”

* İbn Ömer’den (r.a):⁷⁶

“Biz Hz. Peygamber (s.a.s) ile birlikte (önce) sadece hac için telbiye getirdik.”

* Zeyd b. Eslem’den (r.a):⁷⁷

⁷² Müslim, Hac 212, (1248).

⁷³ Üç tür hac vardır: **a-İfrat haccı**: Hac aylarında sadece hacca niyet edilir ve hac yapılır. **b-Temettu haccı**: Hac aylarında önce umreye niyet edilir ve umre yapıp ihramdan çıkılır. Arefe gününden önce hac için yeniden ihrama girilir ve hac yapılır, sonra da kurban kesilir. **c-Kıran haccı**: Hac aylarında umre ve hac için ihrama girilir. Önce umre yapılır ve ihramdan çıkmadan hacca devam edilir. Sonra bir kurban kesilir.

⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, VI/243; Müslim, Hac 122, (1211); Tirmizî, Hac 10, (820); Ebû Davud, Menâsik 23,(1777); Nesâî, Menasikü'l-hac 48.

⁷⁵ İbn Ebi Şeybe, III/335 (14705); Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, II/97, III/394; Müslim, Hac 184 (1231); Ebû Davud, Menasik 23 (1785).

⁷⁷ Taberanî, Müsnedü's-Şamiyyîn, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405, I/165 (274); Saydâvî, Ebu'l-Hüseyn Muhammed b. Ahmed b. Cemi', Mu'cemu's-Şuyüh, Müessesetü'r-riasale, Beyrut, 1405; 269, Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ, (el-Cevheratü'n-nakiy ile berâber), Beyrût , Ts., V/9 (8612); Ali b. Hüsameddin el-Hindî, Kenzü'l-ummal fi süneni'l-akval ve'l-ahval, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1399, No: 12557 (Ricali sikadır.)

“Bir kişi İbn Ömer’e geldi ve:

“Resûlullah (s.a.s) ne için telbiye getirdi?” dedi. İbn Ömer:

“*Hac için telbiye getirdi*” dedi. O adam öbür sene tekrar İbn Ömer’in yanına geldi:

Resûlullah ne için telbiye getirdi?” diye sordu. İbn Ömer:

“*Sen önceki yıl gelmemiş miydin?*”

“Bilakis (geldim). Fakat Enes b. Malik Resûlullah’ın kıran hacı yaptığını iddia etti.”

“Enes, (veda haccında) kadınların başları açık olduğu halde yanlarına girerdi (daha çocuktu).⁷⁸ Ben ise (o sene) köpükleri başıma gelecek şekilde Resûlullah’ın devesinin çenesinin altında olup Resûlullah’ın hac için telbiye getirdiğini işitmişim.”

* Abdullah b. Abbas’tan (r.a):⁷⁹

“Hz. Peygamber...(önce) hac için telbiye getirdi.”

Bu rivâyetlerde kastedilen Resûlullah’ın mikatta (Zülhuleyfe’de) hacca niyet etmesidir ki bütün sahabe hac için çıktığını bilerek/zannederek hac için niyet etmişti.⁸⁰ Ayrıca cahiliye döneminde hac ayları⁸¹ içinde umre yapmanın günah olduğu fikri yaygın olduğu için ilk başta umreye niyet etmeleri ihtimali zor gözükmetedir.⁸²

Ancak Peygamberimiz yanlarında kurbanlık getirmeyenlere önce umre yapmalarını ve ihramdan çıkmalarını emretti. Bu emri tavaf ve sa’ydan önce⁸³ ve sonra⁸⁴ da tekrarladı. Hatta buna karşı çıkanlara kızdı. Resûlullah bununla belki de efdal olan iba-

⁷⁸ Burada Zeyd b. Eslem biraz mübalağa yapmıştır. Çünkü Veda haccında Enes b. Malik yaklaşık yirmi yaşlarındaydı. Enes b. Malik bu gibi sözlerle şöyle tepki vermişti: "Bizi hâlâ çocuk yerine koyuyorsunuz. Ben, Resûlullah umre ve hac için telbiye getirirken, işittim." Bk. Müslim, Hac 185, (1232); Beyhaki, V/40, (8784).

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, I/254, 347; Müslim, Hac 205 (1243); Tirmizî, Hac 67, (906); Ebû Davud, Menâsik 15, (1752); Nesaî, Menasikü'l-hac 63; İbn Mace, Menâsik 96, (3097).

⁸⁰ Bu konudaki Cabir rivâyeti için bk. İbn Ebi Şeybe, III/335 (14705); Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

⁸¹ Hac ayları, içinde hacca niyetin sahih olduğu aylardır. Yaklaşık iki buçuk aydır. Bu aylar Şevval, Zilkade ve Zilhicce'nin ilk 10 günüdür. İnsanlar rahatlıkla ihrama girsinler, temettu ve kıran yapmak isteyenler umrelerini yapınlar diye bu süre geniş tutulmuştur.

⁸² Buharî, Hac 34, Menâkibu'l-Ensar 26; Müslim 198, (1240,1241); Ebû Davud, Hac 80, (1987), Menâsik 23, (1792); Nesaî, Menasikü'l-hac 77,108.

⁸³ Buharî, Hac 104; Müslim, Hac 174, (1227); Ebû Davud, Hac 24, (1805); Nesaî, Menasikü'l-hac 50.

⁸⁴ Buharî, Hac 102; Müslim, Hac 204, (1242).

det yanında bu ayda umre olmaz, şeklindeki cahiliye anlayışını yıkmak istiyordu.

b-Kıran haccı yaptı, şeklindeki rivâyetler: Hz. Ömer, Ali, Enes b. Malik, Cabir, İbn Abbas, Ebû Talha ve Abdullah b. Ebû Evfa gibi sahabilerden nakledildi.⁸⁵ İbn Kayyim Peygamberimizin Kıran hac yaptığına dair 20 küsur sahih hadisin olduğunu belirtti. Bu rivâyetlerde (عمرة وحجة) (بعمرة في حجة) (تمتع) (قرن) şeklinde lafızlar bulunmaktadır. Bu görüşe göre (قرن) lafzı ile de kıran anlaşılmaktadır. Seleften bir grup alim, hacca giden kişi yanında kurban götürürse kıran, değilse temettu yapması gerekir, düşüncesindedir. Onlara göre Resûlullah'ın yaptığı ya da emrettiği gibi hac yapılmalıdır.⁸⁶

* Subey b. Ma'bed anlattı:⁸⁷

“Ben Hıristiyan bir bedeviydim. Sonradan Müslüman oldum. Kabilemden Hüzeym b. Sürmüle adında bir kişiye gelerek: “Ey filan,⁸⁸ ben cihâd hususunda hırslıyım. Hac ve umrenin bana farz olduğunu gördüm. Bu ikisini nasıl birleştirebilirim (beraber edebilirim)?” diye sordum. Bana:

“İkisini birleştir, sonra kolayına gelen bir kurban kes” dedi. Ben de ikisine birden (niyet edip) ihrama girdim. (Kadisiye’ye ya da Kûfe’ye yakın)⁸⁹ Uzeyb ismiyle bilinen yere geldiğim zaman Selmân b. Rebîa ve Zeyd b. Sühan ile karşılaştım. Ben hac ve umre olmak üzere her ikisi için ihramdaydım. Biri diğerine benim hakkımda:

“Bu adam devesi kadar da bilgili değil” dedi. Bunu işitince dağ tepeme yıkıldı zannettim. Doğru Ömer b. Hattab’a (r.a) gittim. Ona dedim ki:

“Ey müminlerin emiri! Ben Hıristiyan bir bedeviydim, Müslüman oldum ve cihad etmeye çok istekli birisiyim. Hac ve um-

⁸⁵ Bu rivâyetlerle ilgili bk. İbn Kesir, Siret, II/376-386.

⁸⁶ İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/114, 118.

⁸⁷ Ebû Davud, Menâsik 24, (1799), (Elbani: Sahih); Nesâî, Menasikü'l-hac 49, (2719); İbn Mace, Menâsik 38, (2970); İbn Huzeyme, *Sahih*, IV/357, (3069), (Azami: Sahih).

⁸⁸ İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût, 1990, XI-II/324.

⁸⁹ Yakut b. Abdullah el-Hamevi, *Mu'cemü'l-büldân*, Daru'l-fikr, Beyrut; IV/92.

renin bana farz olduğunu gördüm. Kavmimden bir kişiye gittim. ‘İkisini birleştir ve kolayına gelen bir kurban kes’ dedi. Ben de ikisine birden (niyet edip) ihrama girdim.”

Hz. Ömer bana:

“Sen Hz. Peygamber’in sünnetine ulaşmışsın, dedi.”

* Enes b. Malik’ten (r.a):⁹⁰

“Resûlullah’ı hac ve umrenin her ikisi için de (ihrama girip) telbiye getirirken işittim.” Bekr b. Abdullah el-Müzenî demiş ki: “Ben bunu Abdullah b. Ömer’e söyledim. Bana: “Resûlullah sadece hac için telbiye getirdi” diye cevap verdi.

Sonra tekrar Enes ile karşılaştım ve İbn Ömer’in sözünü kendisine aktardım. Bana (kızarak):

“Bizi hâlâ çocuk yerine koyuyorsunuz. Ben Resûlullah’ı; umre ve hac için telbiye getirirken, işittim” dedi.

* İbn Abbas’tan (r.a):⁹¹

“Resûlullah (s.a.s) dört umre yaptı: 1- Hudeybiye umresi,⁹² 2- Müteakip sene Zilkade ayında yaptığı kaza umresi, 3- Ci’râne’den yaptığı umre, 4- Hacda yaptığı umre.”

* Câfer b. Muhammed babasından nakletti:⁹³

“Mikdâd b. Esved, (Mekke yolu üzerindeki) Sükyâ nam karyede Hz. Ali’nin (r.a) (yanına girdi. Hz. Ali, bu sırada develerine un ve ağaç yaprağı karışımı (bulamaç) yemlerini veriyordu. Mikdâd:

“Şu Osman b. Affan hac ve umrenin arasını birleştirmeyi (kıran yapmayı) yasaklıyor” dedi. Hz. Ali, ellerinde un ve yaprak bulaşığı olduğu halde dışarı çıktı. Kollarındaki un ve yaprak

⁹⁰ Müslim, Hac 185, (1232); Beyhâkî, V/40, (8784).

⁹¹ Tirmizî, Hac 7, (816) (Hasen garib), 815 (Hasen sahih); Ebû Davud, Menâsik 80, (1993); İbn Mâce, Menâsik 50, (3003). Bu konuda Enes, Abdullah b. Amr, ve İbn Ömer’den gelen rivâyetler de bulunmaktadır.

⁹² H. 6. yılında umre yapmak için Medine’den yola çıkmıştı. Ancak peygamberimiz ve sahabe-i kiram, Mekke’nin yakınındaki Hudeybiye mevkiine gelince müşriklerin engellemesi ile karşılaştılar. Gelecek sene umre yapılması şeklinde bir anlaşma yapıldı ve ihramdan çıkıldı. Bu sene umre yapılmada da o niyetle çıkıldığı için *Hudeybiye umresi* diye isim verildi.

⁹³ Mâlik, Hac 12 (40); (Sened munkatıdır. Çünkü Muhammed b. Ali b. Hüseyin ne Mikdad’a ulaştı, ne de Hz. Ali’ye.) Bk. İbn Abdilber, *İstizkar*, Daru’l-kütübi-l-ilmîyye, Beyrut, 1421/2000; IV/65).

bulaşğını hiç unutmuyorum, doğru Hz. Osman'ın (r.a) yanına girdi.

“Sen, hacla umrenin arasını birleştirmeyi yasaklıyormuşsun, doğru mu?” dedi. Hz. Osman (r.a) şu cevabı verdi:

“Bu benim görüşüm!”

Hz. Ali: “Hac ve umre için lebbeyk!” deyip öfkeli bir şekilde oradan ayrıldı.”

* Câbir b. Abdullah'tan (r.a):⁹⁴

“Resûlullah (s.a.s) hac ve umreyi birleştirip, her ikisi için tek tavaf yaptı.”

* Ebû Talha'dan (r.a):⁹⁵

Hz. Peygamber (s.a.s) hacc ile birlikte umreyi birleştirdi (kıran haccı yaptı).

* İbn Abbas'tan da Akik vadisinde kılınan namaz ve hac içinde umre niyeti ile ilgili rivâyet önceden geçmişti.

c-Temettu haccı yaptı, şeklindeki rivâyetler: Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Ömer gibi bazı sahabilerden nakledildi.

*İbn Abbas anlattı:⁹⁶

“Resûlullah (s.a.s), Ebû Bekir, Ömer ve Osman (r.a) temettu haccı yaptılar. Bunu ilk yasaklayan Muâviye idi.”

* İbn Ömer'den (r.a):⁹⁷

“Resûlullah veda haccında iken hacca kadar umre yaparak temettu yaptı. Kurbanlık hayvanı Zülhuleyfe'den itibaren yanında götürdü. Önce umre için, sonra hac için telbiye getirdi...”

* Süraka'dan (r.a):⁹⁸

“Resûlullah (s.a.s) temettu yaptı, biz de onunla birlikte temettu yaptık. “Bu bize has mı, yoksa ebediyen geçerli mi?” diye sorunca şöyle buyurdu:

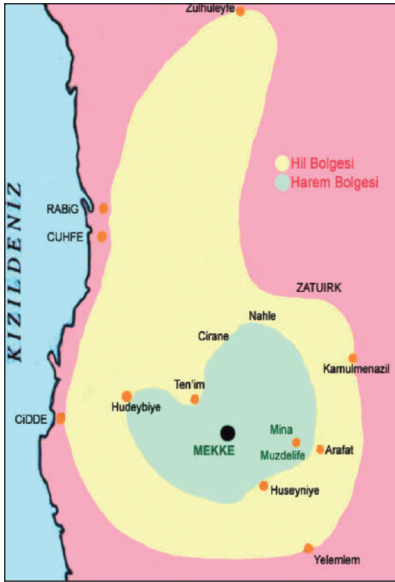
⁹⁴ Tirmizî, Hac 102, (947) (Hasen); Nesâî, Menasikü'l-hac 144; İbn Mace, Menâsik 39, (2973).

⁹⁵ Vakıdî, II/432.

⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, I/313, 314, (ş. Arnavud: Zayıf); Tirmizî, Hac 12, (822), (Elbani: Zayıf); Nesâî, Menasikü'l-hac, 50, (2737).

⁹⁷ Müslim, Hac 174, (1227); Ayrıca bk. Buharî, Hac 104; Ebû Davud, Hac 24, (1805); Nesâî, Menasikü'l-hac 50, (2737).

⁹⁸ Nesâî, es-Sünenü'l-kübra, II/367, (3789); Ebû Davud, Menasik 57 (1905), (Elbani: Sahih); Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, II/292, 320, 366 (ş. Arnavud: Sahih).

RESİM 3: Mikat yerleri

“Ebediyen geçerlidir.”

* Abdullah b. Şakîk anlattı:⁹⁹

“Hz. Osman hac sırasında temettu yapmayı (umre ile birleştirmeyi) yasaklıyor, Hz. Ali de bunun cevazına fetva veriyordu. Hz. Osman, Hz. Ali’ye bir şey söyledi. Hz. Ali: “Sen de biliyorsun ki Resûlullah (s.a.s) bu temettuyu yaptı” dedi. Hz. Osman da: “Evet, ama biz (saldırılarından)¹⁰⁰ korkuyorduk, (onun için hac ve umreyi beraber yaptık)” dedi.”

(Râvi) Şu’be ekledi:

“Râvi Katâde’ye, ‘Onların korkusu neydi?’ diye sordum. O da: ‘Bilmiyorum’ dedi.”

* Ebû Cemre’den:¹⁰¹

“İbn Abbas’a (r.a) temettu hakkını sordum; bana onu yapmamı emretti. Hacda kesilen kurbanı sordum. “Bu kurban; deve, sığır veya davar olabilir ya da ortak kesilen kurbanı katılma imkânı da vardır” dedi.

Ebû Cemre ekledi: “İnsanlar temettu hakkını mekruh addediyorlardı. (Eve gelip) uyudum. Rüyamda birisini gördüm (bana gelip): “Umre makbul, hac mebrür” diye müjdeledi. Hemen İbn Abbas’a gelip haber verdim. Bana: “Allahu ekber! Bu, Ebu’l-Kâsım’ın sünneti!” dedi.

* İbn Abbas’tan:¹⁰²

⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, I/61; Müslim, Hac 158 (1223); Nesaî, Menasikü'l-hac 50, (2732).

¹⁰⁰ Hz. Osman'ın açıklamasından, o dönemde tam olarak güvenli yol olmadığı için korkuyorduk, şeklinde anlamak mümkündür. Ancak sonraları tam olarak güvenlik sağlandı ve insanlar rahatça umreye gitmeye başladı. Bu dönemden sonra Hz. Osman'a göre hacc-ı ifrat yapmak efdaldir.

¹⁰¹ Buharî, Hac 102; Müslim, Hac 204 (1242).

¹⁰² Buharî, Hac 34, Menâkıbu'l-Ensar 26; Müslim 198 (1240); Ebû Davud, Hac 80, (1987), Menâsik 23, (1792); Nesaî, Menasikü'l-hac 77,108, (2812).

“(Cahiliye Arapları) hac aylarındaki umreyi yeryüzünde işlenebilen günahların en büyüğü olarak düşünüyorlardı. Keza Muharrem ayını da Safer diye isimlendirip: “(Devedeki) yolculuk(tan mütevellit) yara iyileştiğinde, (yolcuların) ayak izi silindiğinde ve Safer ayı çıktığında umre yapmak isteyene umre helâl olur” diyorlardı. Resûlullah ve sahabesi hac için ihrama girmiş olarak 4 Zilhicce sabahı (Mekke’ye) geldiler. Resûlullah, hac niyetlerini umreye çevirmelerini emretti. Bu, sahabe nezdinde büyük bir hâdise oldu.

“Ey Allah’ın Resûlü, neleri helal addedeceğiz?” diye sordular. “Bütün (ihram yasakları) helâl olacak!” diye cevap verdi.

SONUÇ: Resûlullah’ın (s.a.s) Veda haccındaki uygulaması ile ilgili üç farklı rivâyet grubu ortaya çıkmıştır. Acaba bu farklılık bazı sahabilerin yorum farkından ya da görüşlerinin sonraki râviler tarafından yorumlanarak aktarılmasından mı kaynaklanmaktadır? Bu rivâyetler üzerinde dikkatli düşündüğümüzde tek sonuç çıkabilir mi? Çeşitli hadis şerhi ve siyer kitaplarında bu konuda açıklamalar vardır. Onlardan faydalanarak Allah’tan da hidayet umarak şöyle bir sonuç çıkarmak mümkündür:

-Hz. Peygamber H. 10. yılında hac yapmak için yola çıktı, bütün sahabilerin gayesi hac yapmaktı.

-Cahiliye döneminde hac aylarında umre yapmak en büyük hatalardan sayıldığı için H. 9. yılda Hz. Ebû Bekir başkanlığındaki hac kafilesi sadece hac yapmıştı. Veda haccı için yola çıkıldığında da sahabenin umre ile haccı birleştirme konusunda bir düşünceleri yoktu.

-Peygamberimiz Zülhuleyfe’deki Beydâ denilen yerde telbiye getirdi. Burada sadece hac için mi, yoksa *umre ile haccı birleştirerek* mi telbiye getirdiği konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Ancak bu rivâyetleri sıraya koyarsak ortaya şöyle bir sonuç çıkar: Resûlullah Beydâ’da haccın umre ile birleştirilmesi konusunda bir bilgi vermedi. Belki de Beydâ’dan sonra katılacak kişileri bekliyordu. Bu sırada kendisi hac ve umre için telbiye

getirdi. Bunu sahabenin bir kısmı duydu. Resûlullah'ın yolculuğu Serif'e kadar sürdü. Serif Mekke'ye 20 km. uzaklıktaki bir yerin ismidir. Serif'te ilk defa Peygamberimiz yanında kurbanlık getirmeyenlerin önce umre yapıp ihramdan çıkmalarını hac günlerinde tekrar ihrama girmelerini emretti. Yanlarında kurbanlıklarını getirenler ise tavaf ve sa'ydan sonra ihramdan çıkmayacaklardı.¹⁰³

-Mekke'ye geldikten sonra da Peygamberimiz birkaç defa kurbanlıklarını getirmeyenlerin umre yaptıktan sonra ihramdan çıkmalarını emretti.

-Vâkidî, Medine ehline (alimlerine) göre Resûlullah'ın hacının ifrad olduğunu nakletti.¹⁰⁴

-İbn Kesir¹⁰⁵ bu konuda şöyle dedi: Resûlullah sadece hac için telbiye getirdi (niyet etti), rivâyetinden; Onun hac için niyetlendiğini, ancak sonra niyet, fiil ve vakit olarak umre ibadeti ile haccı birleştirdiğini, ifade edebiliriz. Bu da Resûlullah'ın hac tavafı ve sa'yinin, umresi ve haccı için yeterli olduğuna delildir. Kıran konusunda cumhurun görüşü budur. Ancak İmam Ebû Hanîfe'ye göre kıranda iki tavaf ve iki sa'y yapılır. Onun delili Hz. Ali'den gelen bir rivâyete dayanır, rivâyetin senedi zayıftır, ama ihtiyaten onunla amel edilmiştir.¹⁰⁶ Temettu yanında, kıranı da rivâyet eden sahabiler konusunda söylenecek şudur: Selefte göre temettu kapsamlı bir kavramdır. Temettu denildiğinde özel olarak temettu (veya duruma göre kıran haccı) anlaşıldığı gibi hac aylarında, içinde hac olmayan umre manasına da gelmektedir. Sa'd b. Ebû Vakkas'tan gelen rivâyet bu şekildedir.

* Sa'd b. Ebû Vakkâs (r.a) anlattı:

“Biz Resûlullah ile temettu yaptığımız zaman bu adam -yani Muaviye-Urş'ta (cahiliye devrindeki Mekke evlerinde) kâfirdi.”¹⁰⁷

¹⁰³ Kamil Miras Sahih-i Buhari Muhtasarı *Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974; VI/86.

¹⁰⁴ Vakîdî, II/433.

¹⁰⁵ İbn Kesir, Siret, II/387.

¹⁰⁶ Bk. Darekutni, Ali b. Ömer, Sünen, Daru'l-marife, Beyrut, 1386; II/258, (99); Beyhaki, IV/348, (8530); Aslında bu konuda başka sahabilerden de merfu rivâyetler vardır. Ancak hepsi zayıftır. Bk. Zeylai, Nasbu'r-riye, III/109-111; İbn Kayyim, Zadü'l-meâd, II/144-147; Ayrıca bk. Hz. Peygamber İki Defa Sa'y Yaptı mı? bölümü.

¹⁰⁷ Mâlik, Hac 60; Müslim, Hac 164 (1225; Tirmizî, Hac 12 (823); Nesaî, Menasikü'l-hac 50 (2734, 2737).

Muaviye b. Ebû Süfyan'ın Hudeybiye barışı ile kaza umresi arasındaki vakitte Müslüman olduğu nakledilmiştir. Ancak Müslüman olduğunu gizliyordu. Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlığını açıklamıştı. Sa'd b. Ebû Vakkas herhalde Muaviye'nin kaza umresinde bulunmadığını ima etmekte ve onun önceden Müslüman olduğunu bilmediği için böyle bir yoruma gitmektedir.¹⁰⁸

Bir kişi kurbanlıklarını yanında getirdiğinde temettuya niyet etse bile umresini yaptıktan sonra ihramdan çıkamaz. Bayramın 1. gününe kadar ihramlı kalır. Bu yönüyle söz konusu kişi için temettu ile kıran birbirine benzetilmektedir.¹⁰⁹

Resûlullah Veda haccında umre ile haccı birleştirdiği için Kıran haccı yaptı, görüşü daha kuvvetlidir.

• **Beydâ'dan Melel'e, sonra da Şerefü's-seyyâle'ye varış:**

Peygamberimiz (s.a.s) Beydâ yolunu takip ederek Pazar günü önce Melel'e,¹¹⁰ sonra da Şerefü's-Seyyâle'ye ¹¹¹ vardı.

Akşam ve yatsı namazlarını orada, sabah namazını da Seyyâle ile Ravhâ arasında olan ve Ravhâ'ya Seyyâle'den daha yakın bulunan Irku'z-Zubye'de, yolun sağındaki mescidde kıldı; Ravhâ'da konakladı.¹¹²

C- YOLCULUĞUN ÜÇÜNCÜ GÜNÜ

(Irku'z-Zubye'den Geçip Ravha'da Konaklama)

27 Zilkade 10 (Pazartesi)

• **Irku'z-Zubye ve Ravhâ'ya Varış:**

Peygamberimiz (s.a.s) akşam ve yatsı namazlarını Şerefü's-

¹⁰⁸ İbn Hacer, Fethu'l-Bari, III/566.

¹⁰⁹ İbn Abdilber, Temhid, VIII/352; Kasâni, Alaüddin Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedaiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi'*, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut, Ts., II/162, İbn Müflih, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed, *el-Mübâi' fi şerhi'l-Muknî'*, el-Mektebû'l-İslâmî, Beyrut; III/121, 128; Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-evtar şerhu Mülteka'l-ahbâr, Daru'l-fikr*, Ts., V/41.

¹¹⁰ Melel, Medine ile Mekke arasında bir vadidir. Medineye daha yakındır (bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-Büldân* V/194-195).

¹¹¹ Vâkıdî, II/433.

¹¹² Vâkıdî, II/433; Makrizi, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed (v. 495 h.), *İmtâü'l-esmâ bimâ li'n-nebiyyi minel'ahvali ve'l-hafede ve'l-meta*; II/104, Daru'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1420/1999.

Seyyale'de kılmıştı. Sabah namazını da Seyyâle ile Ravhâ arasında olan ve Ravhâ'ya Seyyâle'den daha yakın bulunan Irku'z-Zubye'de (Zubye tepeciğinde), yolun sağındaki mescidde kıldı, sonra Ravhâ'da konakladı.¹¹³

Ravhâ hacca gelen bazı peygamberlerin konakladığı yerdî. Resûlullah Ravhâ'dan hareket etti ve Munsaraf'ta ikindi namazını kıldı. Sonra akşam ve yatıyı kıldı. Gece orada kaldı.¹¹⁴

RESİM 4: Ravhâ (الروحاء): Medine'ye 80 km. uzaklıkta bir kasabadır. Burada birçok kuyu bulunmaktadır. Ravhâ'dan iki mil ilerde Munsaraf Mescidi (مسجد المنصرف) bulunmaktadır. Ravhâ'dan 4 km. uzaklıkta Irku'z-Zubye, 8 km. uzaklıkta Munsaraf bulunmaktadır. Buranın günümüzdeki adı Müseycid (المسيجد) dir. Sel Ravhâ'dan Munsarafa'a doğru yol açtığı için buraya Munsarafu'l-Ravhâ da denmektedir.¹¹⁵

• Ravhâ'nın Özellikleri:

Ravhâ vadisi önemli bir yerdir: Hz. Musa, Ravhâ vadisine 70.000 kişi ile uğramıştır. Ayrıca 70 peygamber gelip bu vadide namaz kılmıştır. Peygamberimizin atalarından Mudar b. Nizam'ın kabri de buradadır.¹¹⁶

* Enes b. Malik (r.a) anlattı:¹¹⁷

¹¹³ Vâkidi, age., II/433.

¹¹⁴ Makrizi, age., II/105.

¹¹⁵ Sa'd b. Abdullah, age., 261, 262.

¹¹⁶ Semhûdi, Ali b. Ahmed, Vefâu'l-vefâ bi ahbari Dari'l-Mustafa, İhyau't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1404, IV. Baskı; IV/1222.

¹¹⁷ Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, Müsned, Daru'l-me'mûn li't-türas, Dimeşk 1404/1984; VII/562 (4275); Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebû Bekir, Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid, Beyrût 1986; III/220 (Burada zayıf bir râvî vardır: Said b. Meysere)

Resûlullah (s.a.s) şöyle demişti:

“Ravhâ’daki kayalık yere 70 peygamber uğradı, onlar yalınayaktı, üstlerinde aba vardı, Beyt-i Atik’e (Kâbe’ye) yönelmişlerdi. Onlardan birisi de Allah’ın Peygamberi Musa idi.”

• Ebvâ Seferinde Peygamberimizin Irku’z-Zubye ve Ravhâ ile İlgili Anlattıkları:

Sahabe-i kiram, Resûlullah (s.a.s) ile birlikte (ilk savaş olan) Ebvâ seferine çıkmışlardı. Ravhâ’ya varınca Irku’z-Zubye¹¹⁸ denilen yerde konakladılar. Resûlullah orada namaz kıldı ve dedi ki:

“Bu dağın adı nedir bilir misiniz?” İnsanlar:

“Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedi. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu:

“Bu Hamd’dır. Bu, cennet dağlarından bir dağdır. Allah’ım, onun içindekini mübarek kıl. Onun içindeki ehlini mübarek kıl.”

Resûlullah Ravhâ için de şöyle dedi:

“Bu düzlükler¹¹⁹, cennet vadilerinden bir vadidir. Bu mescitte benden önce 70 Peygamber namaz kıldı. Musa Peygamber üzerinde iki parça Katavan¹²⁰ mamulü (gibi beyaz) kumaş giymiş olduğu hâlde esmer devesinin üzerinde İsrail oğullarından 70.000 kişi ile Kâbe’ye hac niyetiyle giderken buraya uğradı. Allah’ın kulu ve Resûlü Meryem oğlu İsa buraya hac veya umre ya da her ikisini de birleştirerek (temettu/kıran) yapmak için buraya uğramadan kıyamet kopmaz.”¹²¹

• Ravhâ’da Hediye Edilen Bir Av ve Ashab Arasında Taksimi:

Resûlullah (s.a.s) ihramlı olarak Mekke’ye gitmek için yola çıktı. Ravhâ’ya vardıklarında baktılar ki vahşi bir merkep (zeb-

¹¹⁸ Bu okunuş için bk. İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadis, Beyrût 1998, III/1.

¹¹⁹ İbn Manzûr, Lisanü'l-Arab, 296.

¹²⁰ Katavan; Kufe’de bir yer ismidir. Bk. İbn Manzur, age. XV/191.

¹²¹ Taberânî, *el-Mu’cemü'l-kebir*, XVII/16 (12); Heysemî, *Mecma’*, VI/68 (Buradaki râvi Kebir b. Abdullah cumhura göre zayıftır. Ancak Tirmizî onun rivâyetini hasen kabul etmiştir. Diğer râvileri sikadır.)

ra)¹²² avlanmış ve kesilmiş. Bu durum, Resûlullah'a aktarılınca şöyle dedi:

“Onu bırakın, belki sahibi gelir.”

Sonra sahibi olan el-Behzî Resûlullah'ın yanına geldi ve dedi ki:

“Ey Allah'ın Resûlü! Bu vahşi merkep sizindir.”

Resûlullah emretti ve Ebû Bekir onu insanlar arasında taksim etti. Sonra Resûlullah yoluna devam etti. Ruveyse ile Arc arasındaki Üsâbe'ye geldi. Orada kendisine ok isabet etmiş, gölgede yatan bir ceylan gördüler. Resûlullah oradan geçinceye kadar (ihramlı) insanlardan kimsenin ona dokunmaması için birini görevlendirdi.¹²³

Bu olayı Vâkidî, Veda haccı kısmında zikrettiği için buraya aldık.¹²⁴ Ancak rivâyette bir açıklık bulunmamaktadır.

Burada avlayan kişi ihramda olmadığı ve Resûlullah için avlanmadığından dolayı Peygamberimiz onu kabul etti ve ihramlı olan sahabe arasında dağıtılmasına izin verdi. Ama ceylanın kime ait olduğu bilinmemekteydi. Bu nedenle Resûlullah ona ilişilmemesini istedi.¹²⁵

• Ravhâ'dan Hareket ve Munsaraf'a Varış:

Sonra Peygamberimiz (s.a.s), Ravhâ'dan hareket etti. Munsaraf'a vardığında ikinci namazını kıldı. Sonra akşam ve yatsı namazlarını da Munsaraf'ta kıldı ve orada konakladı.¹²⁶

Ravhâ'nın sonunda Mekke'ye giderken solda Gazâle Mescidi olarak bilinen Munsaraf Mescidi vardır.

¹²² Vahşi merkep etini yemek helaldir. Bu zebra olabilir. Ancak evcil eşek eti kesinlikle haramdır.

¹²³ Muvatta: Hac 24 (781); Nesâî, Menasik, 15 (2648), (Elbani: Sahih); İbn Hibban, XI/511-512, (5111), (ş. Arnavud: Sahih).

¹²⁴ Vakîdî, II/435.

¹²⁵ İbn Kayyim, Za'd, II/162.

¹²⁶ Vakîdî, II/435.

D- YOLCULUĞUN DÖRDÜNCÜ ve BEŞİNCİ GÜNLERİ

(*Üsâye, Lahyu Cemel ve Sukya'da Yaşanan Olaylar*)
28-29 Zilkade 10 (Salı ve Çarşamba)

• Üsâye'ye Varış, Hz. Peygamber'in Azık Devesinin Üsâye'de Kayboluşu ve Arc'da Bulunuşu:

Üsâye, bir mekan ya da Ruveyse yolu üzerindeki bir kuyunun adıdır.¹²⁷ Peygamberimiz (s.a.s) burada konakladı. Onun azığı Hz. Ebû Bekir'in devesinin üzerindeydi. Hz. Ebû Bekir'in kölesi, Üsâye'de biraz istirahat etti, ancak uyuya kaldı. O sırada deve çöktüğü yerden kalkarak yularını kölenin elinden kurtarmış ve vadinin içinde kaybolmuştu.

* Esmâ bt. Ebû Bekir (r.ha) anlattı:¹²⁸

"Hz. Ebû Bekir, Medine'de Peygamberimiz'e (s.a.s):

"Benim yanımda bir deve var. Azığımızı onun üzerine yükleyelim" demişti.

Peygamberimiz de:

"Tamam o zaman" demiş, un ve kavut¹²⁹ azığını Hz. Ebû Bekir'in bu devesine yükletmişti.

Peygamberimiz ve Hz. Ebû Bekir'in yükleri, bir devede yüklüydü. Hz. Ebû Bekir'in uşağı Ukbe, bu azık devesinin üzerine binmekte idi.

Dinlenmek için Üsâye'de konaklandığı ve Ukbe'nin de deveyi ihtirdiği sırada, Ukbe uykusuna hâkim olamamış ve uyuya kalmıştı. Deve, çöktüğü yerden kalkarak yularını Ukbe'nin elinden kurtarmış, vadinin içine doğru ilerlemişti.

Ukbe, uyanınca, kalkıp yola devam etti. Devenin de bu yolda gittiğini sanıyordu.

¹²⁷ Zürkanî, Muhammed b. Abdûlbaki b. Yusuf, *Şerhu'l-Muvatta*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411; II/372.

¹²⁸ Vakıdî, II/435-436.

¹²⁹ Sevîk: Kavut denilen bir yiyecektir. Un bir tavada su ile karıştırılıp helva gibi pişirilir. Bk. Karahisarî, Mustafa b. Şemseddin, *Ahteri-i Kebir*, İstanbul 1310; I/422.

Deveyi arıyor, soruyor, fakat hiç kimseden bir haber alamıyordu.

Peygamberimiz Arc'da konakladı.

(Sonra konakladığı yerin avlusuna oturdu. Ebû Bekir geldi bir tarafına oturdu. Hz. Âişe geldi ve Resûlullah'ın öbür tarafına oturdu. Esmâ da geldi ve babasının yanına oturdu.)¹³⁰

Hz. Ebû Bekir'in ise uşağı Ukbe öğleye doğru, yalnız başına çıkıp gelince, Hz. Ebû Bekir ona:

“Deven nerede?” diye sordu.

Ukbe:

“Kayboldu” dedi.

Hz. Ebû Bekir:

“Yazıklar olsun sana! O yiyecekler yalnız bana ait olsaydı, önemli değildi. Fakat onlar Resûlullah ile ev ahalisine aitti!” dedi.

(Bu arada Resûlullah'ın azık devesinin kaybolduğunu haber alan Nadle oğulları Peygamberimize yiyecek getirdiler. Resûlullah şöyle seslendi:

“Gel, Ebû Bekir! Allah sana temiz yiyecek gönderdi.”)¹³¹

(Peygamberimiz, kölesine kızan Ebû Bekir'e:

“Sakin ol! Bu iş ne sana, ne de seninle birlikte bize aittir. Köle, senin deveni kaybetmemeye son derecede istekliydi!” buyurdu.

Peygamberimiz, onun ev halkı ve Hz. Ebû Bekir ve Peygamberimizin yanında bulunan herkes o yiyecekten doyuncaya kadar yediler.)¹³²

Aradan çok geçmemişti ki, insanlardan kalanları/unutulanları toplayarak arkadan gelen Safvan b. Muattal, azık devesini getirip Peygamberimizin çadırının önünde ıhtırdı ve Hz. Ebû Bekir'e:

“Bak! Malından bir şey kaybetmiş misin?” dedi.

Hz. Ebû Bekir gelip baktı ve:

“Su içtiğimiz kaptan başka bir şey kaybetmemişiz” dedi.

Ukbe:

“O kap benim yanımdaydı” dedi.

¹³⁰ Bu kısım Vakıdî'nin başka rivâyetidir. Bk. *Meğazi*, II/436.

¹³¹ Bu kısım için bk. Vakıdî, II/436.

¹³² Bk. Vakıdî, II/436.

Hız. Ebû Bekir:

“Allah emaneti sana teslim etti” dedi.

* Esmâ bt. Ebû Bekir’den (r.ha) gelen diğery rivâyet:¹³³

“Hac yapmak üzere Resûlullah’la (s.a.s) birlikte çıktık. Arc ismiyle bilinen mevkiye kadar geldik. Orada Resûlullah konakladı. Âişe Resûlullah’ın yanına oturdu. Ben de babam Ebû Bekir’in yanına oturdum. Resûlullah’ın ve Ebû Bekir’in yükleri birdi ve o (yük devesi) de Ebû Bekir’e ait bir köle ile birlikte (yolda) idi. Ebû Bekir oturup, kölenin gelmesini beklemeye başladı. Köle geldi, ama beraberinde deve yoktu. Ebû Bekir:

“- Deven nerde?” diye sordu. Köle:

“Önceki akşam onu kaybettim!” dedi. Ebû Bekir:

“Bir deveyi kayıp mı ettin (sahip olamadın mı)?” deyip köleye vurmaya başladı.

Resûlullah bu sırada tebessüm edip şöyle diyordu:

“Şu ihramlıya bakın ne yapıyor!”

• Hız. Peygamber’e Sa’d b. Ubade ve Oğlunun Yiyecek Getirmesi:

Peygamberimizin (s.a.s) azığıny taşıyan yük devesi (kaybolduktan sonra) bulundu. O sırada, Sa’d b. Ubade ile oğlu Kays b. Sa’d de, bir deveye yiyecek yükleyerek Peygamberimize teslim etmek üzere gelip çadırının kapısı önünde durmuşlardı.

Sa’d b. Ubâde (r.a):

“Yâ Resûlallah! Yiyecek devenin köleyle birlikte kaybolduğunu duyduk. İşte bu yiyecek yüklü deve onun yerindedir!” dedi.

Peygamberimiz:

“Allah bize yiyecek yüklü devemizi geri getirdi. Siz artık yiyecek yüklü devenizi götürünüz. Allah ikinize de onu mübarek kılsın. Ey Ebû Sabit! Medine’ye geldiğimiz günden beri bizi ağırlamak için yaptıklarınız yetmiyor mu?” buyurdu.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, VI/344, (ş. Arnavud: Zayıf. Çünkü senedde müdellis râvi İbn İshak bulunmakta ve (عنه) lafzı ile rivâyet etmektedir.); Ebû Davud, Menâsik 30 (1818); İbn Mace, Menâsik 21 (2933); İbn Huzeyme, IV/198, (2679), (Azami: Zayıf).

Sa'd b. Ubade:

“Yâ Resûlallah! Biz, İslâm nimetinden dolayı Allah’a ve Resûlüne minnettarız. Vallahi yâ Resûlallah! Mallarımızın içinden senin almış olduğun şeyler, bize bırakmış olduklarından daha sevgilidir” dedi.

Peygamberimiz:

“Ey Ebû Sabit! Doğru söylüyorsun. Kurtuluşa erdiğini müjdelerim. Güzel ahlâk yüce Allah’ın elindedir. Allah güzel ahlâkı, kime bağışlamayı dilerse ona bağışlar. Allah sana güzel ahlâk bağışlamıştır” dedi.

Sa'd b. Ubade:

“Hamd olsun Allah’a ki, bunu bana O bahşetti” dedi.

Sabit b. Kays:

“Yâ Resûlallah! Sa’d’ın ev halkı cahiliye döneminde de ulumuz, kıtlık yıllarında da bizi doyurandı” dedi.

Peygamberimiz:

“İnsanlar, birtakım madenler ve cevherlerdir. Onların cahiliye çağında hayırlıları, dinin fikhını anlarılarsa İslâm çağında da en hayırlı kişileri olurlar, onlara teslimiyetlerin karşılığı vardır” buyurdu.¹³⁴

• Lahyu Cemel’e Varış, Peygamberimizin Baş Ağrısı Sebebiyle İhramlıyken Kan Aldırması (Hacamat)

İhramlı olan kişi zaruret ya da hacet sebebiyle kan aldırabilir. Peygamberimiz bazen başından bazen de ayağından ve topuğundan kan aldırmişti. Lahyu Cemel Mekke ile Medine arasındaki Sukyâ’ya 7 mil uzaklıkta bir su kuyusudur.¹³⁵

* Abdullah b. Buhayne (r.a) anlattı:¹³⁶

“Resûlullah (s.a.s) Mekke yolundaki Lahyu Cemel denilen yerde ihramlı olduğu halde şakika (denilen baş ağrısı)¹³⁷ sebebiyle başının ortasından kan aldırdı.”

¹³⁴ Vâkıdı, III/436-437 (Vakıdı bunu belağ yoluyla nakletti).

¹³⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, X/150.

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, V/345; Buharî, İhsar 22; Ebû Davud, Menâsik 36 (1837); Nesaî, Menasikü'l-hac 94 (2850).

¹³⁷ İbnü'l-Esir, Nihaye, II/492.

• Sukyâ'ya Varış ve Peygamberimizin Sukyâ'da Konaklaması:

Peygamberimiz (s.a.s) Lahyu Cemel'den hareket ederek Sukyâ'ya vardı ve orada konakladı.¹³⁸

* Abdullah b. Buhayne'den (r.a):¹³⁹

Resûlullah (s.a.s) Çarşamba günü Sukyâ'da¹⁴⁰ konakladı. Sonra hareket etti ve Ebvâ'da sabahladı.

E- YOLCULUĞUN ALTINCI GÜNÜ

(Ebva'da Bir Müddet Konaklama ve Yemen Tepelerine Varış)

1 Zilhicce 10 (Perşembe)

• Peygamberimizin Ebvâ'ya Varışı, Kendisine Getirilen Av Etini Almaması:

* Abdullah b. Buhayne'den (r.a):¹⁴¹

Resûlullah (s.a.s) Çarşamba günü Sukyâ'da konakladı. Sonra (hareket etti ve) Ebvâ'da sabahladı. Sa'b b. Cessâme ona kanı damlayan bir yabani merkep parçası (budu) hediye etti. Resûlullah: "Biz ihramlıyız" diyerek bunu reddetti.

* İbn Abbas'tan (r.a):¹⁴²

"Resûlullah (s.a.s), ihramlı iken, Sa'b b. Cessâme, (Eb-vâ'da)¹⁴³ ona kan damlayan bir vahşi merkep budu¹⁴⁴ hediye etti. Resûlullah: "Biz ihramlıyız" diyerek bunu reddetti."

Peygamberimizin ihramlı iken kendisine hediye edilen bu avı reddetmesinin sebebi kendisi için avlanmasıdır. Çünkü H. 6. yılındaki Hudeybiye umresinde Ebû Katade avladığı vahşi merkep etini Peygamberimize vermişti ve Peygamberimiz de ihram-

¹³⁸ Vâkıdî, III/1095.

¹³⁹ Vâkıdî, II/437.

¹⁴⁰ Sukyâ, Mekke ile Medine arasında bir kasabadır. Sukyâ denmesinin sebebi, burada tatlı su kaynaklarının bulunmasıdır. Cuhfe'ye uzaklığı 19 mildir. Bk. Yâkut, *Mu'cemü'l-Büldan*, III/228; Sa'd b. Abdullah, *age.*, 280-281.

¹⁴¹ Vâkıdî, II/437.

¹⁴² Ahmed b. Hanbel, IV/38; Müslim, Hac 54 (1194); Nesâî, Menasikü'l-hac 79 (2819).

¹⁴³ Bu ziyade için bk. Nesâî, Menasikü'l-hac 79, (2819).

¹⁴⁴ Vahşi merkep etinin hükmü ile ilgili bk. *Ravhâ'da Hediye Edilen Bir Av ve Ashab Arasında Taksimi*, konusu.

lı olduğu halde bunu kabul etmişti. Çünkü o av kendisi için avlanmamıştı.¹⁴⁵

* Cabir b. Abdullah'tan (r.a):¹⁴⁶

Resûlullah'ın (s.a.s) şöyle dediğini duydum:

“Siz avlamadıkça ya da sizin için avlanmadıkça kara avı (yemek ihramlı iken) size helal kılındı.”

Ebvâ, Fur'a bağlı köylerdendir. Buranın Mekke'ye uzaklığı 21 mildir. Peygamberimizin annesinin kabri burada,¹⁴⁷ ayrıca burada kuyular ve havuzlar bulunmaktadır.

Hiz. Peygamber'in annesi Âmine'nin Ebvâ yakınlarındaki kabri

RESİM 5: Ebvâ: Mekke ile Medine arasında Medine'ye daha yakın bir yer olup Sükyâ ile Cuhfe arasındadır. Medine'ye uzaklığı ise 190 km.dir. Burası Râbiğ'e bağlı bir köydür. Peygamberimizin annesi burada vefat etmiş ve kabri de buradadır. Peygamberimizin babası Abdullah Medine'ye hurma toplamak için gitmişti. Ancak orada vefat etti. Hanımı Amine her sene kocası Abdullah'ın kabrini ziyarete giderdi. Abdullah'ın ölümünün 6. yılında Amine oğlu Muhammed ve cariyesi Ümmü Eymen ile Medine'ye gitti. Orada akrabaları Beni Neccar'ı ziyaret ettikten sonra Medine'ye dönerken Ebvâ'ya geldiklerinde Amine vefat etti. Bu gün bu kabir Ebvâ'ya birkaç km. uzaklıkta Ümmü'n-Nebi denilen mevkide olup etrafi taşlarla çevrilmiştir. Kabrinin üzerine önceden olduğu bilinen bina ise yıkılmıştır. Ayrıca Ebvâ'da Veda hacına giderken Peygamberimizin namaz kıldığı Remâde Mescidi de bulunmaktadır.¹⁴⁸

• Ebvâ'dan Ayrılış ve Yemen Tepelerine Varış:

* Muaviye b. Ebû Süfyan (r.a) anlattı:¹⁴⁹

“Resûlullah'ı (s.a.s) Ebvâ denilen yerde Veddân'dan hediye

¹⁴⁵ İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/164-165.

¹⁴⁶ Ebû Davud, *Menasik* 41 (1851); Tirmizi, *Hac* 25 (846), (Tirmizi; Seneddeki Muttalib'in Cabir b. Abdullah'tan hadis dinlediğine dair bir malumatım yok, dedi. İmam Şafii, bu konuda en güzel hadis budur, dedi.); Nesai, *Menasikü'l-hac* 21 (2827), (Elbani: Zayıf); Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, III/362, 387 (Ş. Arnavud: Sahih liğayrihi); İbn Huzeyme, IV/181 (2644); Hakim, I/649 (Buhari ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir.); Zeylai, Seneddeki râvilerin sika olduğunu, ancak Muttalib'in Cabir'den hadis dinlemesinin kesin olmadığını belirtti. Bk. Zeylai, *Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf, Nasbu'r-ıraye li ehadisi'l-Hidaye*, Daru'l-hadis, Kahire, Ts., III/140; Heysemi, bu rivâyetin şahidinin Taberani'nin Kebir'inde Ebû Musa'dan geldiğini ve onun da zayıf olduğunu belirtti. Bk. *Mecmau'z-zevâid*, III/521. Zayıf rivâyetlerin birbirini kuvvetlendirmesi prensibi yanında, müctehidlerin de bu rivâyetlerle amel etmesini göz önüne alarak bu haber için hasen liğayrihi hükmüne varıldı.

¹⁴⁷ Yâkût, *Mu'cemu'l-Büldân*, I/79-80.

¹⁴⁸ Sa'd b. Abdullah, age., 17-18; DİA, Ebvâ md.

¹⁴⁹ Vakidi, II/437.

edilen rengi beyaz, nohuda benzeyen bir Hicaz yiyeceğini¹⁵⁰ yerken gördüm. Sonra kalktı ve yeniden abdest almadan Ebvâ vadisine bakan mescitte namaz kıldı ki o mescit, sen Kâbe'ye yönelmişinde senin solunda kalır. Sonra Peygamberimiz Ebvâ'dan ayrıldı. Yemen tepelerinde¹⁵¹ namaz kıldı. Orada Semüra (Sakız)¹⁵² ağacı bulunmaktadır. İbn Ömer'in haber verdiği göre Hz. Peygamber onun altında oturdu. İbn Ömer oraya uğradığı zaman kaptaki suyu bu bitkiye döker, onu sulardı.”

*Eflah b. Humeyd'in babasından naklettiğine göre;

“İbn Ömer, Hz. Peygamber'in o ağacın altında oturduğunu söylerdi. İbn Ömer o ağacı korumak için köklerine su dökerdi.”

Veddân, Cuhfe'ye yakın bir kasabadır.¹⁵³

F- YOLCULUĞUN YEDİNCİ GÜNÜ

(Ezrak Vadisinden Lefet Yokuşuna,

Sonra Eрак Tepesinden Cuhfe'ye Varış)

2 Zilhicce 10 (Cuma)

• Peygamberimizin Ezrak'a Varışı ve Bazı Peygamberlerden Haber Verişi, Sonra Erşâ/Lefet Yokuşuna Ulaşması:

* İbn Abbas (r.a) anlattı:¹⁵⁴

Peygamberimiz (s.a.s), Ezrak¹⁵⁵ vadisine uğradığı zaman;

“Bu hangi vadidir?” diye sordu.

“Ezrak vadisidir!” dediler.

Peygamberimiz:

“Musa'nın (şehadet parmaklarını kulaklarına koyup)¹⁵⁶ gür

¹⁵⁰ Bu mana için bk. Karahisari, *Ahteri-i kebir*, II/247.

¹⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, I/570.

¹⁵² Karahisari, age., II/415.

¹⁵³ Bk. İbnü'l-Esir, *Nihaye*, V/168.

¹⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, IV/215; Müslim, İman 268 (166); İbn Mace; Menasik 4 (2891).

¹⁵⁵ Ezrak, Hicaz'da bir vadidir. Emec'in arkasındadır. Kendisi ile Mekke arasında bir mil vardır. Emec ise mezraları olan bir yerdir. (bk. Yâkut, age., I/168; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, III/414).

¹⁵⁶ Bu ziyade için bk. Müslim, İman 268 (166); İbn Mace; Menasik 4 (2891).

sesiyle izzet ve celâl sahibi Allah'a telbiye (icabet) ederek bu vadeden geçerken/yokuştan inerken görür gibiyim” buyurdu ve daha sonra Herşâ yokuşuna geldiklerinde:

“Bu hangi yokuştur?” diye sordu.

“Herşâ (veya Lefet)¹⁵⁷ yokuşudur” dediler.

Peygamberimiz:

“Yunus b. Mettâ peygamberin, yuları liften olan kızıl bir devenin üzerinde, sırtında yünden bir abâ olduğu halde, buradan telbiye ederek geçtiğini görür gibiyim” buyurdu.

• Erâk Tepesi Üzerinden Cuhfe'ye Varış:

* İbn Ömer'den (r.a):¹⁵⁸

“Resûlullah (s.a.s) Erâk tepesinden Cuhfe'ye inişte bulunan mescitte namaz kıldı. Cuhfe'ye Cuma günü ulaştı. Sonra oradan hareket edip Cuhfe'nin dışından gelenlerin ihrama girdiği mescitte namaz kıldı. Ayrıca yolun solundaki Humm'un dışında/yakınında olan mescitte (namaz kıldı)...”

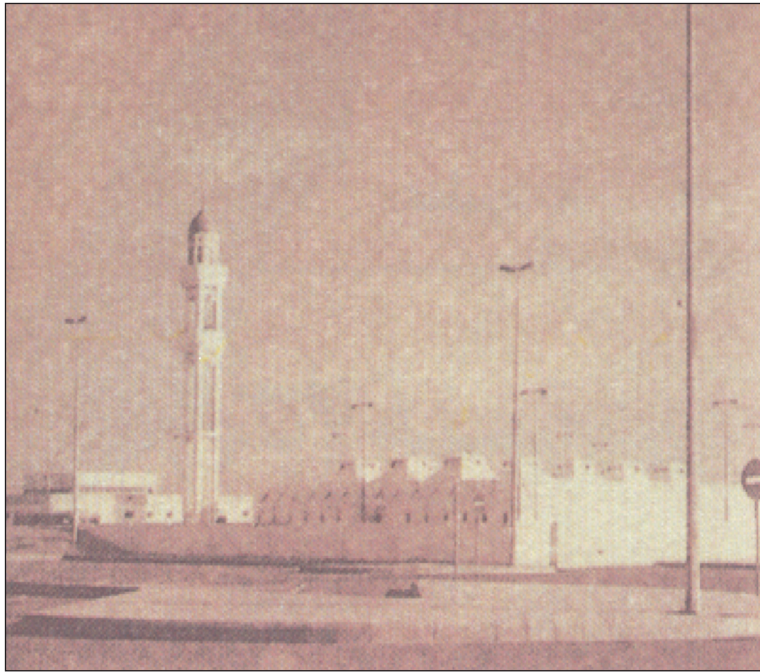
Cuhfe, Şam ya da Mısır tarafından gelenlerin mikat yeridir. Peygamberimiz burada bir müddet dinlendi.

Cuhfe'nin Kızıldeniz'e uzaklığı 15 km., Mekke'ye uzaklığı ise 187 km.dir. Zamanla buralar yıkıldı, değişti ve mikat mahallesi olarak Rabiğ kullanılmaya başlandı. Buranın kalıntıları Medine'nin doğusundaki Rabiğ'a 17 km. uzaklıkta ve Rabiğ'den Mekke'ye doğru yola çıktığında solda kalan bir dağın eteğindedir. Cuhfe'nin girişinde Asr-ı Saadet'ten kalma Mescidü Azver ve çıkışında ise Mescidü eimme bulunmaktadır. Bugün Mekke-Medine ve Cidde-Mekke otoyollarla birbirine bağlandığı için Cuhfe ve Rabiğ gibi eski yerleşim merkezleri önemini kaybetmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Bu ziyade için bk. İbn Mace; Menasik 4 (2891).

¹⁵⁸ Vakıdî, II/437-438.

¹⁵⁹ İbn Hişam, *Siret*, III/400; Muhammed İlyas Abdülğani, *Tarihu Mekkete'l-Mükerrreme Kadîmen ve Hadîsen*, 30; Sa'd b. Abdullah, *Mu'cemü'l-emkine el-varide zikruha fi Sahihi'l-Buhari*, 139; DİA, Cuhfe md.

RESİM 6: Cuhfe (الجحفة): Şam ve Mısır tarafından gelenlerin mikatı ve Mekke ile Medine arasında yolculuk yapan kişilerin uğrak yeridir. Cuhfe denmesinin sebebi; bazı yıllarda burada seller olup, önüne kattığı şeyleri sürüklemesindedir. Mekke'nin fethinden önce Abbas b. Abdümtalib Peygamberimizle burada karşılaştı ve son muhacir lakabını aldı.

G- YOLCULUĞUN SEKİZİNCİ GÜNÜ

3 Zilhicce 10 (Cumartesi)

(Kudeyd'e Varış, Uşfan Üzerinden Gamim'e Geçiş)

• Peygamberimizin Kudeyd'e Varışı:

* İbn Ömer'den (r.a):¹⁶⁰

“... Resûlullah (s.a.s) Cumartesi günü Kudeyd'e ulaştı. (Buraya ulaşmadan önce) Müşellel mescidinde namaz kıldı. Lefet'in altındaki mescitte namaz kıldı.”

¹⁶⁰ Vakıdî, II/437-438.

• Usfan'a Varış:

Peygamberimiz (s.a.s) hac yolculuğunda Usfan¹⁶¹ vadisine varınca dedi ki:

“Ey Ebû Bekir, bu hangi vadidir?” Hz. Ebû Bekir:

“Usfan vadisidir” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“Hud ve Salih peygamberler izarları¹⁶² aba¹⁶³, ridaları¹⁶⁴ ise yünden¹⁶⁵ olduğu halde yularları liftten genç kızıl develer üstünde Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) hac niyetiyle telbiye getirerek bu vadiye uğrayıp geçtiler.”¹⁶⁶

Vâkidî, bir kadının Resûlullah'a çocuğunun haccı konusunda soru sorması rivâyetini Kudeyd'den sonraki kısma koymuş,¹⁶⁷ kendi senedli rivâyetinde olayın nerede geçtiği belli değil, ancak başka sahih rivâyetlerde¹⁶⁸ Ravhâ'da olduğu beyan edilmiştir. Bu nedenle biz o rivâyeti Peygamberimizin Ravhâ'ya vardığı kısma koyduk.

• Usfan'dan Gamim'e Gidiş:

Peygamberimiz (s.a.s) daha sonra Usfan'dan hareket ederek Gamim'e¹⁶⁹ gitti. Kendisine yayan gelen bazı Müslümanlar rast geldi. Peygamberimiz için saf tuttular ve yürümekten şikâyet ettiler. Peygamberimiz şöyle dedi:

“Adımlarınızı dengeli atarak hızlı yürümekten¹⁷⁰ kuvvet alın!”

Bunu yaptılar ve rahatlama hissettiler.¹⁷¹

¹⁶¹ Usfan; Mekke'ye 80 km. uzaklıkta bir kasabadır. Hz. Peygamber hicret, umre ve veda haccı yolculuklarında burada konaklamıştır. Hudeybiye yolculuğunda burada Salat-i havf kıldırılmıştır. Burada yetersiz ve içilemeyecek kadar acı suyu olan bir kuyu vardır. Hz. Peygamber'in mucizesiyle suyu bollaşmış ve tatlı hale gelmiştir. Bugün bile kendisinden bir depo ve beş adet musluk ile su alınıp içilen kuyu Bi'ru Tefle olarak anılmaktadır. Bk.Öztürk, Necati, Fotoğraflarla Kutsal Topraklar, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, II. Baskı, s. 96.

¹⁶² Yani peştamalları.

¹⁶³ Kalın giysi.

¹⁶⁴ Belden yukarıdaki giysileri.

¹⁶⁵ Zemaşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Fâik fî ğaribi'l-hadis*, Thk.: Ali Muhammed el-Buhari, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, II.Baskı, Ts., I/243.

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, I/232 (ş. Arnavud: Zayıf); Heysemî, Mecma', III/220 (Seneddeki Zem'a b. Salih hakkında bazı şeyler söylendi, ama sika kabul edildi.); İbn Hacer, zayıf dedi. Bk. *Takribu't-Tehzib*, No: 2035; Elbani, *Daifu't-Terğib ve't-Terhib*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad; I/179 (713).

¹⁶⁷ Bk. Vakıdî, II/438.

¹⁶⁸ Müslim, Hac 409 (1336); Mâlik, Hac 244; Ebû Davud, Menasik 8 (1736).

¹⁶⁹ *Gamim*; Mekke Medine yolunun 65. km.sinde yer almakta ve Usfan'ın 16 km. güneydoğusundadır. Hudeybiye seferinden dönerken Fetih suresinin indiği yerdir. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/420; Öztürk, Necati, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, 95.

¹⁷⁰ İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Garibu'l-hadis*, Daru'l-Kütüb'l-İlmiyye, Beyrut 1408/1988, I/517.

¹⁷¹ Vakıdî, II/438.

* Cabir'den (r.a):¹⁷²

İnsanlar Resûlullah'a yürümekten şikayet ettiler. Resûlullah onlar için dua etti ve şöyle dedi:

"Adımlarınızı dengeli atarak hızlı yürümeniz¹⁷³ gerekir!"

Böyle yürüdük ve bunu bizim için daha rahatlatıcı bulduk.

H- YOLCULUĞUN DOKUZUNCU GÜNÜ

(Merru'z-Zahrân Üzerinden Serif'e Varış)

4 Zilhicce 10 (Pazar)

RESİM 7: Merru'z-Zahrân; Mekke ile Medine arasında yola uzanan Hicaz vadilerindedir, 300 kadar pınar bulunmaktadır ve 40'a yakın kasabaya sahip bir mevkidir. Burası Mekke'ye daha yakındır. İbn Ömer, Peygamberimizin uğradığı ve namaz kıldığı yerleri tarif ederken şöyle dedi: "Peygamberimiz Merru'z-Zahrân'a yakın bir sel yatağında konakladı. Burası Mekke'ye giden yolun solundaki bir sel yatağına düşmektedir. Peygamberimizin konakladığı yer ile yol arasında bir taş atımlık mesafe vardır."¹⁷⁴

Vâkidî'ye göre Peygamberimiz Mekke'nin fethinde burada konakladı. Akşam olunca herkesin ateş yakmasını emretti ve 10.000 ateş birden yandı. Burası Mekke'nin kuzeyine 24 km. uzaklıktadır.¹⁷⁵

¹⁷² İbn Huzeyme, IV/140, (2537) (Azami: Sahih); Hakim, Muhammed b. Abdullah, *Müstedrek ale's-Sahihayn*, Talikât: Zehebi, *Telhis*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1411/1990; I/610, (1619) (Müslim'in şartı üzere sahih); Taberani, *Kebir*, VIII/103, (8102).

¹⁷³ İbn Kuteybe, *Garib*, I/517.

¹⁷⁴ Buhari, *Mesacid* 55.

¹⁷⁵ Sa'd b. Abdullah, age., 399.

• Merru'z-Zahrân'a Varış ve Ayrılış:

Peygamberimiz (s.a.s) Pazar günü Merru'z-Zahrân'a¹⁷⁶ uğradı ve akşama kadar oradan ayrılmadı.¹⁷⁷

Güneş battığında Mekke'ye varıncaya kadar akşam namazını kılmadı. Keda ve Küda arasında geceledi. Sabah olunca gusül aldı ve Mekke'ye girdi.¹⁷⁸

• Peygamberimiz Güneş Battığında Serif'e Ulaştı:

Peygamberimiz Merru'z-Zahrân'dan ayrılıp Serife geldiği zaman güneş battı. Zi Tuvâ'da sabahladı, sonra Mekke'ye girdi.¹⁷⁹

* Yezid el-Esam anlattı:¹⁸⁰

“Peygamberimizin hanımı Meymune (r.ha) Mekke'de (ölüm yatağında) ağırлаştığında yanında kardeşinin çocukları yoktu. Meymune şöyle dedi:

“Beni Mekke'den çıkartın. Ben burada ölmemeliyim. Resûlullah (s.a.s) bana Mekke'de ölmeyeceğimi (ölmemem gerektiğini) haber verdi.”¹⁸¹

Bunun üzerine onu Mekke'nin dışına taşıdılar, Serif'e Resûlullah'ın bir ağaç altında onunla zifafa girdiği çadırın yerine getirdiler. Meymune orada vefat etti. Onu, lahdine (mezardaki yerine şöyle) koyduk: Ben ridamı aldım, onunla tutup lahdin içine uzattım. İbn Abbas ridadan tuttu ve onunla yere bıraktı.”

“Meymune annemiz İbn Abbas'ın teyzesidir.”¹⁸²

* Enes b.Malik'ten (r.a):¹⁸³

“Resûlullah (s.a.s) Meymune ile Serif'te evlendi, onunla Serif'te zifafa girdi ve Meymune annemiz Serif'te vefat etti.”

¹⁷⁶ Merru'z-zahrân; günümüzde Cümûm adı ile anılmakta, Mekke'nin 28 km. kuzeyinde bulunmaktadır. Mekke'nin fethi seferine Peygamberimizin 10.000 kişilik ordusuyla konakladığı ve gece her nefere bir ateş yakmasını emrettiği yerdir. Bk. Öztürk, Necati, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, 97.

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ*, II/173; Vakıdî Pazartesi günü ulaşıldığını söyler. Bk. *Meğazi*, II/438.

¹⁷⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, II/173.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, II/173.

¹⁸⁰ Ebû Ya'lâ, XIII/27, (7110); Heysemî, *Mecma'*, IX/249 (Ricali sahihtir).

¹⁸¹ Çünkü Resûlullah muhacirlerin Mekke'de ölüp oraya defnedilmesini istemiyordu. Allah için terk edilen bir diyara dönmeyi, ölümler de olsa defnedilip Mekke'de kalmayı hoş karşılamıyordu. Bk. Sa'd b. Vakkas'ın hastalığı konusu.

¹⁸² Taberanî, *Kebir*, IV/107, (3817), 108 (3820).

¹⁸³ Taberanî, *Evsat*, IV/289, (4225); Heysemî, *Mecma'*, IX/249 (Ricali sahih); İbn Abbas'tan şahidi için bk. Ahmed b. Hanbel, I/183.

RESİM 8: Serif (السرف): Mekte'den Medine'ye giden hac yolundaki bir yerdir. Burası Mekte'ye yakın uzun vadilerinden birisidir. Serif, suyunu Mekte'nin kuzey doğusundaki Cirane (الجرانة) tarafından alır. Orada mezarlar ve üç adet kuyu bulunmaktadır. Serif'te vadinin sağ tarafına düşen yerde Meymune annemizin kabri vardır. Burası Ten'im'e 10 km. uzaklıktadır. Ziraat arazilerinin çoğuna binalar yapıldığı için şimdi buralara iki veya üç kata imarlı binalar yaklaştı. Serif Mekte'ye 10 mil uzaklıktadır.¹⁸⁴

Serif'te Meymûne annemizin kabri

• Hac Yolculuğunda Hz. Âişe'nin Serif Denilen Yerdeki Özel Durumu ve İhrâmı:

* Hz. Âişe (r.ha) anlattı:¹⁸⁵

“Resûlullah (s.a.s) ile sadece hac yapmayı düşünerek yola çıktık. Serif'e gelince (benden) hayız kanı geldi. Ben bu hale ağ-larken yanıma Resûlullah geldi ve,

“Seni ağlatan nedir?” diye sordu.

Ben: “Bu yıl hac yolculuğuna çıkmamış olmayı ne kadar isterdim” dedim.

Peygamberimiz:

“Sen galiba hayız gördün?” dedi.

Ben:

“Evet!” dedim.

Peygamberimiz:

“Bu, Allah'ın, Âdem'in kızlarına yazdığı/takdir ettiği bir şeydir. Sen hacıların yaptığının (hepsini) yap! Yalnız, temizlen-medikçe Beytullah'ı tavaf etme!” buyurdu...

¹⁸⁴ Sa'd b. Abdullah, age., 279.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, VI/273, Buhârî, Hayz 7; Müslim, Hac 119 (1211); Ebû Davud, Menasik 23 (1782).

• Peygamberimiz Mekke'ye Ne Zaman Ulaştı?

Bu konuda gelen rivâyetler üç sahabeden nakledildi: Hz. Âişe, Cabir b. Abdullah ve İbn Abbas. Hepsinin rivâyetinde Mekke'ye varış tarihi 4 Zilhicce, Müslim'in Hz. Âişe'den gelen rivâyetinde ise 4 ya da 5 Zilhicce olarak nakledildi. Siyer kitaplarındaki bilgiler de göz önüne alınarak 4 Zilhicce Hz. Peygamber'in Mekke'ye geliş tarihi ve 5 Zilhicce ise Zi Tuva'da sabahlayıp Mekke'ye giriş tarihi olarak alındı.¹⁸⁶

I- YOLCULUĞUN ONUNCU GÜNÜ

(Zi Tuva'dan Mekke'ye Giriş)

5 Zilhicce 10 (Pazartesi)

• Zi Tuvâ'ya Varış: Peygamberimiz Geceyi Zi Tuvâ'da Geçirdi, Gusül Aldı, Sabah Namazını Orada Sarp Bir Tepe Üzerinde Kıldı ve Kedâ'dan Bathâ'nın Yanındaki Yukarı Yoldan Mekke'ye Girdi:

Zi Tuvâ; Ma'lâ kabristanı yokuşu ile Hadra yokuşu arasındaki vadi olup bugün Zahir olarak bilinmektedir ve Mekke Kadın-Doğum Hastanesi'nin karşısındadır. Peygamberimiz Mekke'ye varınca Küda ve Kedâ¹⁸⁷ arasındaki yerde (*Zi Tuvâ*'da) geceledi. Sabah olunca gusül aldı ve Mekke'ye gündüz girdi.¹⁸⁸

* Nafi'den:¹⁸⁹

“İbn Ömer (r.a) Hareme en yakın yere geldi mi telbiyeyi keşerdi. Sonra *Zi Tuvâ*'ya gelir ve orada gecelerdi. Orada sabah namazını kılar, gusül alır ve Resûlullah'ın (s.a.s) böyle yaptığını söylerdi.”

¹⁸⁶ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût, Ts., II/173; Vâkidi'ye göre Peygamberimiz Pazartesi günü Merru'z-Zahrân'a uğradı ve akşama kadar oradan ayrılmadı. Güneş battığında Mekke'ye varıncaya kadar akşam namazını kılmadı. Pazartesi günü Keda ve Küda arasında geceledi. Sabah olunca gusül aldı ve Mekke'ye girdi. Bk. *Meğazi*, II/438.

¹⁸⁷ Kedâ; Mekke'nin yukarı mahallesinde Muhassab (Ebtah) tarafında bir tepedir. Küda; Mekke'nin aşağı mahallesi tarafında Kuaykıan dağı civarında bir tepedir. Bu iki tepenin arasında *Zi Tuvâ* vadisi ve kuyusu vardır. Bk. Yakut, age., IV/441.

¹⁸⁸ Vâkidi, II/438.

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, II/47, Buhârî, Hac 38, 39; Müslim, Hac 226 (1259).

* İbn Abbas'tan (r.a):¹⁹⁰

“Resûlullah (s.a.s) sabah namazını Zi Tuvâ'da kıldı. Zülhuleyfe'nin dördü(ncü günü) olduğunda Mekke'ye geldi. Yanında kurbanlığını getiren hariç herkesin umre yaparak ihramdan çıkmalarını emretti.”

* Nafi'den:¹⁹¹

“İbn Ömer (r.a) şöyle anlattı:

Resûlullah (s.a.s) Mekke'ye (her) geldiğinde sabah namazını kılıncaya kadar Zi Tuvâ'da gecelerdi. Resûlullah'ın namaz kıldığı yer sarp tepe üzerindedir. Orası mescit yapılan yer değildir. Fakat mescit biraz daha aşağıdaki sarp tepe üzerindedir.”

* Nafi'den:¹⁹²

“İbn Ömer (r.a) Mekke'ye geldiğinde Zi Tuvâ'da sabaha kadar geceler, gusül alır, sonra Mekke'ye girer, Hz. Peygamber'in de (s.a.s) böyle yaptığını söylerdi.”

* İbn Ömer'den (r.a):¹⁹³

“Resûlullah (s.a.s), Kedâ'dan -Bathâ'daki yukarı yoldan-Mekke'ye girdi ve (Mekke'den giderken de) aşağı yoldan çıktı, gitti.”

RESİM 9: Bi'ru Zi Tuvâ, Mekke'nin vadilerinden birisidir. Bugün iskan mahalli haline gelmiştir. Peygamberimiz Mekke'ye girmeden önce Zi Tuvâ'da kalır; buradaki kıyudan yıkanır, namaz kılar ve Mekke'ye girerdi.¹⁹⁴ Abdullah b. Ömer de Mekke'ye girmeden önce burada sabahlar; yıkanır ve gündüz Mekke'ye girer, sonra da Resûlullah'ın böyle yaptığını söylerdi.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Müslim, Hac 202 (1240).

¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, II/87; Buhârî, Mesacid 55; Müslim, Hac 228 (1259); Nesaî, Menasikü'l-hac 103 (2862).

¹⁹² Lafız Müslim'in, Hac 227 (1259); Buhârî, Hac 160; Ebû Davud, Menasik 45 (1865); Nesaî, Kübra, 5/71 (8981).

¹⁹³ Buhârî, Hac 41,15; Müslim, Hac 223 (1257); Ebû Davud, Menâsik 45, (1866,1867); Nesaî,105, (2865); İbn Mace, Menâsik 26, (2940).

¹⁹⁴ Muhammed İlyas Abdülğani, Tarihu Mekketel-Mükerrreme, 139.

¹⁹⁵ Müslim, Hac, (1259).

• Hac Niyetini Fesh Edip Önce Umre Yapmak Caiz midir?

Veda haccında Resûlullah, yanında kurbanlık getirmeyenler için emrettiği hac niyetini terk edip, önce umre yapma ve ihramdan çıkma haberi 14 sahabiden nakledildi. Bütün rivâyetler de sahihtir.¹⁹⁶

* İbn Abbas (r.a) anlattı:¹⁹⁷

“(Cahiliye Arapları) hac aylarındaki umreyi yeryüzünde işlenebilen günahların en büyüğü biliyorlardı. Keza Muharrem ayını da Safer diye isimlendirip: “(Devedeki) yolculuk(tan mütevellit) yara iyileştiğinde, (yolcuların) ayak izi¹⁹⁸ silindiğinde ve Safer ayı çıktığında umre yapmak isteyene umre helâl olur” diyorlardı. Resûlullah ve sahabesi hac için ihrama girmiş olarak 4 Zilhicce sabahı geldiler. Resûlullah (s.a.s), hac niyetlerini umreye çevirmelerini emretti. Bu, sahabe nezdinde büyük bir hâdise oldu.

“- Ey Allah’ın Resûlü, neleri helal addedeceğiz?” diye sordular.

“Bütün (ihram yasakları) helâl olacak!” diye cevap verdi.

Hz. Peygamber döneminde yaşanan hac niyetini fesh edip önce umre yapmak, ihramdan çıkmak, sonra hac için ihrama girmek şeklindeki bir uygulama o döneme has mıdır, sonraki dönemlerde de uygulanabilir mi, konusunda ihtilaf edildi:

a-Bu olay sadece o dönemdeki sahabeye hastır: Hz. Osman, Ebû Zer, Bilal b. Haris, ayrıca müctehidlerin büyük bir bölümü bu görüştedir. Bu konuda zayıf da olsa Bilal b. Haris’ten bir rivâyet vardır: Resûlullah’a:

“Ey Allah’ın Resûlü! Ne dersin, hac niyetinin umre için fesh edilmesi bize has mıdır, yoksa bütün insanlar için geçerli midir?” diye sorulunca şöyle buyurdu:

“Bize hastır.”¹⁹⁹

¹⁹⁶ Bk. İbn Kayyim, Zadü'l-meâd, II/178 vd.

¹⁹⁷ Buharî, Hac 33; Müslim 198, (1240); Nesâî, Menasikü'l-hac 77 (2813); Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, I/252.

¹⁹⁸ Kamil Miras, age., VI/93.

Bu rivâyetin şahitleri:

a- Hz. Aişe'den: Müslim, Hac 130, (1211). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, VI/175.

b- Cabir b. Abdullah'tan: Ahmed b. Hanbel, III/317; Buharî, İtisam 27; Müslim, Hac 41 (1216); Nesâî, Menasikü'l-hac 108 (2872).

¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, III/469 (ş. Arnavud: Seneddeki Haris b. Bilal mechul olduğu için rivâyet zayıftır.); Nesâî, Menasikü'l-hac 77 (2808); İbn Mace, Menasik 42 (2984), (Elbani: Zayıf).

b-Bu olayın o döneme has olduğuna dair sahih bir hadis bulunmamaktadır. Sonraki dönemlerde de uygulanabilir: İmam Ahmed b. Hanbel bu görüştedir.²⁰⁰ Bilal b. Haris'ten gelen rivâyetle ilgili olarak Ahmed b. Hanbel şöyle dedi: “O kadar sahabeden fesh edildiğine dair hadis nakledildi (ama hiç birinde onlara has diye tahsis edilmedi). Biz bu rivâyetin senedindeki Haris b. Bilal kimdir bilmiyoruz. Bu kişi bilinse bile 11 sahabeden gelen rivâyeti terk etmeyiz.”²⁰¹

Ancak bu konuda ihtiyatlı olmak gerekir. Cumhurun görüşünü destekleyen Ebû Zerr'in de görüşü önemlidir. Doğrusunu Allah bilir.

• Peygamberimizin Mescid-i Haram'a Benî Şeybe Kapısından Girişi:

* İbn Abbas'tan (r.a):²⁰²

“Resûlullah (s.a.s), bineği Kasva üzerinde gündüz Küda yolundan Ebtah'a doğru geçerek Mekke'ye girdi. Mekke'nin yukarı yolunu kat edip Kâbe'nin Benî Şeybe denilen kapısına ulaştı. Beytullah'ı görünce ellerini kaldırdı. Bineğinin kırbacı düşünce/kayınca onu da soluyla tuttu.”

Peygamberimiz Kâbe'nin tamirinden sonra Hacer-i Esved'i yerine koymada hakemlik yapacağına da Benî Şeybe kapısından girmişti.²⁰³ Bundan dolayı bazı alimler, Mescid-i Haram'a Benî Şeybe kapısından girmenin müstahap olduğunu söylemişlerdir.²⁰⁴ Peygamberimiz Mescid-i Haram'dan çıkarken de Benî Mahzum kapısını kullanırdı.²⁰⁵

²⁰⁰ İbn Kayyim, age., II/190-191.

²⁰¹ Bk. İbn Mace, Menasik 42 (2984).

²⁰² Vakıdî, II/438.

²⁰³ Tayalisi, Müsned, I/18, (113); Beyhaki, V/72, (8990).

²⁰⁴ İbn Kesir, Siret, II/397.

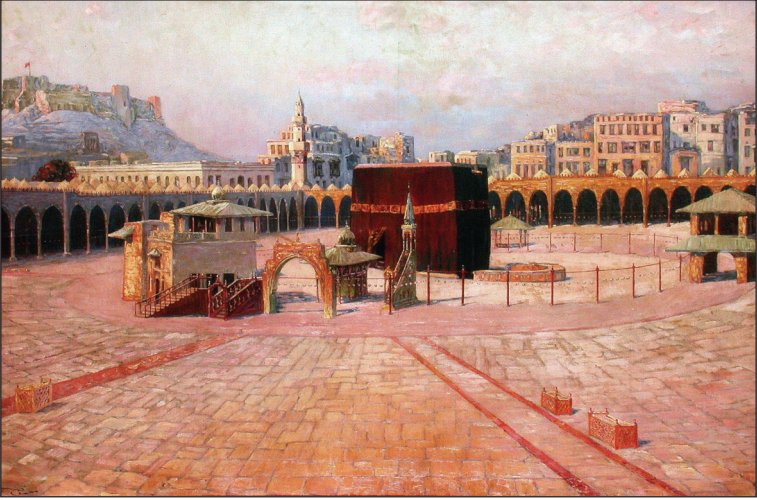
²⁰⁵ Beyhaki, V/72, (8991) (Beyhaki, bu rivayetin mürsel ceyyid olduğunu söyledi).

• Kâbe'yi Görünce Yaptığı Dua:

* İbn Cüreyc' den (r.a):²⁰⁶

“Peygamberimiz (s.a.s), Beytullah’ı görünce ellerini kaldırdı ve:

“*Ey Allah’ım! Bu Beytinin şerefini, azametini, saygınlığını ve heybetini arttır. Ona hac ve umre ile tazim eden ve saygı gösterenlerin de şerefini, saygınlığını, azametini ve erdemli hareketlerini arttır!*” diyerek dua etti.”

RESİM 10: Kâbe'nin eski hali, Beni Şeybe kapısı ve Zemzem: Rükni-i Hacer ile Rükni-i Irâkî arası biraz kuzeye meyilli olup, İbrahim Makamı, Zemzem Kuyusu ve Beni Şeybe Kapısı Kâ'be'nin bu tarafındadır.

• Mescid-i Haram'a Girince İlk Yapılması Gereken Tavaftır:

* Hz. Âişe'den (r.ha):²⁰⁷

“Hz. Peygamber'in (s.a.s) Mekke'ye ilk geldiğinde yaptığı şey abdest alıp tavaf etmek olurdu ki, bu umre için değildi.”²⁰⁸

²⁰⁶ Şafîî, Muhamed b. İdris, Müsned, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, Ts., I/125; (Beyhaki, aynı rivâyeti naklettikten sonra şöyle dedi: Bu rivâyet munkatıdır. Bunun mürsel şahidi Süfyan es-Sevri'den Ebû Said eş-Şami yoluyla munkatı olarak Mekhûl'den nakledilmektedir. Bk. es-Sünenü'l-kübra, V/73 (8995)); Mekhûl rivâyeti için bk. İbn Ebi Şeybe, VI/81 (29624) (Munkatı).

²⁰⁷ Buhârî, Hac 77.

²⁰⁸ İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, III/479.

RESİM 11: Mekke ve Kâbe'nin uçaktan görünümü

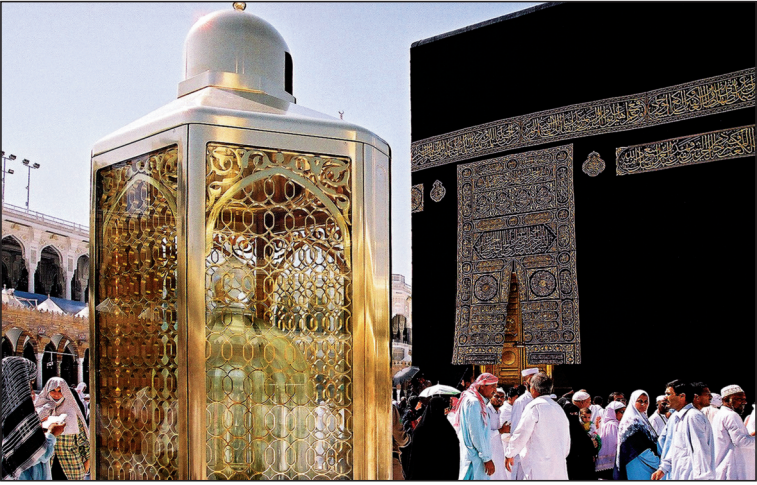
(Râvi Urve devamla dedi ki); Ebû Bekir ve Ömer de bu şekilde hac yaptılar. Sonra babam Zübeyr (b. Avvam)²⁰⁹ ile hacca gittim. Onun da ilk yaptığı şey tavaftı. Muhacir ve ensarın da böyle yaptıklarını gördüm.”

Peygamberimizin Ebû Sehm kapısına doğru uzanan bir yerde namaz kılarken kendisi ile Kâbe arasında sütre olmadığı ve insanların önünden gelip geçtiği nakledildi.²¹⁰ Bu gibi rivâyetlerden dolayı Kâbe’de bazı şeylere ruhsat verilmiştir.

Ebû Sehm Kureyş’in içindeki küçük bir kabiledir. Benî Sehm kapısı da Umre kapısıdır.

²⁰⁹ Aynî, Bedruddin, Umdetü'l-Kârî; IX/284; İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, III/479.

²¹⁰ Mühhem râvi sebebiyle bu rivâyet zayıf kabul edildi. Bk. Ahmed b. Hanbel, VI/399 (ş. Arnâvud: Zayıf); Ebû Davud, Menasikü'l-hac, 88 (2016), (Elbani: Zayıf).

RESİM 12: Makam-ı İbrahim; resimde görülen Hz. İbrahim'in ayak izinin olduğu taşın muhafaza edildiği camedandır. Aslında bu taş Kâbe'nin yakınındaydı. Çünkü Hz. İbrahim ona basarak duvarı inşa ediyordu. Ancak tavaf sırasında izdiham olduğu için camedan geriye çekildi. Bu kısım Kâbe'den avlunun sonuna kadar Makam-ı İbrahim sayılır. Tavaf namazı kılmak için Camedana yakın olmak gerekmez. Geride, tenha olan bir yerde kılmak efdaldır ki tavaf edenler rahatsız edilmesin, yolları kesilmesin.

• Tavaf, Remel (Çalımlı/Hızlı Yürümek) ve Makam-ı İbrahim'de Namaz:

* Cabir'den (r.a):²¹¹

“...ve Kâbe'ye geldik. Resûlullah (s.a.s) Hacer-i Esved'e istilam etti (dokundu). Sonra Kâbe'nin etrafında çalımlı/hızlı olarak (remel şeklinde) 3 tur döndü, kalan 4 turu normal yürüyüşle tamamladı. Tavafı bitirince Makam-ı İbrahim tarafına gitti ve onun berisinde iki rekât namaz kıldı. Sonra “İbrahim'in makamını namazgâh edinin” (mealindeki) ayeti okudu. Bu namazda *Kul yâ eyyühel kafirûn* ve *Tevhid* (İhlas) surelerini okudu. Sonra Hacer-i Esved'i istilam etti ve Safa tepesine çıktı...”

* Zeyd b. Eslem'den:²¹²

Hz. Ömer (r.a) (Hacer-i Esved) köşesine gelince dedi ki:

²¹¹ Uzun bir hadisten ilgili bölüm alındı. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/320; Müslim, Hac, (1218).

²¹² Buhari, Hac 56.

“Ben biliyorum ki sen zararı ve faydası olmayan bir taşsın. Eğer Resûlullah’ın (s.a.s) seni istilam ettiğini (sana dokunduğunu) görmeseydim ben de istilam etmezdim.”

Sonra şöyle dedi:

“Remelin (şu anda) bizimle ilgisi yok. (Ancak Hudeybiye’den sonraki sene) biz bununla müşriklere gösteri yapmıştık da Allah onları kahretmişti. Bu, Hz. Peygamber’in yaptığı bir şeydir, artık biz onu terk etmek istemeyiz.”

Kaza umresinde kendisini izleyen müşriklere zayıf/yorgun görünmemek ve İslâm’ın izzetini göstermek için Peygamberimiz tavaftaki 3 turun remel (çalımlı/hızlı yürüme) şeklinde olmasını emretti.²¹³ Belki de o günün hatırasını diri tutmak için bu sünnet devam etti ve Peygamberimiz Veda haccında da aynı hareketi gösterdi. Hz. Ömer o günlerin hatırasından dolayı bu sünnetin devam etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

• İki Rükne (Yemani ve Hacer Köşelerini) İstilam Etmek:

* Ebu’t-Tufeyl anlattı:²¹⁴

“Muaviye ve İbn Abbas (r.a) Beytullah’ı tavaf ederken ben de kendileriyle birlikteydim. İbn Abbas iki rükne (Yemânî ve Hacer-i Esved köşesine) istilam ediyor, Muaviye ise bütün köşelere istilam ediyordu (elini dokunuyordu). İbn Abbas dedi ki:

“Resûlullah (s.a.s) sadece Yemânî ve Esved köşelerine istilam etti.”

İbn Ömer’den de aynı manada rivâyet gelmiştir.²¹⁵

Buhari rivâyetinde ise;

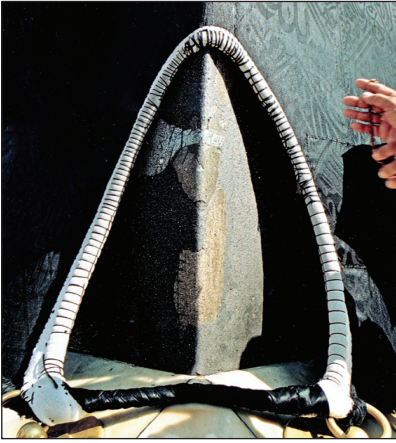
“Abdullah b. Zübeyr de bütün köşelere elini değdirirdi (istilam/mesh) ederdi,” şeklinde ziyade bulunmaktadır.²¹⁶

²¹³ Ahmed b. Hanbel, I/290, 291, 294, 306; Buharî, Hac 54 ; Müslim, Hac 241 (1266); Ebû Davud, Menasik 51 (1886); Nesâî, Kübra, II/405, (3942).

²¹⁴ Ahmed b. Hanbel, IV/98; Müslim, Hac 247 (1269).

²¹⁵ Bk. Ahmed b. Hanbel, II/114, 120; Buharî, Hac 56; Müslim, Hac 245 (1268).

²¹⁶ Buharî, Hac 58.

RESİM 13: Rükni-i Yemâni; Kâbe'nin Yemen tarafında bulunan köşesidir. Rükni-i Yemâni istilam edilir (dokunulur). Bu mümkün olmazsa uzaktan işaret edilir. Batı tarafı yani Rükni-i Şamî ile Rükni-i Yemâni arası, bir parça güneye meyillidir. Umre Kapısı, Veda Kapısı ve İbrahim Kapısı bu tarafta bulunmaktadır. Güneş ciheti yani Rükni-i Yemâni ile Rükni-i Hacer arası birazcık doğuya meyillidir. Safa kapısı ile güneydeki diğer kapılar bu taraftadır.²¹⁷

RESİM 14: Hacer-i Esved; Şu anda 8 parçadır. Bu kutsal taş Kâbe'nin güney doğu köşesinde yerden bir buçuk metre yukardaki gümüş korumanın içindedir. Gökten indiğinde beyaz olan bu taş zamanla siyahlaşmış ve Hz. Peygamber döneminden sonra da parçalanmıştır. Tavaf yapanların bu taşı her turda öpmeleri ya da dokunmaları veya uzaktan işaret etmeleri sünnettir.

• Diğer İki Rükün (Şam ve Irak Köşelerinin)

İstilam Edilmemesinin Sebebi:

* Hz. Âişe (r.ha) anlattı:²¹⁸

“Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Görmez misin, kavmin Kâbe’yi bina ederken İbrahim Peygamberin temellerinden daha dar kısma inşa ettiler, (kalan kısmı hatim olarak yaptılar).” Ben:

“Ey Allah’ın Resûlü! İbrahim Peygamberin temellerine gelecek şekilde yeniden inşa etsen?” deyince o şöyle buyurdu:

“Kavminin (yanlış anlayıp) küfre dönme tehlikesi olmasaydı bunu yapardım.”

Bu haberi Hz. Âişe’den bize nakleden Abdullah b. Ömer şöyle dedi:

²¹⁷ Kamil Miras, Tecridü Sarih, VI/19.

²¹⁸ Malik, Hac 33 (807); Ahmed b. Hanbel; VI/113, 176, 247, 253, 262; Buhârî, Hac 41; Müslim, Hac 399 (1333); Ebû Davud, Menâsik 48, (1875); Nesâî, Menasik 125 (2900).

“Eğer bunu Hz. Âişe Resûlullah’tan işittiyse, ben Hıcr tarafına gelen iki rûkn (köşe)²¹⁹ tam olarak İbrahim Peygamberin temellerine denk gelmediği için Resûlullah’ın onları istilam etmediği düşüncesindeyim.”

* Hz. Âişe’den ikinci tarikle gelen rivâyet:²²⁰

“Hz. Peygamber ona şöyle dedi:

“Ey Âişe! Eğer kavmin cahiliyetten yeni kurtulmuş olmasaydı Kâbe’nin (yeniden yapılması için) yıkılmasını emrederdim. Ondan ayrı yapılan (Hıcr’ı) tekrar ona birleştirdim. Kapısını yere yapıştırdım. Ona biri doğu kapısı, diğeri de batı kapısı olacak şekilde (iki kapı) eklerdim. Böylece onu İbrahim’in temellerine tam gelecek şekilde yeniden inşa etmiş olurum.”

Râvi ekledi:

İşte İbn Zübeyr’i Kâbe’yi yıkıp (yeniden yapmaya) iten sebep budur.

(Râvilerden) Yezid dedi ki:

İbn Zübeyr onu tekrar yıkıp yaptığında müşahede ettim. Kâbe’yi Hıcr’la birleştirdi. Bu yapım esnasında İbrahim Peygamberin deve hörgücünü andıran temel taşlarını gördüm.

Cerir şöyle dedi:

Ona (Yezid’e) dedim ki:

“İbrahim Peygamberin temeli neresidir?” Yezid:

“Onu sana göstereyim” dedi ve onunla Hıcr’a girdim. Bir yeri işaret etti ve:

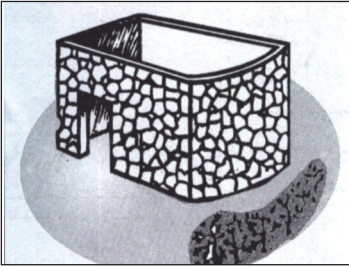
“İşte burası” dedi.

Cerir ekledi:

“Bunun Hıcr’dan itibaren altı zira’ ya da daha yakın bir mesafede olduğunu takdir ettim.”

²¹⁹ Yani Şam ve Irak köşesi.

²²⁰ Buharî, Hac 41; Müslim, Hac 401 (1333); Nesâî, Menasikü'l-hac 125 (2903). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, VI/179, 239.

RESİM 15: Hz. İbrahim dönemindeki Kâbe'nin tahmini resmi. O dönemde Kâbe iki kapılıydı ve Hıcr kısmı ayrı değildi.

RESİM 16: Hz. İbrahim döneminde Kâbe'nin temel taşlarının tahmini resmi. Abdullah b. Zübeyr dönemindeki inşasında görenler bu taşları deve hörgüçlerine benzetmişlerdir.

• Tavafta İzdıba':

İzdıba': Tavaf sırasında erkeklerin sağ omuzlarını açmalarıdır ve sünnettir. Hudeybiye seferinden bir yıl sonra Resûlullah (s.a.s) ve ashabı kaza umresini yapıyorlardı. Müşrikler ise civar dağlardan onları izleyip, Müslümanların Medine'de zayıfladığını ve kuvvetlerinin azaldığını söylüyorlardı. Cebrail (a.s) gelip müşriklerin sözünü Hz. Peygambere bildirdi. Bunu öğrenen Hz. Peygamber sağ omuzunu açarak pazularını müşriklere gösterip ashabına şöyle seslendi: "Bu gün onlara pazusunun kuvvetini gösterenleri Allah rahmetiyle yarlıgasın."²²¹ "Sakın Kureyşliler sizde bir gevşeklik ve eksiklik görmesinler."²²²

* Ya'lâ b. Ümeyye'den (r.a) gelen iki rivâyet:

"Hz. Peygamber (s.a.s) kendisinin Necran yapımı bürdesi ile ızdıba' yaparak Beytullah'ı tavaf etti."²²³

"Hz. Peygamber (s.a.s) Necran dokuması yeşilimsi bir bürde ile ızdıba' yaparak (ona bürünüp sağ kolunu açıkta tutarak) tavaf yaptı."²²⁴

²²¹ İbn Hişam, Sîret, IV, 12, 135.

²²² Ahmed b. Hanbel, I/305.

²²³ Ahmed b. Hanbel, IV/223, 224 (ş. Arnavud: Sahih).

²²⁴ Ebû Davud, Menasik 50 (1883), (Elbani: Hasen); Beyhaki, Kübra, V/79, (9035).

• Hz. Peygamber'in Veda Haccında Üç Tavafı, Hacer-i Esved'e İstilamı (Elini Dokunması), Sonra Ellerini Öpmesi ve Yüzüne Sürmesi:

Hz. Peygamber'in Veda haccında üç kere tavaf yaptığı nakledildi. Birincisi Mekke'ye girdiğinde yaptığı kudüm/umre tavafı, ikincisi farz olan ifaza (ziyaret) tavafı, üçüncüsü de Mekke'den ayrılırken yaptığı veda tavafıdır. Resûlullah ilk tavafını yürüyerek yaptı. Bu konuda İmam Şafî'nin de bir açıklaması vardır. Peygamberimiz yorgunluk veya insanların izdihamda kendisini görüp benzerini yapmalarını sağlamak için son iki tavafının birisini ya da her ikisini bineği üzerinde yapmıştır.²²⁵

* Cabir b. Abdullah (r.a) anlattı:²²⁶

Duha/kuşluk vaktinde Mekke'ye girdik. Peygamberimiz (s.a.s) Mescid-i Haram'ın kapısına geldi, devesini ıhtırdı ve Mescid-i Haram'a girdi. Tavafa Hacer-i Esved ile başladı, önce onu istilam etti. O anda ağlaması sebebiyle iki gözünden yaşlar boşandı. Sonra (Kâbe'nin etrafında) çalımlı/hızlı olarak (remel şeklinde) 3 tur attı, sonra normal yürüyerek 4 tur daha attı. Hacer-i Esved tarafında tavafı bitince iki elini Hacer-i Esved'in üzerine koydu, sonra ellerini yüzüne sürdü.

* Nafi' anlattı:²²⁷

İbn Ömer'i (r.a) Hacer-i Esved'e istilam ederken (ona dokunurken) gördüm, sonra elini öptü. Resûlullah'ın (s.a.s) böyle yaptığını gördükten sonra ben bunu hiç terk etmedim.

• Tavafta Yapılan Dua ve Zikirler:

* İbn Ömer'den:²²⁸

Resûlullah (s.a.s) Mescid-i Haram'a girdiğinde namaz kılmadan tavafa başladı.

²²⁵ İbn Kesir, Siret, II/403.

²²⁶ Beyhaki, V/74 (9003); İbn Kesir isnadın ceyyid olduğunu belirtti. Bk. Siret, II/403; ayrıca bk. Hakim, I/625 (1671).

²²⁷ Ahmed b. Hanbel, II/108; Müslim, Hac, 246 (1268).

²²⁸ Vakıdî, II/438.

Resûlullah Hacer-i Esved köşesine gelince ridasını ızdıba' yaptığı (sağ omzunu açtığı) halde istilam etti, sonra Hacer-i Esved tarafından başlayarak çalımlı/hızlı olarak (remel halinde) 3 tur attı. Hacer-i Esved köşesine istilam edene şunları demesini emretti:

*“Bismillahi, vallahü ekber imanen billahi ve tasdikan bima câe bihi Muhammed (Sallallahü aleyhi vesellem).”*²²⁹

Vâkidi'nin senedsiz olarak naklettiği²³⁰ bu dua, hadis kitaplarında Hz. Ali, İbn Ömer²³¹ ve İbn Abbas'ın²³² duaları olarak nakledilmektedir. Bu da duanın merfu hükmünde olduğunu gösterir. Doğrusunu Allah bilir.

* Hz. Ali (r.a), Hacer-i Esved köşesine geldiği zaman orada izdiham gördüğünde ona yönelip tekbir getirdi ve şöyle dedi:

*“Allahümme tasdikan bi kitabike ve sünneti nebiyyike sallallahü aleyhi ve sellem.”*²³³

Duanın trc.:

“Allahım, senin kitabını ve Peygamberini tasdik ederek (sana tazimde bulunuyorum).”

* Abdullah b. Sâib el-Mahzûmî'den (r.a):²³⁴

“Resûlullah (s.a.s), Yemani ve Hacer-i Esved köşelerinin arasında şöyle derdi:

“Rabbena, âtina fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kına azabe'n-nâr.”

Duanın trc.:

“Rabbimiz, bize hem dünyada iyilik/güzellik ver, hem de âhirette. Bizi ateşin azabından koru.”

²²⁹ Vakîdî, II/460; İbn Hacer, bu duayı İbn Cüreyc'den İmam Şafî'nin de rivâyet ettiğini ve İbn Cüreyc'in şöyle dediğini söyledi: Resûlullah'ın sahâbesinden birisinin bana haber naklettiğine göre..” Bk. Telhisul-habir, Medine-i Münevvere, 1964; II/247.

²³⁰ Zeylai, bunu Vâkidi'nin İbn Ömer rivâyeti olarak verdi. Bk. Nasbu'r-riye, III/37.

²³¹ Taberânî, Evsat, V/338, (5486).

²³² Abdürrezzak, İbn Hemmam es-San'ânî, Musannef, el-Mektebül-İslâmî, Beyrut 1403, V/33 (8897).

²³³ Tayâlîsî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd, el-Müsned, Haydarâbât, 1321 h. (Thk.: Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, İmbâbe/Cize, 1999); I/25, (178); Taberânî, Evsat, I/157 (492); Beyhâkî, V/79, (9033); Heysemî, senedde zikredilen Haris'in zayıf bir râvi olduğunu belirtti. Bk. Mecma', III/538.

²³⁴ Vakîdî, II/438; Ahmed b. Hanbel, III/411 (ş. Arnâvud: Hasen); İbn Huzeyme, IV/215 (2721) (A'zami: Zayîf); Hakim, II/304 (3098) (Zehebi: Sahih).

• İnsanlara Sıkıntı Vermemek Gerekir:

* Ebû Ya'fur el-Abdî' anlattı:²³⁵

“Haccac’ın emirliği döneminde bir ihtiyarın Hz. Ömer’den şunları naklettiğini duydum:

“(Hz. Ömer (r.a) Hacer-i Esved köşesine ulaşmak için insanları sıkıştırdı.)²³⁶

Hz. Peygamber (s.a.s) dedi ki:

“Ey Ömer! Sen kuvvetli bir adamsın. Hacer-i Esved’e ulaşmak için (insanları) sıkıştırma/daraltma. Zayıf olana eziyet verebilirsin. Eğer bir boşluk bulursan Hacer-i Esved’i istilam et (ona dokun), değilse ona yönel, tehlil ve tekbir getir (işaret et)!”

• Safa ile Merve Arasında Sa’y Yapmak:

Sonra Resûlullah (s.a.s) Hacer-i Esved’i tekrar istilam etti ve Safa tepesine çıktı, orada şu ayeti okudu:

“*İnne’s-Safa ve’l-Mervete min şeâirillah...*”²³⁷

Sonra:

“Allah’ın başladığından biz de başlayalım” deyip önce Safa’ya tırmandı, Beytullah’a bakıp tekbir getirdi ve dedi ki:

“*Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh, lehü’l mülkü ve lehü’l-hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadir. Lâ ilahe illallah enceze va’deh ve sadaka abdeh ve ğalebe’l-ahzâbe vahdeh.*”

Hz. Peygamber orada dua etti. Sonra yukarıdaki tehlili tekrar söyledi ve tepeden aşağıya (Merve’ye) doğru yürüdü, vadiye (orta kısma) ayakları basınca hızlı/çalımlı (remel şeklinde) yürüdü. Orayı geçince normal yürüyüşüne devam etti ve Merve’ye vardı. Beytullah’ı görünceye kadar Merve tepesine çıktı. Safa tepesinde dediğini burada da söyledi. Yedinci (son) turda Merve tepesine ulaştıncaya dedi ki:

“Ey insanlar! Önceki yaptığımı şimdi yapacak olsaydım kurbanlık hayvanı (yanımda) getirmezdim ve bu yaptıklarımı

²³⁵ Ahmed b. Hanbel, I/28 (Burada mübhem bir kişi vardır. İmam Şafii’nin rivâyetinde bu kişinin Abdullah b. Zübeyr’in şehit edildiği Haccac döneminde yaşayan Huzâa’lı bir kişi olduğu nakledilir. es-Sünenü’l-me’sûra, I/375 (510)), (ş. Arnavud: Hasen).

²³⁶ Bu ziyade için bk. Abdürrezzak, V/36, (8910).

²³⁷ Tercümesi: “Safa ile Merve yeryüzünde Allah (için fedakârlığı)ın sembollerindedir...”

umre sayardım. Kimin yanında kurbanlığı yoksa ihramdan çık-
sın ve bu yaptıklarını umre saysın.”

İnsanların (kurbanlık getirmeyenlerin) hepsi ihramdan
çıktı...”²³⁸

Bu rivâyette Peygamberimizin (s.a.s) okuduğu bir ayet ve
yaptığı dua bulunmaktadır.

Duanın terc:

“*Tek olan ve ortağı bulunmayan Allah'tan başka ilah yoktur.
Mülk (otorite) ve hamd O'na aittir. O her şeye kadirdir. Allah'tan
başka ilah yoktur; O vaadinde durdu, kulunu (Peygamberini) doğ-
ruladı ve tek başına ahzaba (İslâm düşmanlarına) galip geldi.*”

İbn Hazm Safa ile Merve arasında sa'y yaparken ilk 3 turda
hervele yapmanın müstehap olduğunu söyledi. Ancak İbn Kesir
bunun büyük bir hata olduğunu belirtir ve herhangi bir delilinin
olmadığını söyler.²³⁹ Yukarıdaki rivâyette Safa ile Merve'nin or-
tasındaki vadiye gelindiğinde Peygamberimiz biraz hızlı yürü-
mektedir. Bu yürüyüşü râvi Cabir b. Abdullah *remel* (رمل) keli-
mesi ile açıklamıştır. Fakat diğer rivâyetler ile karşılaştığımızda
bunun sa'y (hızlı yürümek) manasında kullanıldığını anlarız.

* Şeybe'nin Ümmü Veled'i (r.ha) bizzat gördüğü şeyi şöyle
anlattı:²⁴⁰

“Hz. Peygamber (s.a.s) Safa ile Merve arasında;

“*Vadi ancak süratli/hızlı yürümeyle aşılır.*” diyerek sa'y
ediyordu:

* Kesir b. Cümhân (r.a) anlattı:²⁴¹

“İbn Ömer'i sa'y yaparken gördüm ve:

“Safa ile Merve arasındaki sa'y (hızlı yürüme) mahallinde
(normal) yürüyor musun?” deyince bana şöyle dedi:

“Ben yaşı ilerlemiş bir ihtiyar olduğum halde Resûlullah'ı
(s.a.s) sa'y ederken gördüğüm (yerde) ben de sa'y ettim, yürüdü-
ğünü gördüğüm (yerde) ben de yürüdüm.”

²³⁸ Uzun bir hadisten ilgili bölüm alındı. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/320; Müslim, Hac, 147 (1218).

²³⁹ İbn Kesir, Siret, II/405.

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, VI/404 (ş. Arnavud: Hasen); Nesaî, Kübra, II/414 (3974); İbn Mace, Menasik
43 (2987) (Elbani: Sahih).

²⁴¹ Tirmizî, (864) (Hasen sahih); İbn Huzeyme, IV/236 (2770).

RESİM 17: Safa ile Merve arasında Sa'y

Yukarıdaki rivâyetlerden Peygamberimizin sa'y ibadetini binek üzerinde değil de, yürüyerek yaptığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı rivâyetlerde Peygamberimizin binek üzerinde sa'y yaptığı da nakledilmektedir. Bu iki farklı rivâyet problem oluşturmaktadır. Bu noktada bunlardan birisini tercih etmek ya da ikisini cem etmek şeklinde bir yol takip edilmesi gerekir.

Peygamberimizin binek üzerinde sa'y yaptığı rivâyeti de sahihtir. Peygamberimiz sa'yin bir kısmını devesi üzerinde yapmış olabilir. Doğrusunu Allah bilir.

• Sa'y Yaparken İzdıba' Müstehap mı?

* Ya'lâ b. Ümeyye (r.a) anlattı:²⁴²

“Hz. Peygamber (s.a.s) Necran dokuması bir bürde ile ızdıba' yaparak (sağ kolunu açıkta tutarak) Safa ile Merve arasında sa'y ettiğini gördüm.”

²⁴² Ahmed b. Hanbel, IV/223, (ş. Arnavud: İsnadda Ömer b. Harun bulunmaktadır. O da metrukü'l-hadistir.) Bu râvi için bk. Mizzi, Yusuf b. Zeki, Tehzibü'l-Kemâl, Müessesetu'r-risale, Beyrut 1400, XXI/520, No: 4317.

İmam Malik dışındaki müctehidlere göre ızdıba müstehaptır. Hanefilere ve Hanbelilere göre sadece tavafta ızdıba müstehaptır. Şafilere göre ise hem tavafta, hem de sa'yda müstehaptır.²⁴³

• Peygamberimiz Binek Üzerinde Sa'y Yaptı mı?

* Cabir b. Abdullah (r.a) anlattı:

“Veda haccında Resûlullah (s.a.s) Beytullah'ı tavafı ve Safa ile Merve arasındaki sa'yi bineği üzerinde yaptı. Böylelikle insanlar onu görsün, onlara rehberlik yapsın ve sorularını sorsunlar. İnsanlar onun etrafını kuşatmışlardı.”²⁴⁴

Cabir b. Abdullah'tan gelen diğer rivâyetlerde Peygamberimizin yürüyerek sa'y yaptığı nakledildiği halde, yukarıdaki rivâyette binek üzerinde sa'y yapması nakledilmiştir. Bu iki farklı rivâyet şu şekilde anlaşılabilir:

a-Cabir b. Abdullah'tan Ebu'z-Zübeyr yoluyla gelen rivâyetteki binek ile sa'y yapması sahabeden sonraki râvilerin müdreci (yorumu/ilavesi) olabilir.

b-Veya sonraki rivâyet eksik nakledilmiş olabilir.

c-Ya da Peygamberimiz tavaf ve sa'yinin bir kısmını yürüyerek, bir kısmını da binekli olarak tamamlamış olabilir.²⁴⁵

d-Bu konuda farklı bir anlayış ise bu rivâyetin farz olan ifaza tavafı ile ilgili olmasıdır. Çünkü orada insanlar Peygamberimizin etrafında adeta etten bir duvar örmüşlerdi. Ancak burada oluşan diğer problem ise Peygamberimizin Veda haccında yaptığı sa'yin adedi ile ilgili rivâyetler: Bazı rivâyetlerde tek sa'y yaptığı nakledilmiştir, acaba ifaza tavafından sonra ikinci defa sa'y yaptı mı? Bu konuda cumhur tek sa'y yapılması gerektiğini söylerken Hanefiler ve Sevrî; hac yapan kıran da yapsa *iki sa'y*

²⁴³ İbnü'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, Şerhu Fethi'l-Kadir, Daru'l-fikr, Beyrut, Ts., II/452; Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali, Mühezzeb fi fihri'l-İmami's-Şafî, Daru'l-fikr, Beyrut, I/223; Nevevi, Mecmu', Daru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996; VIII/21; İbn Müflih, Mübdî', III/213, 218; Azimâbâdi, Muhammed Şemsü'l-hak, Avnü'l-Ma'bûd, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, II. Baskı, V/236; Mübârekpûri, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmîi't-Tirmizî, Tsh.:Abdülvehhâb Abdüllatif, Kahire, Ts., II. Baskı, III/506; Şevkani, Neylü'l-evtâr, V/111.

²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, III/317; Müslim, 254 (1273); Ebû Davud, (1880); Nesaî, Kübra, II/396, (3902), 413 (3969).

²⁴⁵ Nevevi, Mecmu', VIII/76; İbn Kesir, Siret, II/405-406.

yapılması gerektiğini söylerler. Bu rivâyette geçen sa'y ikinci sa'y olabilir. Ancak bunu destekleyecek başka rivâyet bulunmamaktadır. Sadece Hz. Ali'nin sonra yaptığı bir hacda iki kere sa'y yaptığı bize nakledildi.

• Peygamberimiz İki Defa Sa'y Yaptı mı?

Bize intikal eden sahih rivâyetlere göre Peygamberimiz Mekke'ye geldiğinde bir tavaf ve bir sa'y yaptı. Sonra ifaza ve veda tavafı da yaptı. Ancak ikinci defa sa'y yaptığına dair sahih bir rivâyet bulunmamaktadır. Peygamberimizin (s.a.s) ikinci defa sa'y yaptığına dair Hz. Ali, İbn Ömer, Abdullah b. Mes'ûd ve İmran b. Husayn rivâyetlerinin hepsi zayıftır.²⁴⁶

* Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a):²⁴⁷

“Resûlullah (s.a.s) umresi ve haccı için iki tavaf ve iki say yaptı. Ebû Bekir, Ömer, Ali ve İbn Mes'ûd da böyle yaptılar.”

* İmran b. Husayn'dan (r.a):²⁴⁸

“Hz. Peygamber (s.a.s) iki tavaf ve iki sa'y yaptı.”

* Benî Haşim'in mevlası Hasan b. Sa'd babasından nakletti:²⁴⁹

“Hz. Ali (r.a) hac ve umreyi birleştirerek ikisi için telbiye getirdi (niyet etti). Hac ve umresi için iki tavaf ile iki sa'y yaptı.”

• Temettu ve Kıran İçin Tek Tavaf ve Sa'y Yeterli mi?

* Hz. Âişe'nin (r.ha) anlattığına göre:²⁵⁰

“Hz. Peygamber (s.a.s) ona dedi ki:

²⁴⁶ Bu rivâyetler ve yorumları için bk. Zeylai, Nasbu'r-riyâ, III/109-111; İbn Kayyim, Zadü'l-meâd, II/144-147.

²⁴⁷ Darekutnî, II/264 (132) (İsnada zayıf râviler bulunmaktadır.)

²⁴⁸ Darekutnî, II/264 (133) (Râvi hatas); Zeylai, Nasbu'r-riyâ, III/109 (Zayıf); İbn Kayyim, Zadü'l-meâd, II/140-141.

Bu rivâyetin şahitleri Hz. Ali ve İbn Ömer'den de gelmektedir. Ancak hepsi zayıf rivâyetlerdir.

a-Hz. Ali'den: Darekutnî, II/263 (129), (Zayıf râviler bulunmaktadır.)

b-İbn Ömer'den: Darekutnî, II/258 (99), (Zayıf râvi bulunmaktadır.)

²⁴⁹ İmam Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî, Kitabu'l-Âsâr, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1355, 101 (483); İmam Muhammed b. Hasen eş-Şeybani, el-Hucce ala Ehli'l-Medine, Alemü'l-kütüb, Beyrut 1403, III. Baskı; II/5, 70, Darekutnî, II/263 (129), 265 (135), (İbn Ömer riv. II/258 (99)) (Darekutnî'nin bu rivâyetlerinin hepsi zayıftır.); ayrıca bk. Zeylai, Nasbu'r-riyâ, III/110, 111.

²⁵⁰ Ebû Davud, (1897) (Elbani: Sahih); Darekutnî, II/263, (127), İbn Abbas'tan, (128); (Râvilerden) İmam Şâfiî ekledi: Bu rivâyeti bana Süfyan birinde Atâ yoluyla Hz. Aişe'den, diğerinde de, doğrudan Atâ'dan (mürsel) olarak nakletti.

“Beytullah’ı tavaf etmen ve Safa ile Merve arasını sa’y etmen hem haccın hem de umren için yeterli olur.”

Hz. Âişe’nin umresi ile ilgili rivâyetler ilerde gelecektir. Hayız görmesi sebebiyle önce umre ihramından çıkmak zorunda kalan ve Terviye günü hac için telbiye getiren (niyet eden) Hz. Âişe annemiz haccını tamamladığı günlerde hayzından temizlenmişti. Farz olan ziyaret tavafını tamamladıktan sonra Peygamberimize gelip umre yapmak istediğini söyleyince Resûlullah hac ve umresi için tek tavaf ve sa’yın yeterli olduğunu belirtti. Ancak Hz. Âişe’nin ısrarı üzerine onu, kardeşi Abdurrahman ile Ten’im’e göndermişti ki umre için ihrama girsin.

* Cabir’dan (r.a):²⁵¹

“Resûlullah (s.a.s) umre ve haccı birleştirerek yaptı. İkisi için tek tavaf yaptı.”

* İbn Ömer’dan (r.a):²⁵²

“Resûlullah (s.a.s) Veda haccında haccı ile umresini birleştirdiği zaman tek tavaf ve Safa ile Merve arasında tek sa’y yaptı.”

Resûlullah’ın hacda tek tavaf ve tek sa’y yaptığını zikreden rivâyetler metin açısından problemlidir. Çünkü Peygamberimizin Veda haccında üç kere tavaf yaptığı sahih rivâyetlerde açıkça zikredilmektedir. Ayrıca Peygamberimiz hacda iki sa’y yaptığına dair rivâyet ileride bu başlık altında zikredilecektir.

* İbn Mes’ûd’dan (r.a):²⁵³

“Hz. Peygamber (s.a.s) (Safa ile Merve arasındaki) vadinin ortasında sa’y ederken (hızlı yürürken) şöyle dedi:

“Allahümme’ğfir, verham ve Ente’l-eazzü’l-ekram.”

Duanın trc.:

“Allahım! Beni affet ve bağışla. Sen yücesin ve kerimsin.”

Bu dua ayrıca Abdullah b. Mes’ûd ve Abdullah b. Ömer²⁵⁴ gibi sahabelerden de mevkuf (kendi sözleri/fiilleri) olarak nakledildi.

²⁵¹ Tirmizî, (Hasen garib), Hac 102 (947); (Tirmizî: Bu konuda İbn Ömer ve İbn Abbas’tan şahitleri de bulunmaktadır.), (Elbani: Sahih).

²⁵² Darekutni, II/261, (115); Benzer manada İbn Ömer rivâyetleri için bk. Buharî, Meğazi 33; Müslim, Hac, 180 (1230); Nesaî, Menasik 144 (2932) (Elbani: Sahih).

²⁵³ Taberani, Evsat, III/347-348 (2757) (İsnaddaki Leys b. Ebû Selim zayıf bir râvidir. Bk. İbn Hacer, Telhisü’l-Habir, II/251).

²⁵⁴ Bk. İbn Ebi Şeybe, VI/83, (29647, 29648); Beyhaki, V/95, (9135).

* Cabir b. Abdullah ve İbn Abbas'tan (r.a):²⁵⁵

...Sonra Süraka b. Malik kalktı ve dedi ki:

“Ey Allah'ın Resûlü! (Haccın içine umrenin dahil olması) bize has mıdır, yoksa ebediyen geçerli midir?”

Resûlullah (s.a.s): “Hayır, bilakis ebediyen geçerlidir” buyurdu. Sonra Hz. Ali (Yemen'den) geldi...

Süraka b. Malik'le ilgili iki rivâyet gelmektedir:

a-Merve'de Resûlullah'ın yapılan tavaf ve sa'yin *umreye* sayılması ve yanında kurbanlık getirmeyenlerin ihramdan çıkma-larını emretmesinden sonra Süraka kalkar ve bu soruyu sorar.

b-Diğer rivâyette ise Peygamberimiz Akabe'de cemreye taş atmaktadır. Süraka gelir ve aynı soruyu sorar.

İbn Hacer iki ayrı yerde aynı sorunun sorulmasının muhtemel olduğunu belirtir, şöyle ki:

a-Yukarıdaki rivâyette geçtiği gibi Süraka ilk başta, Resûlullah'a bunu umre sayıp ihramdan çıkma durumunun kıyamete kadar geçerli bir ruhsat olup olmadığını sordu.

b-Bayram günü şeytan taşlama konusunda geleceği gibi, Peygamberimiz Akabe'de cemrelere taş atarken Süraka ona bu soruyu tekrar sordu. Hac ile umreyi bu şekilde birleştirip ihramdan çıkmamak size ait bir durum mudur, şeklinde Resûlullah'ın kıran haccının kıyamete kadar geçerli olup olmadığını anlamak istiyordu.²⁵⁶ Doğrusunu Allah bilir.

• Kurban Kesmeye Gücü Yetmeyenlerin Oruç Tutması:

Kur'an'da zikredildiği gibi bir kişi temettu ya da kıran haccı yapmak ister de kesecek kurban bulamazsa ya da kurban kesmeye gücü yetmezse hacda 3 gün, dönünce yurdunda 7 gün olmak üzere toplam 10 gün oruç tutmalıdır. Resûlullah Mekke'ye geldiğinde bunu da hatırlatmıştı:

* Abdullah b. Ömer (r.a) anlattı:²⁵⁷

Resûlullah (s.a.s) Mekke'ye geldiğinde insanlara şöyle dedi:

²⁵⁵ Buhari, Şirket 15.

²⁵⁶ İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, III/608.

²⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, II/139; Buhari, Hac, 103; Müslim, Hac, 174 (1227); Ebû Davud, Menasik, 24 (1805).

“Kim yanında hayvanını getirdiyse haccını tamamlayıncaya kadar ihramdan çıkamaz (yasaklar helal olmaz), kim de yanında kurban getirmediyse Kâbe’yi tavaf ve Safa ile Merve’yi sa’y etsin. Sonra ihramdan çıksın. Sonra hac için ihrama girsin ve kurbanlık alıp götürsün. Kimin kurban kesmeye gücü yetmezse hacda 3 gün ve ehline/beldesine döndüğünde ise 7 gün (olmak üzere toplam 10 gün) oruç tutsun...”

• Hasta Olan Sa’d b. Ebû Vakkas’a Dua Edilmesi ve Moral Verilmesi:

İbn Hibban (v.354/965) bu olayı *Siret*’inde Terviye gününden önce zikretti.²⁵⁸ Muhtemelen Sa’d b. Ebû Vakkas Mekke’ye geldiği günlerde hastalandı. Peygamberimiz ona moral verdi ve bir tabip ile tedavi olmasını sağladı. Kendisi oradan ayrılacağında Sa’d eğer Mekke’de ölürse oraya defnedilmemesini istedi. Çünkü Peygamberimiz muhacirler hayattayken üç günden fazla kalmalarını yasaklamış, eğer Mekke’de ölürlerse Mekke dışına gömülmelerini istemiştir. Resûlullah bu hareketiyle hicretlerinin kıyamete kadar ebedileşmesini istemektedir. Sa’d b. Ebû Vakkas bu olaydan sonra Peygamberimizin duasının bereketi ile de uzun süre yaşamıştır.

* Sa’d b. Ebû Vakkas olayı şöyle anlattı:²⁵⁹

“Veda haccında Resûlullah (s.a.s) ile birlikteydim. Öyle şiddetli bir hastalığa tutuldum ki, ölüme çok yaklaştığımı zannediyordum.²⁶⁰ Resûlullah beni ziyarete geldi. Ben:

“Ey Allah’ın Resûlü! Benim çok malım var ve kızımдан başka varisim de yok. Malımın üçte ikisini (hayra) vasiyet edeyim mi?” deyince Resûlullah:

“Hayır” dedi. Ben:

“Malımın yarısını” deyince Resûlullah yine:

“Hayır” dedi. Ben tekrar:

“Malımın üçte biri” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

²⁵⁸ İbn Hibban, *Siret*, 385.

²⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, I/176; Buharî, Hac 73; Müslim, Vasiyye 2 (1628); Tirmizî 6 (975); Ebû Davud, Vesâya 2 (2864); İbn Mace, Vesâyâ 5 (2708).

²⁶⁰ Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, XI/76.

“Üçte bir (tamam). (Aslında) üçte bir bile çok. Ey Sa’d! Varislerini zengin bırakman onları insanlara muhtaç olacak şekilde fakir bırakmandan hayırlıdır. Ey Sa’d! Sen Allah rızası için harcadığın nafakanın ecrine kesinlikle nail olursun. Hatta hanımının ağzına verdiği lokmanın bile.” Ben tekrar dedim ki:

“Arkadaşlarım gidince ben (Mekke’de ölüp)²⁶¹ kalacak mıyım?” Bunun üzerine Resûlullah şöyle dedi:

“Sen Allah rızasını umarak (çok) amel işleyeceğin için, (Mekke’de ölüp) kalmayacaksın, bunlarla (amellerinle) derece ve makam olarak yükseleceksin. Herhalde sen yaşayacaksın, Allah senin sebebinle birçok kavmi (Müslümanları) faydalandırarak, senin sebebinle diğerlerine (kafirlere) de zarar ulaştıracak.²⁶² Allahım, ashabımın hicretini geçerli kıl. Onları topukları üzere geriye döndürme. Ancak zavallı olan Sa’d b. Havle’dir.”

(Râvi ekledi):²⁶³

“Resûlullah onun (Sa’d b. Havle) için böyle üzüntüsünü ifade etti, o Mekke’de ölmüştü.”

Hasta ziyareti, müminin mümin üzerindeki haklarından birisidir. Bunun için Peygamberimiz (s.a.s) hasta ziyaretine önem verir, tanıdıkları kişiler hastalandığında Müslüman olsun ya da olmasın mutlaka ziyaretine giderdi. Bu ziyaretlerinin birisi Veda haccında gerçekleşti. Sa’d b. Ebû Vakkas hastalanmış ve malının bir kısmını hayır için tasadduk etmek istiyordu. Peygamberimiz burada üçte bir ile sınırlandırdı ve varislerinin de hakları olduğunu belirtti. Peygamberimiz ayrıca ona uzun süre yaşayacağı ve icraatları/cihatları sebebiyle Müslümanların ondan faydalanacağı, kafirlerin ondan zarar göreceğini söyledi. Muhacirler hicret ettikleri Mekke’de ölmekten korkarlardı. Hicret sevaplarının iptal olacağından korkarlardı. Peygamberimiz de muhacirlerin Mekke’de kalmasını istemezdi ve onların hac/umre ibadetini tamamladıktan sonra üç günden fazla Mekke’de kalmalarına razı olmazdı.

²⁶¹ Nevevi, age., XI/78.

²⁶² Nevevi, age., XI/78.

²⁶³ Nevevi, age., XI/79.

Mekke’de ölen ve kendisi için Peygamberimizin üzüldüğü Sa’d b. Havle’ye gelince onun hayat hikayesinde ihtilaf edildi. Bazılarına göre o Mekke’den hiç hicret etmedi ve orada kaldı, orada öldü. Buhari’nin zikrettiğine göre o, Bedir savaşında bulundu, sonra Mekke’ye döndü ve orada öldü. İbn Hişam’ın (v.151/768) dediğine göre ise o, ikinci Habeşistan hicretinde bulundu, Bedir ve benzeri savaşlara katıldı, sonra Mekke’ye döndü ve burada öldü. Kendi isteğiyle Mekke’de kaldığı ve burada öldüğü için hicret sevabının, muhacirlik vasfının iptal olmasından korkuyorlardı. Onun için belki de Resûlullah Sa’d b. Havle için üzüldü ve onun için bâis (البائس) lafzını kullandı. Bu kelime anlaşılması için zavallı olarak terceme edildi.²⁶⁴

Peygamberimiz sonra tabip Haris b. Kelede’ye:

“Sa’d’ı hurmalarla tedavi et! Vallahi, ben onun bunlarla iyileşeceğini umuyorum” dedi ve;

“Senin yanında Acve hurmalarından biraz var mı?” diye sordu.

Haris b. Kelede: “Evet” dedi. Sa’d için hurmayı sütle karıştırıp pişirdi.²⁶⁵ Onu tereyağı ile bollaştırdıktan sonra Sa’d’a içirdi, o da Allah’ın izniyle hastalığından kurtuldu.²⁶⁶ Sa’d b. Ebû Vakkas, yetmiş küsur sene yaşadı ve hicretin 55. yılında vefat etti. Her yıl 5.000 dirhem zekat verirdi. Vefat ettiği zaman varislerine 250.000 dirhem miras bırakmıştı.²⁶⁷

* Resûlullah (s.a.s) (ayrılırken) Sa’d b. Ebû Vakkas’ın başında bir adam bıraktı ve dedi ki:

“Eğer Sa’d Mekke’de ölürse buraya defnetme!”²⁶⁸

Sad b. Ebû Vakkas, Hz. Peygamber’e (s.a.s):

“Bir adamın kendisinden hicret ettiği bir yere (dönüp de orada) ölmesini kötü mü görürsün?” diye sorunca Resûlullah:

²⁶⁴ İbn Abdilber, Temhid, VIII/387-388; Nevevi, age., XI/76-78.

²⁶⁵ İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, en-Nihaye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser, el-Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut 1979, III/837.

²⁶⁶ İbnü'l-Esir, Üsdü'l-gâbe fi marifeti's-sahabe, Kitabu's-Şa'b, Ts., I/219 (Haris b. Kelede).

²⁶⁷ İbn Sa'd, age., III/149.

²⁶⁸ İbn Sa'd, age., III/146.

“Evet” dedi.²⁶⁹

Resûlullah (s.a.s) hep şöyle derdi:

“Bir muhacir hac veya umre ibadetini tamamladıktan sonra Mekke’de ancak üç (gece) kalabilir.”²⁷⁰

J- YOLCULUĞUN ONUNCU GÜNÜNÜN AKŞAMI, ON BİRİNCİ, ON İKİNCİ VE ON ÜÇÜNCÜ GÜNLERİ

(Peygamberimizin Ebtah’ta ve Mina’da Kaldığı Günler)

5, 6, 7, 8 Zilhicce 10

(Pazartesi gününün kalanı, Salı, Çarşamba ve Perşembe)

• Peygamberimiz Ebtah’a (Batha’ya) Gitti ve Terviye Gününe Kadar Orada Kaldı:

Peygamberimiz (s.a.s) Safa ile Merve arasında sa’yini bitirdikten sonra yanında kurbanlık getirmeyenlere ihramdan çıkmalarını emretti ve bunun umre olacağını belirtti. Sonra Mekke’deki Ebtah tarafına gitti ve orada Terviye gününe kadar kaldı. Peygamberimizin Ebtah’ta dört gün kaldığı nakledilir. Ancak bunun hangi günler olduğunda ihtilaf vardır:

a- Pazartesi, Salı ve Çarşamba günleri. Perşembe günü sabah namazından sonra Mina’ya doğru hareket etti. Bu görüşe göre Terviye günü Perşembe, Arefe günü ise Cuma’dır.²⁷¹

b-Ya da Salı, Çarşamba ve Perşembe günleri. Cuma günü sabah namazından sonra Mina’ya doğru hareket etti. Bu görüşe göre Terviye günü Cuma, Arefe günü de Cumartesi’dir.²⁷²

Bunlardan ilkinizi tercih etmekteyiz. Çünkü bu konuda gelen rivâyetler vardır. Mekke’ye Zilhicce’nin 4. veya 5. günleri geldiği ve Arefe’nin Cuma günü olduğuna dair hadis kitaplarından bize intikal eden rivâyetleri tercih etmek daha isabetli olacaktır.

²⁶⁹ İbn Sa’d, age., III/146; Buharî, Vesaya 2; Müslim Vasiyyet 2 (1628).

²⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, V/52; Müslim, Hac 442, 444 (1352); Nesaî, Taksiru’s-Salat 4 (1454).

²⁷¹ İbn Kesir, Siret, II/410.

²⁷² Vakıdî, II/440.

Peygamberimizin Ebtah'ta kaldığı günler ile ilgili teferruatlı bilgi bulunmamaktadır. Bu nedenle o günlerde geçen olaylar muhtasar olarak zikredilecektir.

Peygamberimiz Mekke'de kaldığı sürece hiçbir evde kalmadı. Hatta akrabası Ümmü Hani'nin evlerin birinde konaklama teklifini reddetti ve çadırda kaldı. Belki de bu, Mekke'den Allah için hicret etmenin bir sonucu ve mesajıydı. Peygamberimiz Muhacirlere Mekke'de 3 günden fazla kalmamalarını emretmişti.

* Ümmü Hani (r.ha) anlattı:²⁷³

Ben;

“Ey Allah'ın Resûlü! Mekke evlerinde kalmaz mısın?” dedim.

Resûlullah (s.a.s) (bu teklifi kabul etmedi,) sıkıntılı da olsa Ebtah'ta kaldı. Terviye günü buradan çıktı. Sonra Mina'dan (bayramın 4. günü) tekrar Ebtah'a geldi. Medine'ye gidinceye kadar burada kaldı. Resûlullah ne bir evde konakladı, ne de bir evin çatısı onu gölgeledi.

* Üsame b. Zeyd'den (r.a):²⁷⁴

“Haccı sırasında Resûlullah'a (s.a.s);

“Yarın nerede konaklayacağız?” diye sorunca şöyle dedi:

“Akil (b. Ebû Talib) bir ev mi bıraktı? Yarın Allah'ın izniyle Beni Kinane vadisinde konaklayacağız.”

Burası müşriklerin küfür üzerine ittifak yaptıkları Muhassab mevkiidir. Beni Haşim'den kimseyle evlenilmemesi, onlarla alış-veriş yapılmaması ve onların kesinlikle himaye edilmemesi üzerine müşrik Kinane oğulları ile Kureyş ittifak yapmışlardı. Sonra Peygamberimiz şöyle dedi:

“Kafir Müslümana, Müslüman da kafire varis olamaz.”

*Zühri ekledi: Hayf, vadi demektir.

Üsame b. Zeyd'den Mekke'nin fethi ile ilgili benzer bir rivâyet bulunmaktadır. Burada da Peygamberimize nerede konaklayacağı sorulunca “Akil (b. Ebû Talib) bize kalacağımız bir ev

²⁷³ Vakıdî, II/440.

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, V/202; Buharî, Cihad, 175; Müslim, Hac 439, 440 (1351); Ebû Davud, Feraiz 10 (2910).

mi bıraktı?” diye aynı sözü söylemişti.²⁷⁵ Bundan anlaşılıyor ki Peygamberimiz ikinci defa hacda aynı yerde, Ebtah (Muhassab) mevkiinde konaklamıştır. Bunun sebebi de o vadide Kureyşli müşriklerin Müslümanlara ve onları koruyanlara karşı sosyal ve ekonomik ambargo uygulamalarıdır. Peygamberimiz o günlerin unutulmaması ve kendilerinin zaferle buraları almalarının sembolü olarak hep bu bölgede kalırdı. Hz. Âişe de buranın yolculuğa uygun olduğunu belirtmiştir.

Ayrıca Akil b. Ebû Talib’in Peygamberimizin evine nasıl sahip olduğu belirsizdir. Peygamberimiz hicret edeceğinde malını bırakacağı kişi olarak (kafir de olsa) akrabası Akil’i tercih etmiş olabilir. Bir başka ihtimal ise Müslümanlar hicret ettikten sonra onların mallarına müşrikler el koydu. Peygamberimizin evi de Akil’in hissesine düştü. Peygamberimiz bu uygulaması ile hicret edilen yerdeki cahiliye hükümlerine göre olan uygulamaların geçerli olduğu ve özel mülklerin de müşrik sahipleri Müslüman olurlarsa bu mülkün, sahiplerinde kalacağı, değilse hazineye intikal edeceğini göstermiştir.²⁷⁶ Bu konudaki Müslim rivâyeti:

* Üsâme b. Zeyd’den (r.a):²⁷⁷

“Kendisi Peygamberimize (s.a.s):

“Ey Allah’ın Resûlü! Mekke’deki evinde konaklamaz mısın?” diye sorunca Resûlullah şöyle dedi:

“Akil (b. Ebû Talib) bize mesken ya da evlerden bir şey bıraktı mı?”

Akil ve Talib babaları Ebû Talib’e varis olmuşlardı. Hz. Ali ve Cafer ise bir şey alamamışlardı. Çünkü ikisi Müslümandı. Akil ve Talib ise o zamanlar kafirdi.”

* Esmâ bt. Ebû Bekir’in mevlası anlattı:²⁷⁸

“Esmâ (r.ha), (Muhassab’daki) Hacun mevkisine her uğradığında;

²⁷⁵ Müslim, Hac 439 (1351).

²⁷⁶ Nevevî, Şerhu Sahihî Müslim, IX/120; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VIII/15.

²⁷⁷ Müslim, Hac 439 (1351).

²⁷⁸ Buhari, Umre 11; Müslim, Hac 193 (1237).

“Allah, Hz. Muhammed’e salat etsin, kendisiyle işte burada konaklamıştık. O gün hem yükümüz hafıftı, hem de bineğimiz ve erzağımız az idi. Kızkardeşim Âişe, Zübeyr ve falan ve falan ile umre yapmıştım. Kâbe’ye el sürüp (tavaf edip)²⁷⁹ ihramdan çıkmıştık. Sonra akşama doğru hac için ihrama girmiştik” dedi.

Hacun (الحجون) ; Mekke’nin haremi içinde bir yerdir. Mu-hassab çıkışında, kişinin sağından Mekke’nin yükseklerine ba-kan Mescid-i Hars (مسجد الحرس) ya da diğer ismiyle Mescid-i Cin tarafındaki tepedir.²⁸⁰

Esmâ, Hz. Âişe annemizin hayırlı olması nedeniyle ilk um-reyi yapmadığını bilmiyordu ya da umre yaptığını zannediyordu.

• Peygamberimizin Batha’da Kaldığı Çadır, Kıldığı Namaz ve Sütre Konusu:

* Hakem’den:²⁸¹

“Ebû Cuhayfe’nin (r.a) şöyle dediğini duydum:

Resûlullah (s.a.s) öğle sıcağında Batha’ya gitti ve orada ab-dest alıp öğleyi iki rekât ve ikindiye iki rekât olarak kıldı, önün-de de bir sütre vardı.

(Avn babası Ebû Cuhayfe’den naklen şunları ekledi;)

O sütrenin gerisinden merkep ve kadın geçiyordu.

(Râvi Haccac ondan şöyle nakletti:)

Sonra insanlar kalktı ve Peygamberimizin ellerinden tutup yüzlerine sürmeye başladılar. Ben de elinden tuttum ve yüzüme koydum. Onun eli kardan daha serin ve kokusu miskten daha gü-zeldi.”

* Ebû Cuhayfe’den (r.a):²⁸²

“Resûlullah (s.a.s) Ebtah’ta kendisine ait kırmızı çadırda iken yanına gittim. Bilal onun abdest aldığı sudan kalanı dışarı çıkardı. Ondan alan alıyor, alamayan arkadaşının elindeki ıslak-

²⁷⁹ Ayni, Umdetü’l-Kâri, X/130.

²⁸⁰ Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, VIII/223.

²⁸¹ Ahmed b. Hanbel, IV/309; Buharî, Sütre, 5, Menakıb 20; Müslim, Salat 47 (503); Nesaî, Kübra, I/148 (343). Ayrıca bk. Oral, Rifat, Hz. Peygamber’in Fiziki Görünüşü, Ensar yayıncılık, Konya 2005; s. 74.

²⁸² Ahmed b. Hanbel, IV/308 (ş. Arnâvud: Sahih); İbn Huzeyme, IV/326 (2995), (el-A’zami: Sahih).

lıktan alıyordu.²⁸³ Bilal ezana başladı. Onun ağzını takip ediyordum, şöyle şöyle, yani sağa ve sola (çeviriyordu). Sonra Peygamberimiz için (yere) sütte dikildi. Peygamberimiz üzerinde kırmızı cübbe/elbise olduğu halde çıktı. Sanki onun inciklerinin parıltısını görür gibiyim. Sütreye dönerek bize öğle ya da ikinci namazını iki rekât kıldırdı.

(Sütrenin önünden) kadın, köpek ve merkep geçiyordu da mani olmuyordu. Sonra Medine'ye varıncaya kadar hep ikişer rekât kıldı.”

(Râvi) Veki', bir rivâyette de öğle namazını iki rekât ve ikinci namazını iki rekât kıldı, şeklinde nakletti.

• Hz. Ali'nin Yemen'den Gelişi:

Peygamberimiz Batha'da iken Hz. Ali (r.a) geldi. Yemen'den kurbanlık hayvanlar getirmişti.

Resûlullah da ayrıca Medine'den bir kurbanlık hayvan getirmişti. Hz. Ali baktı ki (hanımı) Fatıma ez-Zehra ihramdan çıkmış, boyalı elbise giymiş ve sürme çekmişti. Bunu yadırgadı. Hz. Fatıma ona şöyle dedi:

“Bunu bana Resûlullah (s.a.s) emretti.”

Fatıma'yı tenkit için Hz. Peygamber'e onun anlattıklarını sormaya gitti. Dedi ki:

“Fatıma boyalı elbisesini giydi, sürmesini sürdürdü ve bunu bana babam emretti, dedi.”

Resûlullah şöyle buyurdu:

“Doğru söyledi, doğru söyledi, doğru söyledi. Bunu ona ben emrettim.”

Peygamberimiz Hz. Ali'ye:

“Ne ile telbiye getirdin (nasıl niyet ettin)?” diye sorunca o şöyle dedi:

“Allahım! Ben yanımda kurbanlık olduğu halde senin Pey-

²⁸³ Bk. Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, IV/218, 219; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, I/195, 200.

gamberinin telbiyesi gibi telbiye ettim (onun gibi niyet ettim)” dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz:

“O halde ihramdan çıkma!” buyurdu.²⁸⁴

Ebû Musa el-Eş’arî’nin Yemen’den Gelişi:

* Ebû Musa el-Eş’arî (r.a) anlattı:²⁸⁵

“Hz. Peygamber (s.a.s) beni Yemen’deki bir topluluğa göndermişti. Dönüp geldiğimde kendisi Veda haccı için Bathâ’da bulunuyordu. Bana:

“İhrama ne niyetle başladın/telbiye getirdin?” diye sorunca ben:

“Hz. Peygamber’in ihramı gibi ihrama girdim (niyetlendim)” dedim.

“Yanında kurbanlık getirdin mi?” dedi.

“Hayır” dedim.

Bunun üzerine bana emretti, Kâbe’yi tavaf ettim, Safa ile Merve’de sa’y yaptım. Sonra tekrar emir verdi ve ihramdan çıktım. Yakınımdan bir kadına geldim, başımı yıkayıp taradı.

Hz. Ömer (halifeliği döneminde Mekke’ye) geldi ve dedi ki:

“Allah’ın kitabını alırsak o bize (hac ve umreyi) tam yapmamızı emrediyor. Allah Teâlâ şöyle buyurur: “*Hac ve umreyi tam yapın/tamamlayın!*” (Bununla birlikte) Hz. Peygamber’in sünnetini alırsak o kurban kesilinceye kadar ihramdan çıkmamıştı.”

Peygamberimiz (s.a.s), Ebû Musa el-Eş’arî’yi Yemen’deki kendi kavmine bir görev için göndermişti.²⁸⁶ Oradan Mekke’ye geldiğinde Resûlullah’ı Batha’da bulmuştu.

Hz. Ömer de, Hz. Osman gibi ifrat haccının efdal olduğunu söylüyor ve halkı buna yönlendiriyordu. Bu rivâyetten de anlaşılacağı gibi Hz. Ömer ifrat hac uygulaması başlatmıştı. Buna bazı sahabiler karşı çıktı. Bunlardan birisi de oğlu Abdullah b. Ömer’dir. Abdullah Resûlullah’ın sünnetinin itibaya daha lâayık olduğunu belirterek temettunun efdal olduğunu savunuyordu.

²⁸⁴ Uzun bir hadisten ilgili bölüm alındı. Bk. Ahmed b. Hanbel, III/320; Müslim, Hac, 147 (1218).

²⁸⁵ Buhari, Hac 31, 134; Nesai, Menasikü'l-hac 50 (2738).

²⁸⁶ Kamil Miras, age., VI/83.

• Peygamberimiz Terviye'den Bir Gün Önce Hutbe Verdi:

Peygamberimiz (s.a.s) Terviye gününden bir gün önce (7 Zilhicce 10) Mekke'de hutbe verdi. Peygamberimiz öğle namazından sonra Hacer-i Esved ile Makam-ı İbrahim arasındaki yerde ayağa kalktı ve dedi ki:

“Sizden kim (yarın) öğle namazını Mina'da kılabilirse bunu yapsın (oraya gitsin)!”²⁸⁷

Terviye'den bir gün öncesine *Zinet günü* (يوم الزينة) denmektedir. Çünkü bu günde kurbanlıklar süslenmekte ve hazırlanmaktadır.²⁸⁸

* İbn Abbas (r.a) anlattı:²⁸⁹

Hz. Peygamber (s.a.s) bir adamın:

“Şübrüme adına Lebbeyk!” dediğini (bedel hac niyetini) duyunca şöyle dedi:

“Şübrüme kim?” O kişi:

“Erkek kardeşim ya da bir yakınım” diye cevap verdi. Resûlullah tekrar sordu:

“Sen kendi adına hac yaptın mı?”

“Hayır.”

“Önce kendi adına hac yap, sonra Şübrüme adına hac yaparsın.”

• Peygamberimiz Terviye Günü Mina'ya Hareket Etti ve Orada Bir Gün Kaldı:

Hz. Peygamber Perşembe günü sabah namazını Ebtah'ta kıldı. Bu güne *Terviye günü*²⁹⁰ (يوم التروية) ya da *Mina günü*²⁹¹ (يوم منى) denmektedir.

* Ebû Ümame'den (r.a):²⁹²

“Resûlullah'ı (s.a.s) gören biri anlattı:

²⁸⁷ Vakıdî, II/440; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, el-Muhalla, Daru'l-âfâk'l-cedide, Beyrut, Ts., VII/272.

²⁸⁸ İbn Kesir, Siret, II/411.

²⁸⁹ Ebû Davud, Menâsik 26 (1811); İbn Mace, Menasik, 9 (2903); İbn Hacer, sahih dedi. Fethu'l-Bari, XII/327.

²⁹⁰ Terviye, sulamak manasındadır. Araplar o dönemde Zilhicce'nin 8. günü kendilerinin bol bol su içtiği, hayvanlarını da suladıkları gündür. Çünkü Arafat'ta su bulunmamaktadır. (İbnü'l-Esir, Nihaye, II/280).

²⁹¹ Çünkü bu gün Mina'ya hareket edilmektedir. (İbn Kesir, Siret, II/411).

²⁹² Ahmed b. Hanbel, V/268; Taberanî, Kebir, VIII/248; Heysemî, Mecma', III/232 (Ahmed b. Hanbel ve Taberanî rivâyetlerinde Ali b. Yezid bulunmaktadır. Bu râviye sika denmiştir.)

RESİM 18: Kâbe'den Müzdelife'ye giden yol

“Resûlullah Terviye günü Mina'ya gitti. Yanında Bilal vardı ve elinde üzerinde kumaş olan bir dal olduğu halde Resûlullah'ı gölgelendiriyordu.”

Peygamberimiz Mina'da kendisi için ayrıca gölgelik kurulmasına izin vermedi.

* İsmail b. Ümeyye'den:²⁹³

“Bana ulaştığına göre Hz. Âişe (r.ha) Resûlullah'tan (s.a.s) Mina'da gölgelik yapılması için izin istedi. Resûlullah izin vermedi.”

Peygamberimiz Terviye günü Mina'ya vardığında öğle namazı dahil beş vakit namazı burada kılmıştı.

* İbn Abbas'tan (r.a):²⁹⁴

“Peygamberimiz (s.a.s) Mina'da beş vakit namaz kıldı.”

* İbn Abbas'tan (r.a):²⁹⁵

“Resûlullah (s.a.s) Mina'da öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kıldı. Sonra kuşluk vaktinde Arafat'a gitti.”

²⁹³ Abdürrezzak, V/148 (9215); Vakıdî, II/441.

²⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, I/303, (ş. Arnavud: Sahih).

²⁹⁵ Tirmizî, Hac 50 (879), (Tirmizî: Seneddeki İsmail b. Müslim hakkında hıfzı açısından bazı itirazlar bulunmaktadır.) (Elbani: Sahih), Hac 50 (880) (Tirmizî: Seneddeki Miksem hakkında; Şu'be onun Abdullah b. Abbas'tan naklettiği beş hadisi saydı, ancak bu hadis onlar arasında yoktu), (Elbani: Sahih).

RESİM 19: Mina'daki Hayf Mescidi

• Mina'daki Hayf'ta Mürselât Suresinin İnmesi ve Bir Yılanın Çıkması

* Abdullah b. Mes'ud (r.a) anlattı:²⁹⁶

Mina'daki Hayf'ta Resûlullah (s.a.s) ile beraberdik, orada Mürselât suresi indi. Sonra bir yılan çıktı. Resûlullah şöyle dedi: "Onu öldürün!"

Biz ona doğru koşunca yılan yuvasına geri girdi.

Aynı râviden (Abdullah b. Mes'ud'dan) farklı yolla gelen ikinci rivâyet:²⁹⁷

Resûlullah ile bir dağın yamacındaydık, o namaz kılıyor, diğerleri uyuyordu. Kendisine bir yılan uğradığında biz uyandık. (Yılanı elimizden kaçırınca) Resûlullah şöyle dedi:

"Sizi ondan men eden onu da sizden men etti/uzaklaştırdı."

Resûlullah'a Mürselât suresi indi ve onu Resûlullah'ın ağzında daha yeni/taze iken²⁹⁸ bizzat aldım/öğrendim.

* Ebû Ubeyde babası (Abdullah b. Mes'ûd)'dan (r.a) nakletti:²⁹⁹

²⁹⁶ Nesaî, Menasikü'l-hac 114 (2883) (Elbani: Sahih).

²⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, I/453, (ş. Arnavud: Hasen).

²⁹⁸ Metindeki ek: Ya da ağzı onunla yaş iken.

²⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, I/385 (ş. Arnavud: Sahih liğayrihi); Buhari, Umre 18; Taberani, Kebir, X/119 (10157).

Arefe gününden önceki Arefe gecesi³⁰⁰ Hayf mescidinde oturuyorduk. Bir yılan sesi duyduk. Resûlullah:

“Onu öldürün!” dedi.

Biz hemen kalktık, yılan yuvasının deliğinden içeri girdi. Hurma dalı/yaprağı getirildi ve orada ateş yakıldı. Bir dal parçası aldık, yuvanın bir kısmını taradık, yılanı bulamadık.

Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s);

“Onu bırakın! Allah sizi onun şerrinden koruduğu gibi onu da sizin şerrinizden (zararınızdan) korudu” buyurdu.

Bu olay muhtemelen İfaza tavafından önce Mina’da olmuştur. Çünkü Müslim’in rivâyetinde Resûlullah ihramlı birisine yılan öldürmesini emrediyor.³⁰¹

* Abdullah b. Mes’ud’dan:³⁰²

Resûlullah Mina’da ihramlı birisine bir yılan öldürmesini emretti.

Aynı râviden başka tarikle gelen benzer rivâyet:³⁰³

Biz Resûlullah ile birlikte bir mağarada iken... (benzerini zikretti.)

Hayf mescidinde Hz. Musa dahil 70 peygamber namaz kılmıştır. Ayrıca burada yetmiş peygamberin kabri olduğu nakledilmektedir. Buradaki yetmiş kelimesi çokluktan kinaye ya da hakiki manasında kullanılmış olabilir.

* İbn Abbas’tan (r.a):³⁰⁴

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Hayf mescidinde 70 peygamber namaz kıldı. Musa da onlardan birisidir, sanki onu görür gibiyim; liftten yular takılmış Şenûne (Yemen)³⁰⁵ devesi üzerinde ihramlı olarak üzerinde iki parça Katavan³⁰⁶ mamülü (gibi beyaz) kumaş (ihram) bulunmaktaydı.”

³⁰⁰ Kamerî günler geceden başladığı için Arefe gecesinden, Arefe'nin gündüzünden önceki gece anlaşılır.

³⁰¹ Bk. Müslim, Hac (2235).

³⁰² Müslim, Selam 37 (2235).

³⁰³ Müslim, Selam 37 (2234).

³⁰⁴ Taberânî, Kebir, XI/452; (Heysemî, senedde Ata b. Saib bulunmaktadır. Kendisi ihtilaf etmiştir, dedi. Bk. Mecma', II/221; (Elbani: Hasen liğayrihi. Bk. es-Silsiletü's-Sahihâ, V/35, No: 2023).

³⁰⁵ Şenûvve/Şenûne; Yemen'de bulunan bir yer ismidir. Nevevi, Şerhu Sahihî Müslim, II/226.

³⁰⁶ Katavan; Kufe'de bir yer ismidir. Bk. İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, XV/191.

* İbn Ömer'den (r.a):³⁰⁷

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Hayf mescidinde 70 peygamberin kabri bulunmaktadır.”

K- YOLCULUĞUN ON DÖRDÜNCÜ GÜNÜ

(Peygamberimiz Arafat'ta)
(9 Zilhicce 10 (Cuma))

RESİM 20: Hz. Peygamber'in Mekke'de takip ettiği güzergâh

• Cahiliye Döneminde Kureyşliler Arafat'ta Vakfe Yapmazlardı

Kureyş kabilesi Resûlullah'ın (s.a.s) Müzdelife'yi geçmeyip orada vakfe yapacağından şüphe etmiyordu. Hatta yanında yürüyen Nevfel b. Muaviye ed-Deylemî:

“Ey Allah'ın Resûlü! Kavmin (Kureyş) senin, (önce) cem mekânında (Müzdelife'de) vakfe yapacağını zannediyorlardı” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“Ben nübüvvetten önce de onlara muhalefet ederek (önce) Arafat'ta vakfe yapıyordum.”³⁰⁸

³⁰⁷ Taberânî, Kebir, XII/414 (13525); Heysemî, bunun Bezzar tarafından da rivâyet edildiğini ve rica-linin sika olduğunu belirtti. Bk. Münâvî, Feyzu'l-Kadir, IV/259.

³⁰⁸ Vakidî, II/441. Benzer rivâyet Cabir b. Abdullah'ın uzun rivâyetinde de geçmektedir.

* Cübeyr b. Mut'im şöyle anlattı:³⁰⁹

“Resûlullah'ı nübüvvetten önce de Arafat'ta vakfe yaparken gördüm. Kureyş ise Şeybe b. Rabia hariç cem mekânında (Müzdelife'de) vakfe yaparlardı.”

* Hz. Ebû Bekir'in kızı Esmâ'dan (r.ha):³¹⁰

“(Cahiliyede) Kureyş içinden sadece Şeybe b. Rabia üzerinde iki siyah kumaş/ihrâm olduğu halde Arafat'ta vakfe yapardı, devesinin iki siyah kayış arasına dikilmiş kıldan yuları vardı. Bu vakfesi insanlar Arafat'ta vakfeye duruncaya kadar devam etti. Sonra onlar çıkarken onlarla birlikte Arafat'ı terk ederdi. Biz (önceden) Arafat'ta vakfe yapan insanlarla konuşmazdık. Kureyş kabilesi cem mahallinde³¹¹ (Müzdelife'de) vakfe yapar ve: “Biz Allah'ın ehliyiz/yakınlarıyız” derlerdi.”

RESİM 21: Arafat Meydanı

³⁰⁹ Vakıdî, II/441.

³¹⁰ Vakıdî, II/441.

³¹¹ Buraya Cem mahalli denmesinin sebebi, Hz. Âdem ile Havva validemizin yeryüzüne indirilmesinden sonra bulunduğu yer olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bk. Mübarekpûri, Tuhfetü'l-Ahvezi, III/540; Benna, Ahmed Abdurrahman, Bulûgu'l-emânî min esrari'l-Fethi'r-Rabbâni, İhyau't-türasi'l-Arabî, Beyrut, Ts., V/127.

• **Peygamberimizin Arafat Hutbesi ve Vakfesi:**

* Cübeyr b. Mut'im (r.a) anlattı:³¹²

“Veda haccında Arefe günü Peygamberimizi (s.a.s) konuşma yaparken gördüm, şöyle diyordu:

“Ey insanlar, vallahi tam bilemiyorum, (ama) herhalde bu günümünden sonra bu mekanda sizinle bir daha buluşamayacağım. Benim sözümü dinleyip ondan ibret alana/başkasına aktarana Allah rahmet etsin. Nice fıkıh (ilim) sahipleri var ki gerçekte fıkıh kabiliyetleri yoktur. Nice fıkıh sahipleri de var ki kendilerinden daha fakih olana giderler/sözü aktarırlar (Siz de bunları başkalarına aktarın).

Bu gününüzün, ayınızın ve beldenizin saygınlığı gibi her birinizin canı ve malı saygındır/hukûkî koruma altındadır. Bilin ki kalpler üç şeyde hainlik yapmaz (onları yerine getirir);

*Allah için amelde ihlaslı olmak,
yöneticilere nasihatta bulunmak
ve Müslüman cemaatten ayrılmamak.*

(Zira) onların duası arkalarından kendilerini kuşatır.”

* Cabir'den (r.a):³¹³

“...Terviye günü olunca Mina'ya doğru yola çıktılar, hac için telbiye getirip (niyet ettiler). Resûlullah bineğine binerek geldi. Orada öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazını kıldırdı. Arefe günü güneş doğuncaya kadar orada kaldı. Nemire'de kendisine kıldan bir çadır kurulmasını emretti. Resûlullah (s.a.s) yola çıktı. Kureyş kabilesi kendilerinin cahiliye döneminde yaptıkları gibi Resûlullah'ın da Meş'arı'l-Haram'da³¹⁴ vakfe yapmasından şüphe etmiyorlardı. (Fakat) Resûlullah orada durmayıp geçti ve Arafat'a vardı. Nemire'de³¹⁵ kendisi için çadır kurul-

³¹² Darimi, Abdullah b. Abdürrahman, Sünen, Çağrı yayınları, İstanbul 1992, Mukaddime 24 (233) (Hüseyn Selim Esed: Hasen); Vakıdî, II/442.

³¹³ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

³¹⁴ Burası Müzdelife'de Kuzah adındaki bir dağın bulunduğu yerdir. Nevevî, Şerhu Sahihi Müslim, VIII/181; Azimabadi, Avnül-Ma'bûd, V/261.

³¹⁵ Nemire, Arafat'a dahil değildir. Bk. Nevevî, age., VIII/181.

duğunu gördü ve içine girdi, orada konakladı. Güneş zevali geçince bineği Kasva'nın hazırlanmasını emretti, bineği hazırlanınca onunla vadinin ortasına³¹⁶ gitti ve insanlara bir konuşma yaptı. Şöyle dedi:

“Bu gününüzün, ayınızın ve beldenizin saygınlığı gibi her birinizin kanı (canı) ve malı saygındır/hukûkî koruma altındadır.

Dikkat edin! Cahiliye dönemindeki her iş ayağımın altındadır (hükmü kaldırılmıştır). İlk kaldırdığım Rabia b. Haris'in³¹⁷ kan davasıdır, ki kendisi Benî Sa'd yurdunda süt anneye verilmişti ve onu Hüzeyl öldürmüştü.

Cahiliye dönemindeki faiz kaldırılmıştır. Bizim aramızda kaldırdığım ilk faiz Abbas b. Abdülmuttalib'in faiz alacağıdır. O faiz tümüyle kaldırılmıştır.

Kadınlarınız konusunda Allah'a karşı sorumluluk bilinci taşıyın. Siz onları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Allah'ın hükmü ile onları helal kabul ettiniz. Onlar da sizin hoşlanmadığınız kişileri evlerinize almasınlar. Eğer böyle yaparlarsa şiddetli olmasızın hafifçe vurabilirsiniz.³¹⁸ Onların sizler üzerinde hakları örfeye uygun bir şekilde yiyecek ve giyeceklerinin temin edilmesidir.

Benden sonra size öyle bir şey bıraktım ki ona yapıyorsanız kesinlikle sapıtmayacaksınız ki o Allah'ın kitabıdır.

Size benden sorulacak, ne dersiniz?”

Sahabe:

“Biz şahidiz ki sen tebliğ ettin, görevini yerine getirdin ve nasihat ettin” dedi.

Bunun üzerine Resûlullah şehadet parmağını göğze kaldırıp sonra insanlara işaret ederek:

“Allahım, şahit ol! Allahım, şahit ol! Allahım, şahit ol!” diye sözünü üç kere tekrarlardı. Sonra (Bilal) ezan okudu, kamet getirdi ve Resûlullah öğleyi kıldırdı, ardından tekrar kamet getir-

³¹⁶ Burası Urane vadisidir. Nevevi, age., VIII/181; Azimabadi, age., V/261.

³¹⁷ Buradaki dava Rabia'nın oğlu İyas'ındır. Küçük çocukken Benî Sa'd ile Benî Leys b. Bekir arasındaki bir harpte kafasına taş isabet etmesi üzerine ölmüştü. Babası Rabia ise Resûlullah'tan sonra da yaşadı. Nevevi, age., VIII/182.

³¹⁸ Nevevi, age., VIII/183.

RESİM 22: Rahmet dağından Nemire Mescidi - Arafat

di ve Resûlullah ikindiye kıldırdı. Aralarında hiçbir şey kılmadı. Sonra Resûlullah tekrar bineği Kasva'ya bindi ve vakfe yaptığı yere geldi. Bineği Kasva'nın karnını kayalara³¹⁹ doğru çevirdi. İnsanların toplandığı yeri/tepeyi³²⁰ önüne aldı, kibleye döndü, güneş batıncaya kadar vakfesine burada devam etti. Güneşin sarırlığı biraz gidip yuvarlağı kayboldu. Resûlullah Üsame'yi terkisine aldı ve yola çıktı. (İzdihamdan dolayı yavaşlamak için) Kasva'nın yularını çekiyordu, hatta bineğinin kafası mahmuzlanan kısma/karnına dönmüştü. Bir yandan da sağ eliyle "Ey insanlar sakın olun, sakın olun" diye işaret ediyordu. Kum yığınlarından³²¹ birine geldikçe geçinceye kadar bineğinin yularını hafifçe serbest bırakıyordu. Sonunda Müzdelife'ye vardı. Orada bir ezan ve iki kametle akşam ve yatsı namazlarını birlikte kıldı, aralarında hiçbir şey kılmadı. Sonra Resûlullah fecrin doğuşuna kadar uzandı/istirahat etti..."

Peygamberimiz Arafat'taki konuşmayı devesi üzerinde yapmıştı.

³¹⁹ Bu kayalar Cebel-i Rahme'nin eteklerindedir. Bazılarının iddia ettiği gibi Cebel-i Rahme'ye tırmanarak vakfe yapmak müstehap değildir. Nevevi, age., VIII/185.

³²⁰ Nevevi, age., VIII/186.

³²¹ Nevevi, age., VIII/187.

* Nübeyt (r.a); Hz. Peygamberi (s.a.s) Arafat'ta vakfe sırasında kızıl bir deve üzerinde konuşma yaparken gördüğünü, nakletti.³²²

* İbn Münkedir ve Zeyd b. Eslem (r.a) dediler ki:³²³

“Resûlullah şöyle buyurdu:

“Arafat (Urane vadisi hariç)³²⁴ tümüyle vakfe yeridir. Urane vadisinden çıkın (orada vakfe yapmayın)!”

• Peygamberimiz Arafat'ta İki Hutbe Verdi:

Peygamberimiz Arafat'ta iki ayrı konuşma yapmıştır. Saha-be-i kiramdan bu konuşmayı ezberleyenler onları parça parça nakletmişlerdir:

* Cabir (r.a), Veda haccını anlatırken şöyle dedi:³²⁵

“Hz. Peygamber (s.a.s) Arefe günü vakfe yerine gelince insanlara birinci konuşmayı yaptı. Sonra Bilal ezan okudu, Hz. Peygamber ikinci konuşmasına başladı. Konuşmayı tamamladı, Bilal ezanı bitirdi. Sonra kamet getirdi, Resûlullah öğleyi kıldırdı, Bilal tekrar kamet getirdi ve Resûlullah ikindi namazını kıldırdı (namazları cem etti).”

* Ebû Ümame el-Bahilî'den (r.a):³²⁶

“Hz. Peygamber (s.a.s) Veda haccında deve üstünde geldi, Arefe günü insanların ortasında durdu/vakfe yaptı ve şöyle dedi:

“Bu, hangi aydır?” Oradakiler:

“Arefe günü, haram (kutsal/saygın) gündür” dediler. Resûlullah:

³²² Ebû Davud, Menasik 62 (1916) (Elbani: Sahih); İbn Kesir dedi ki: Senedde müphem biri vardır. Ancak Cabir rivâyeti onun şahididir. (Bk. Siret, II/413); Ebu'l-Hüseyn Abdülbaki b. Kâni', Mucemu's-Sahabe, Mektebetü'l-ğureba el-eseriyye, Medine, 1418; III/169 (1144) (Bu rivâyette müphem olan kişinin ismi Seleme olarak zikredildi.)

³²³ İbn Ebi Şeybe, III/245 (13876); Şahitleri için bk.

a-Cabir'den: İbn Ebi Şeybe, III/245 (13877).

b-Cübeyr b. Mut'im'den: Ahmed b. Hanbel, IV/82 (ş. Arnavud: Sahih ligayrihi).

c-İbn Abbas'tan: İbn Huzeyme, IV/254 (2816) (Elbani: Sahih).

³²⁴ Vakıdî, II/442.

³²⁵ İmam Şafî, Müsned, I/32, (121); Beyhaki, V/114, (9238) (Râvi İbrahim b. Muhammed b. Ebû Yahya, Cabir'den naklettiği bu haberde tek kaldı.)

³²⁶ Taberanî, Kebir, VIII/141 (7632); Seneddeki Baki b. Velid müdellisi bir râvidir. Diğer râviler ise sikadır. Bk. Heysemî, Mecma', III/271.

“Bu, hangi aydır?” deyince, onlar:

“Haram (kutsal) aydır” dedi. Resûlullah tekrar sordu:

“Bu hangi beldedir?” Onlar;

“Haram (kutsal) beldedir” deyince şöyle buyurdu:

“Şu beldenizde, şu ayınızdaki şu günün saygınlığı gibi canınız ve malınız da saygındır/korunmuştur. Her Peygamberin kabul edilmiş duası (vardı, kullandı) geçti. Benim duam hariç, ben onu kıyamet günü Rabbim katında kullanacağım. Peygamberler o gün çoklukları ile övünür. Sakın beni mahcup etmeyin. Ben sizi Havz’ın kapısında oturarak bekleyeceğim.”

* Abdurrahman b. Ganm anlattı:³²⁷

“Amr b. Harice el-Huşenî’nin (r.a) naklettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.s) onlara (Arefe günü)³²⁸ bineği üzerinde konuşma yaptı. Bineğinin ağzından köpük geliyor ve salyası benim omuzlarıma akıyordu (Resûlullah’ın bineğine yakındım). O şöyle buyurdu:

“İzzet ve celal sahibi Allah her hak sahibine mirastan hakkını belirledi. Bundan dolayı varise vasiyet geçerli değildir. Çocuğun (nesebi) doğduğu döşeğe/eve aittir. Zina eden için de pişmanlık/ceza³²⁹ vardır. Ancak kim kendisini babasından başkasına ya da (köle/azatlı ise) efendisinden başkasına nispet ederse Allah’ın, meleklerin ve bütün insanların laneti o kişiye olur. Allah ondan kıyamet günü ibadetini ve fidyasını kabul etmez.”

* Ebû Ümâme’den (r.a):³³⁰

“Resûlullah’ı (s.a.s) Veda haccı hutbesinde şöyle derken duydum:

“Allah her hak sahibine (mirasta) hakkını verdi. (Bundan sonra) varise (ayrıca) vasiyet geçerli değildir. Çocuğun (nesebi) doğduğu döşeğe/eve aittir. Zina eden için de pişmanlık/ceza³³¹

³²⁷ Ahmed b. Hanbel, IV/238 (ş. Arnavud: İsnadı Şehr b. Havşeb sebebiyle zayıf, ancak benzer sahih rivâyetler sebebiyle sahih ligayrihidir.); Ebû Davud, İcare 90, (3565), (Elbani: Sahih); Tirmizî, Vesaya 5, (2120), (Hasen sahih).

³²⁸ İbn İshak rivâyetindeki ziyade. Bk. İbn Kesir, Siret, II/413.

³²⁹ Nevevî, Şerhu Sahihi Müslim, X/37.

³³⁰ Ahmed b. Hanbel, V/267 (ş. Arnavud: İsnadı hasen).

³³¹ Nevevî, Şerhu Sahihi Müslim, X/37.

RESİM 23: Arafat'taki Nemire Mescidi

vardır. Onların hesabı Allah'a kalmıştır. Ancak kim kendisini babasından başkasına ya da (köle/azatlı ise) kendisini efendisinden başkasına nispet ederse kıyamet gününe kadar kendisine lanet edilir. Kadın kocasından izinsiz evindeki (maldan) dağıtamaz.” Denildi ki:

“Ey Allah’ın Resûlü, yiyecek de mi (dağıtamaz)?” Resûlullah:

“*O bizim en önemli malımız*” dedi. Sonra Resûlullah konuşmasına şöyle devam etti:

“*Ariyet (emanet) geri verilmelidir. Minha (ürünü/meyvesi için verilen emanet mal) geri verilmelidir. Borç ödenmelidir. Ke-fil olan sorumludur (borç ödenmezse o öder).*”

* Abdullah b. Abbas, Resûlullah’ı Arafat’ta şu sözü söylerken duyduğunu nakletti:

“*Kim terlik bulamazsa mest giysin, kim de izar bulamazsa pantolon/şalvar giysin.*”³³²

* Şuayb b. Ömer anlattı:³³³

“Mekke’ye doğru yola çıktım. Dariyye’ye varınca bazı arkadaşlarım bana:

“Senin Resûlullah (s.a.s) döneminde yaşayan bir tanıdığın

³³² Ahmed b. Hanbel, I/279, 285; Buhârî, İhsar 26; Müslim, Hac 3 (1177); Ümmü Husayn’dan gelen şahidi için bk. Ahmed b. Hanbel, VI/403.

³³³ Taberânî, VIII/12 (16); Heysemî, Mecma’, III/272 (Zayıf).

var mı? diye sordu. Ben: “Evet. Filan filan yerdeki kurulu çadırın sahibi” dedim. Sonra ekledim:

“Haydi, hepimiz ona gidelim.” Kalktık ve o çadır sahibinin yanına varınca selam verdik, selamı aldı ve şöyle dedi:

“Bu topluluk da kim?” Biz:

“Basralılardan bir topluluk. Bize ulaşan habere göre senin Resûlullah ile beraberliğin var” dedik. O da:

“Evet. Resûlullah ile arkadaşlığım var (onun sahabisiyim). Veda haccı günü minberinin aşağısına oturdum. Resûlullah minbere çıktı. Allah’a hamd etti, O’na tazimde bulundu. Sonra şöyle dedi:

“İzzet ve celal sahibi Allah şöyle buyurur: “Biz sizi bir erkek ile bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyasınız diye çeşitli halklara ve kabilelere ayırdık. Sizin Allah katında en şerefliiniz ona karşı en çok sorumluluk bilinci taşıyanınızdır. Arabın Arab olmayana üstünlüğü yoktur. Arab olmayanın da Arab olana üstünlüğü yoktur. Siyahın beyaz renkliye, beyazın da siyah renkliye takva dışında bir üstünlüğü yoktur. Ey Kureyşliler! İnsanlar ahirete (sevabını) getirirlerken, sakın siz de dünyayı (günahını) boynunuzda taşıy bir şekilde getirmeyin. Allah’a karşı benim size bir faydam olmaz.”

Bunları anlatan kişiye:

“Sana hangi isimle hitap edebiliriz?” deyince şöyle dedi:

“Ben Addâ b. Amr b. Ömer’im (r.a). Ben cahiliyede savaşan süvarilerdenim.”

• Hacda Arefe Günü Oruç Tutulması Yasaklandı:

Peygamberimiz Veda haccında Arafat’ta Arefe günü oruç tutulmasını yasakladı, hatta kendisi de oruçlu olmadığını göstermek için verilen bir bardak sütü herkesin gözü önünde içti. Olayı sahabe-i kiram şu şekilde haber vermektedir:

* Meymune annemiz (r.ha) anlattı:³³⁴

“İnsanlar Arefe günü Hz. Peygamber’in (s.a.s) oruç tutması

³³⁴ Buharî, Sıyam, 64; Müslim, Sıyam 112 (1124).

konusunda şüpheye düştüler. Bunun üzerine Meymune Resûlullah'a vakfe mekanındayken bir kap süt gönderdi. Peygamberimiz de insanlar kendisine bakarken bu süttten içti.”

* Ebû Necih'ten:³³⁵

(Arafat'ta)³³⁶ Arefe günü oruç tutma konusu Abdullah b. Ömer'e (r.a) sorulunca o şöyle dedi:

“Hz. Peygamber (s.a.s) ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Ebû Bekir ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Ömer ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Hz. Osman ile hac yaptım, o oruç tutmadı. Ben de oruç tutmuyorum, tutulsun diye de ne emrediyorum, ne de yasaklıyorum.”

* İkrime'den:³³⁷

Ebû Hüreyre'nin (r.a) evinde yanına girdim ve Arefe günü Arafat'ta oruç tutmayı sordum. Şöyle dedi:

“Resûlullah (s.a.s) Arafat'ta Arefe günü oruç tutmayı yasakladı.”

• Hac Yapmayan Kişilerin Arefe Günü Tuttukları Oruç İki Yıllık Günaha Keffarettir:

* Ebû Katade'den (r.a):³³⁸

“Tuttuğu (nafile) oruç Resûlullah'a (s.a.s) sorulunca bir an kızgınlığı (yüzünde) belirdi. (Onun diğer insanlara farz olmasından korkuyordu.) Bunun üzerine Hz. Ömer:

“Biz Allah'ı rab, Hz. Muhammed'i peygamber ve biatımızı da (kalıcı) biat olarak kabul ettik” dedi.

Hz. Peygamber'e savm-ı dehr (sürekli oruç tutmak) soruldu, şöyle dedi:

“O kişi ne oruç tutmuş, ne de tutmamış oldu (yaptığı boşa gitti).”³³⁹

³³⁵ Ahmed b. Hanbel, II/47; Tirmizî, Savm 47 (751) (Hasen sahih).

³³⁶ Tirmizî'deki ziyade.

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, II/304 (ş. Arnavud: Zayıf); Ebû Davud, Siyam, 63 (2440) (Elbani: Zayıf); İbn Mace, Siyam 40 (1732); Râvilerden Mehdi b. Harb mechul bir râvidir.

³³⁸ Müslim, Siyam 196 (1162); ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel V/295.

³³⁹ İbn Hacer, Fethu'l-Bari, IV/222; Azimâbâdi, Avnül-Ma'bûd, VI/354.

Resûlullah'a iki gün oruç tutup, bir gün tutmama, konusu sorulunca:

“Buna kimin gücü yeter?” dedi.

Bir gün oruç tutma ve peşinden iki gün tutmama, konusu sorulunca:

“Keşke Allah bunun için bize kuvvet verse” dedi.

Bir gün oruç tutma ve bir gün tutmama, sorulunca:

“Bu, kardeşim Davud Peygamberin orucudur” dedi.

Pazartesi günü oruç tutma, sorulunca:

“Bu, benim doğduğum ve peygamber olarak gönderildiğim ya da vahyin indirildiği gündür” dedi ve ekledi:

“Her aydan üç gün oruç tutmak ve Ramazan'dan Ramazan'a oruç tutmak savm-ı dehr (sürekli oruç tutmak) gibidir.”

Resûlullah'a Arefe günü oruç tutma, konusu sorulunca:

“Önceki sene ile bu senenin günahlarına keffarettir” dedi.

Aşure günü oruç tutulması sorulunca:

“Geçen senenin günahlarına keffarettir” dedi.

İmam Müslim bu rivâyetin sonunda, Pazartesi yanında Perşembe gününün geçmediğini de başta tariklerle göstererek bildirdi.

• Arafat'ta Ölen Kişi:

Hız. Peygamber (s.a.s) ile birlikte (Arefe günü)³⁴⁰ bir adam vardı. Bu kişi ihramda iken bineği onu üstünden atıp boynunu kırdı ve bu kişi öldü. Resûlullah şöyle dedi:

“Onu su ve (temizleyici madde) sidr ile yıkayın. İki kumaş ile kefenleyin. Ona güzel koku sürmeyin ve başını da örtmeyin. Kıyamet günü o, telbiye getirdiği halde haşrolacak.”³⁴¹

• Arafat'ta Sorulan Sorular:

* Muğîre, babası Abdullah el-Yeşkürî'den:³⁴²

Katır satın almak için Kûfe'ye gittim ve pazar yerine ulaştığımda daha pazarın kurulmadığını (gördüm). Arkadaşıma dedim ki:

³⁴⁰ Müslim'deki ziyade.

³⁴¹ Ahmed b. Hanbel, I/215; Buharî, Cenaiz 19; Müslim, Hac, 93 (1206).

³⁴² Ahmed b. Hanbel, VI/383 (ş. Arnavud: Bu sened zayıftır); Taberânî, Kebir, XIX/209, (473); Heysemî, senedde Abdullah el-Yeşkürî bulunmakta ve ondan oğlu Muğîre dışında rivâyette bulunana görmedim, demektedir. Bk. Mecma', I/198.

“Mescide gitsek!”

Mescid o dönemde Hurmacılar içindeydi. Orada Kays kabilesinden İbn Müntefik (r.a) isimli bir zat vardı. O anlatıyor:

Resûlullah'ın (s.a.s) olduğu yeri bir kişi bana tarif etti.

Onu Mina'da aradım, şu anda Arafat'ta olduğunu söylediler. Kendisini buldum ve yanına yaklaşırken biraz sıkıntı verdim, bana:

“Resûlullah'ın yolundan çekil!” denildi.

Resûlullah:

“Onu bırakın, istediğine ulaşsın,” dedi.

Ben de sıkışa sıkışa yaklaştım ve yanına kadar geldim. Resûlullah'ın bineğinin yularından tuttum ve bineklerimizden boyunları birbirinden ayırdı. Resûlullah beni hiç azarlamadı, ona dedim ki:

“Senden, beni cehennemden kurtaracak ve cennete girdirecek iki şey istiyorum.”

Resûlullah göğe baktı, ardından başını yere eğdi ve sonra bana dönüp buyurdu ki:

“Eğer (böyle) kısa/özlü konuşursan, konuyu daha önemli hâlde getirirsin, o hâlde söyleyeceklerimi iyi anlamaya/kavramaya çalış!”

Allah'a şirk koşmadan ibadet etmeye devam et,

Farz namazı kıl,

Farz olan zekâtı ver,

Ramazan orucunu tut,

İnsanların sana davranmasını istediğin şekilde onlara davran,

İnsanların sana davranmasını istemediğin şekilde onlara davranmayı terk et!”

Sonra şöyle dedi:

“Haydi, bineğin yolunu aç!”

* Abdurrahman b. Ya'mer ed-Dîlî'den (r.a):³⁴³

Resûlullah'ı (s.a.s) Arefe günü vakfe halinde gördüm. Necd ehlinde insanlar geldi ve dediler ki:

³⁴³ Ahmed b. Hanbel, IV/309, (ş. Arnavud: Sahih); Tirmizî Hac, 57 (889) (Elbani: Sahih), (2975) (Hasen sahih); Nesâî Hac, 203 (3016).

“Ey Allah’ın Resûlü! Hac nasıldır?” Resûlullah şöyle buyurdu:

“Hac Arefe’dir/Arafat’tır³⁴⁴ (Arefe gününe/Arafat’a ulaşmaktır). Kim Cem mahalli (Müzdelife) gecesi sabah namazı vak-tinden önce (Arafat’a) gelirse haccı tamamlamış olur. Mina geceleri (bayram hariç) üç gündür. Kim iki günü tamamlayıp gi-derse ona bir günah yoktur. Kim de (3. gün) kalırsa ona da bir günah yoktur.”

Sonra Resûlullah birisini terkisine aldı ve bu kelimeleri (in-sanlar içinde)³⁴⁵ tekrar nida etmeye başladı.

• Arafat Dışında Vakfe Yapanların Uyarılması:

Kureyşliler kibirli insanlar oldukları için vakfe yerleri dışın-da duruyorlar ve insanların içine karışmıyorlardı. Ama Hz. Pey-gamber onları Hz. İbrahim’in ibadet ettiği mekanlara çağırdı. Bu konudaki rivâyetler ileride gelecektir. Bir olayı Yezid b. Şeyban şöyle nakletti:³⁴⁶

“Biz vakfe yapılan yerden uzakta vakfe yaparken İbn Mir-ba’ el-Ensarî (r.a) geldi ve dedi ki:

“Ben Resûlullah’ın (s.a.s) size gönderdiği bir elçisiyim. O şöyle dedi:

“Bu Meş’arlarınız (ibadet mekanlarınız) içinde durun. Şüp-hesiz siz atanız İbrahim’den kalan (dinî) bir mirasa/yola sahipsi-niz.” Amr’ın uzaklaştığı mekanı kastediyordu.”

• Hz. Peygamber’in Arafat’ta Yaptığı Dualar:

Hz. Peygamber Arefe günü çeşitli dualar yapmıştı. Bunları duyan sahabe-i kiram bu duaları şöyle naklettiler:

* Amr b. Şuayb, babası (Şuayb) yoluyla dedesinden (Mu-hammed b. Abdullah b. Amr’dan) nakletti:³⁴⁷

³⁴⁴ Tirmizî’nin diğer rivâyetinde Peygamberimiz “Hac Arafat’tır” şeklinde üç kere tekrarladığı nakle-dilir. Bk. Tirmizî, Tefsiru’l-Kur’ân, 3 (2975) (Hasen sahih).

³⁴⁵ Nesaî’deki ziyade.

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, IV/137 (ş. Arnavud: Sahih); Tirmizî, Hac 53 (883) (Hasen sahih); Nesaî Hac, 202 (3014).

³⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, II/210; (Heysemî, râvileri sika, dedi. Bk. Mecma’, III/561) (ş. Arnavud: Muhammed b. Ebû Humeyd sebebiyle zayıftır. Ancak başka tarihlerle Hasen ligayrihi seviyesine çıkar.)

“Resûlullah’ın (s.a.s) Arefe günü en çok yaptığı dua şuydu:

“Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü biyedihî ’l-hayr ve hüve ala külli şeyin kadîr.”

Duanın trc:

“Tek olup, ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur. Otorite O’nundur, hamd O’nadır, hayır O’nun elindedir ve O her şeye kadirdir.”

* Hz. Ali’den (r.a):³⁴⁸

“Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Benim ve benden öncekilerin Arefe günü en çok yaptığı dua şudur:

Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh lehü’l-mülkü ve lehü’l-hamdü biyedihî ’l-hayr ve hüve ala külli şeyin kadîr. Allahümme’al fi kalbî nuran ve fi sem’î nuran ve fi besarî nura. Allahümme şrah lî sadrî ve yessir lî emrî ve eüzü bike min vesvasî’s-sadri ve şetâtî ’l-emri ve fitneti ’l-kabri. Allahümme innî eüzü bike min şerri ma yelicü fi ’l-leyli ve şerri ma yelicü fi ’n-nehari ve şerri ma tehubbü bihi ’r-rîhu ve min şerri bevaigî ’d-dehri.”

Duanın trc:

“Tek olup, ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur. Otorite O’nundur, hamd O’nadır, hayır O’nun elindedir ve O her şeye kadirdir. Allahım, kalbimde nur kıl, kulağımnda nur kıl, gözümde bir nur kıl. Allahım, göğsümü aç/genişlet, işimi kolaylaştır. Göğsüme gelen vesveselerden, iş(ler)in karışmasından³⁴⁹ ve kabir fitnesinden sana sığınırım. Allahım, gece olacaklardan ve gündüz olacaklardan, rüzgarın getirdiği (şerlerden/tehlikelerden) ve zamanın musibetlerinden sana sığınırım.”

* Talha b. Ubeydullah b. Kerîz’den (r.a):³⁵⁰

“Resûlullah şöyle dedi:

“En faziletli dua, Arefe günü yapılandır. Ben ve benden önceki peygamberlerin söylediği en faziletli söz şudur:

³⁴⁸ Beyhaki, V/117 (9258) (Beyhaki dedi ki: Burada Musa b. Ubeyde zayıftır ve kardeşi de Hz. Ali’ye ulaşmamıştır.)

³⁴⁹ Mübarekpürî, Tuhfetü’l-Ahvezî, IX/353.

³⁵⁰ Malik, Hac, 81 (945); Abdürrezzak, IV/337 (8125) (Elbani: Hasen. Bk. el-Camiu’s-sağir ve ziyadetühü, el-Mektebü’l-İslâmî; I/199).

Lâ ilahe illallahü vahdehü lâ şerike leh.”

Duanın trc:

“Tek olup, ortağı bulunmayan Allah’tan başka ilah yoktur.”

* İbn Abbas’tan (r.a):³⁵¹

“Resûlullah’ı (s.a.s) Arefe günü dua ederken gördüm, ellerini bir fakirin isteyişi gibi göğsüne yaklaştırmıştı.”

* İbn Abbas’tan (r.a):³⁵²

Hiz. Peygamber’in (s.a.s) Arefe günü öğleden sonra yaptığı dua şuydu:

“Allahümme, inneke tesmeu kelâmî ve tera mekanî ve ta’lemu sırrî ve alâniyetî velâ yahfa aleyke şey’ün min emrî, ene’l-baisü’l-fakîru’l-müsteğîsü’l-müstecîru’l-vecilü’l-müşfikü’l-mukîrru’l-mu’terîfu bi zenbihi. Es’elüke mes’ele’l-miskîn ve ebtehilü ileyke ibtihâle müznibu’z-zelil ve ed’ûke duae’l-hâîfi’d-darîr, men hadeat leke rakabetühü ve zelle leke cesedühü ve rağime enfühü. Allahümme, lâ tec’al’nî bi duâike şakıyya, ve kün bî raûfen rahîma, Ya hayra’l-mes’ûlîn ve ya hayra’l-mu’tîn.”

Duanın trc:

“Allahım, sen benim sözümü duyuyorsun, yerimi görüyorsun, gizlediğim ve açıkladığım şeyleri biliyorsun. Benim işimden bir şey sana gizli kalmaz. Ben muhtaç, fakir, yardım isteyen, geçici olan, korkak, endişeli ve günahını itiraf edenim. Senden bir fakir isteyişiyle istiyorum, zelil olan kişi gibi yalvarıyorum, zarara uğrayıp korkan gibi sana dua ediyorum. Sana boyun bükten, vücudu senin için zelil olan ve burnu senin için sürtülen kişi (gibi). Allahım, beni davetine isyankâr biri yapma, bana şefkatli ve merhametli ol. Ey kendisinden istenenlerin en hayırlısı ve verenerlerin en hayırlısı!”

* Hiz. Ali’den (r.a):³⁵³

³⁵¹ Taberânî, Evsat, III/189 (2892); Beyhâkî, V/117 (9257); (Heysemî, seneddeki Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah’ın zayıf olduğunu belirtti. Bk. Mecma’, X/264).

³⁵² Taberânî, Sağır, II/15 (696) (Beyhâkî, Ukaylî’den râvî Yahya’nın münker rivâyetler naklettğini belirtti.); (Heysemî, Yahya el-Mısırî’nin münker rivâyetlerde bulunduğunu, ama diğer râvîlerin sahih olduğunu belirtti. Bk. Mecma’, III/560).

³⁵³ Tirmizî, Daavât 88 (3520) (Tirmizî: Bu tarikle garibtir ve isnadı kuvvetli değildir.); İbn Huzeyme, IV/264 (2841) (Azami: Zayıf, dedi.); Beyhâkî, Şuabü’l-İman, III/387 (3842).

“Resûlullah (s.a.s) Arefe günü akşama doğru³⁵⁴ vakfe yerinde çokça yaptığı dua şuydu:

“Allahümme leke ’l-hamdü kellezi negûlü ve hayran mimma negûlü, Allahümme leke salatî ve nüsükî ve mahyaye ve mematî ve ileyke meâbî veleke Rabbi türasî, Allahümme innî eûzü bike min azabi ’l-kabri ve vesveseti ’s-sadri ve şetâtî ’l-emri, Allahümme innî eûzü bike min şerri ma tecû bihi ’r-rîhu.”

Duanın trc:

“Allahım, kendisiyle hamdettiğimiz hamd/şükür sözleriyle sana hamd olsun ve dediğimizin en hayırlısı (olarak senin kendini övdüğün sözler)³⁵⁵ şudur:

Allahım, benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm senin içindir. Benim dönüşüm sanadır. Rabbim bıraktığım (mirasım) da sana kalacaktır. Allahım, kabir azabından, göğse gelen vesveseden ve iş(ler)in karışmasından sana sığınırım. Allahım, ben rüzgarın getirdiği (tehlikeden/şerden) de sana sığınırım.”

* Abbas b. Mirdas’tan (r.a):³⁵⁶

Resûlullah (s.a.s) Arefe günü akşama doğru ümmeti için mağfiret ve rahmet istedi. Duayı o kadar çoğalttı ki izzet ve celal sahibi olan Allah ona şöyle icabet etti:

“(Dediğini) yaptım ve birbirlerine zulmedenler dışında ümmetinden herkesi affettim.” Resûlullah dedi ki:

“Ey Rabbim, sen zalimi affetmeye ve mazlumdan zulmü kaldırmaya kadirsin.”

Bu gün akşama kadar bir şey olmadı (Resûlullah’a bu duası için icabet edilmedi). Sabah olunca -Müzdelife sabahında- ümmeti için tekrar dua etti. Çok fazla geçmeden Peygamberimiz tebessüm etmeye başladı. Bunun üzerine oradaki sahabeden biri dedi ki:

“Ey Allah’ın Resûlü! Annem babam sana feda olsun. Önce-

³⁵⁴ Aşiyeye: Zevalden sonra güneş doğmasına kadar olan vakittir. Bu nedenle akşama doğru, diye terceme edildi.

³⁵⁵ Münâvî, Abdürraûf, Feyzu'l-Kadir, el-Mektebetü't-Ticariyye el-Kübra, Mısır, 1356, II/132.

³⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, IV/14 (ş. Arnavud: İbn Kinane mechul bir râvidir.); Ebû Ya'lâ, III/149 (1578); Beyhaki, V/118 (9264).

den gülmüyordun. Şimdi yüzün gülüyor. Allah seni (daima) güldürsün. Şimdi yüzünü güldüren nedir?” Resûlullah şöyle buyurdu:

“Allah’ın düşmanı iblisin durumuna gülümsedim, izzet ve celal sahibi Allah ümmetim ile ilgili duama icabet edip zalimi bile affedince iblis kendini; ah vah diyerek yere attı, başına topraklar saçtı. Onun korkudan/panikleyerek yaptıkları karşısında te-bessüm ettim.”

• Arafat Günü Günahların Temizlenmesi ve Allah’ın Hac Yapanları Meleklerle Övmesi:

* Ubade b. Samit anlattı (r.a):³⁵⁷

Resûlullah (s.a.s) Arefe günü şöyle dedi:

“Allah bu gün size büyük bir lütufta bulunmuş ve aranızdaki haklar hariç günahlarınızı affetmiştir. Sizin iyileriniz sebebiyle kötülerinizi bağışlamış, iyilerinize de istediklerini vermiştir. Allah’ın ismiyle (Müzedelife’ye doğru) hareket ediniz!”

Cem mahallinde (Müzedelife’de) toplandıklarında da şöyle dedi:

“Allah salihlerinizi bağışladı. Kötülerinizi de salihleriniz (sebebiyle) affetti. Mağfîret (yeryüzüne) iniyor ve onları kuşatıyor. Mağfîret, yeryüzünün çeşitli bölgelerine yayılıyor, dilini ve elini koruyan her tövbekârı kuşatıyor. Şeytan ve askerleri Arafat dağında durup Allah’ın onlara karşı lütüfkâr davranışını seyrediyorlar. Mağfîret indiği zaman şeytan ve askerleri üzüntülerini izhar eder ve o (şeytan) şöyle der:

“Ben onları uzun zamandır saptırmak için uğraştım. Sonra bu mağfîret gelip onları kuşatıverdi.”

Bundan sonra (şeytan ve askerleri) oradan üzüntü ve (helak) endişesi içinde ayrılırlar.”

* Abdullah b. Amr b. As’tan (r.a):³⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle derdi:

³⁵⁷ Abdurrezzak, V/17 (8831); (Bu rivâyeti Katade’den işiten râvi müphemdir. Bk. Zeylaî, Nasbu’r- raye, III/65); Hutbenin Arefe günü kısmı ile ilgili Bilal b. Rabah’tan gelen şahidi için bk. İbn Mace Menasik 61 (3024) (Elbani: Sahih).

³⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, II/224; Ebû Hüreyre’den şahidi için bk. Ahmed b. Hanbel, II/305 (ş. Arnavud: Hasen).

“İzzet ve celal sahibi Allah, Arefe (günü) akşama doğru meleklerine Arafat'ta bulunanlarla iftihar eder ve şöyle der:

“Kullarıma bakın! Saçları dağınık, üstleri başları tozlu bir şekilde (fedakârca) bana geliyorlar.”

* İbn Ömer'den (r.a):³⁵⁹

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“...Arafat'taki vakfene onun (sevabına) gelince yüce Allah dünya semasında tecelli eder, meleklerine karşı Arafat'ta bulunanlarla iftihar eder ve şöyle der:

“Kullarıma bakın! Saçları dağınık, üstleri başları tozlu bir şekilde (fedakârca) uzak diyarlardan rahmetimi umarak ve azabımdan korkarak bana geliyorlar. Halbuki beni görmediler. Bir de görseler nasıl olurdu?”

Eğer senin günahın kum tepesi, dünyadaki günler ya da gökten yağın damlalar kadar da olsa Allah onları senden yıkar (affeder)...”

• **Arafat Yakınlarındaki Na'man Dağı: (Kalu bela Olayında Geçen) Allah'ın Ruhlardan İlk Söz Aldığı Yerdır:**

* İbn Abbas'tan (r.a):³⁶⁰

Hız. Peygamber (s.a.s) buyurur ki:

“Allah Âdem'in belindeki soyundan Na'man'da³⁶¹ söz aldı. Onun sulbünden yarattığı bütün nesilleri çıkartıp zerreler gibi önüne saçtı, sonra kendileriyle³⁶² konuştu. Buyurdu ki:

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”

Onlar da:

³⁵⁹ Abdurrezzak, V/16 (8830) (Seneddeki İbn Mücahid bilinmemektedir. Bk. Heysemî, Mecma', VII/388); Sadece Arafat kısmı zikredilen Ebû Hüreyre'den şahidi için bk. Ahmed b. Hanbel, II/305 (Ş. Arnavud: Hasen); İbn Huzeyme, IV/263 (2839) (Elbani: Sahih).

³⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, I/272; Makdisî, el-Ehâdisü'l-Muhtâra, X/338-339, (366, 368). Heysemî: “Hadisin râvileri, sahih rivâyetlerin şartlarını taşır” dedi. Bk. Mecmau'z- zevaid, VII/25, 189. Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ, VI/347-348, (11191) (Nesâî, senede yer alan Kûlüm b. Cebr'in hadiste kuvvetli olmadığını ifade etti.)

³⁶¹ Na'mân: Arafat yakınlarında bir dağdır. Taif yolu üzerindeki bir vadide bulunan bu dağ Arafat'ın batı tarafına düşer. Bazen dağın yüksekliği ve üstündeki bulutların eksik olmaması sebebiyle Na'mânü's-sehâb ismiyle buluta izafe edilerek kullanılır. (Bk. İbnü'l-Esir, Nihâye, V/73; Râzi, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülkadir, Muhtaru's-Sihâh, Müessesetü'r-Risale, 1988, 669; İbn Kuteybe, Garîb, II/637).

³⁶² (ya da) onlara doğru, yüz yüze konuştu.

‘Elbette (sen bizim Rabbimizsin), biz buna şahitlik ederiz’³⁶³ dediler.

(Bunları) kıyâmet gününde ‘Bizim bundan haberimiz yoktu’ demeyesiniz ya da ‘Bizden önceki ecdâdımız Allah’a başka şeyleri ortak koşmuştu ve biz sadece onların izinden giden bir kuşayız, öyleyse (hakkı bizden) gizleyenlerin yaptıklarından dolayı bizi helâk mı edeceksin?’ demeyesiniz (diye size hatırlatıyoruz).”

Allah’ın fitratı konuşurması hakîki ya da sembolik olabilir. Bu konu gayb ile ilgili olduğu için tartışma yerine, insanın fitratı ile doğruyu bulabilme kabiliyeti üzerinde durulmalı ve değerlendirme yapılmalıdır.

Resûlullah, her insanın fitrat üzerine doğduğunu, ancak etrafındaki dînî ve kültürel yapının onu değiştirdiğini ifade etmektedir. O hâlde bulûğdan önce ölen çocukların fitrat üzere öldükleri ve cennetlik oldukları anlaşılmaktadır ki tercih edilen görüş de budur, doğrusunu Allah bilir.

Allah’ın insanlık neslini zerrelere ayırıp onlara hitap etmesi tenasüh inancını çürütür. Çünkü Allah insanlara farklı bir program ve ruh verip fertleri ayrı ayrı değerlendirmiştir. Her insan kendi bedeni ve ruhuyla yaptıklarından sorumludur.³⁶⁴

• Vakfe Yerinde İnen Vahiy:

* Tarık b. Şihab anlattı:³⁶⁵

“Yahudilerden bir adam Hz. Ömer’e (r.a) geldi ve dedi ki:

“Ey müminlerin emiri, siz kitabınızda öyle bir ayet okuyorsunuz ki eğer o, biz Yahudi cemaatine inseydi o günü bayram ilan ederdik.” Hz. Ömer:

“O hangi ayet?” diye sorunca Yahudi:

“Bu gün size dininizi kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım” mealindeki ayettir” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle anlattı:

³⁶³ Lafız mânâsı, “şahitlik ettik” olduğu hâlde cümlenin akışı açısından, “Biz buna şahitlik ederiz” şeklinde alınmıştır.

³⁶⁴ Fahreddin Razi, Mefâtihu'l-ğayb/Tefsiru'l-Kebir, Daru'l-Ihyai't-Türasi'l-Arabî, Beyrut 1417, II. Baskı, V/397; Zemaşşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, el-Keşşaf, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415; II/169-170; Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-kadîr el-cami beyn fenneyi'r-rivâye ve'l-diraye fi ilmi't-tefsir, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Ts.; II/335.

³⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, I/28, 39; Buharî, İman, 32; Müslim, Tefsir, 54 (3017).

“Vallahi ben o ayetin Resûlullah’a (s.a.s) indiği günü ve indiği zamanı biliyorum, o ayet Resûlullah’a Cuma gününe denk gelen Arefe akşamı inmişti.”

• Müzdelife’ye Hareket:

Cahiliye döneminde insanlar güneş batmadan Arafat’ı terk ederlerdi. Resûlullah buna tevhidî bir muhalefet olarak kendilerinin güneş battıktan sonra hareket edeceklerini belirtti. Olayla ilgili Hz. Peygamber’in konuşması ve Arafat’tan Müzdelife’ye doğru hareketi sahabe-i kiram tarafından şöyle nakledildi:

* Muhammed b. Kays b. Mahrame (r.a) anlattı:³⁶⁶

“Resûlullah (s.a.s) bir konuşma yaptı ve şöyle dedi:

“Cahiliye ehli güneş daha (dağların üstünden)³⁶⁷ batmadan erkeklerin başlarındaki sarıkları gibi belirmediğinde Arafat’tan hareket ederlerdi. Müzdelife’den de güneş (dağların üstünden) doğduktan sonra erkeklerin başlarındaki sarıkları gibi belirmediğinde hareket ederlerdi. Biz ise güneş batmadan Arafat’tan hareket etmeyeceğiz, Müzdelife’den ise güneş doğmadan hareket edeceğiz ki bu, putperest ve şirk ibadetine karşı muhalefet eden (tevhidî) bir ibadet olsun.”

* Cabir b. Abdullah (r.a), (uzun rivâyetinde Resûlullah’ın hareketini şöyle) anlatır: ³⁶⁸

“...Güneşin sarılığı biraz gidip yuvarlağı kayboldu. Resûlullah (s.a.s) Üsâme’yi tergisine aldı ve yola çıktı. (İzdihamdan dolayı yavaşlamak için) Kasva’nın yularını çekiyordu, hatta bineğinin kafası mahmuzlanan kısma/karnına dönmüştü. Bir yandan da sağ eliyle “Ey insanlar sakın olun, sakın olun” diye işaret ediyordu. Kum yığınlarından birine geldikçe orayı geçinceye kadar bineğinin yularını hafifçe serbest bırakıyordu. Sonunda Müzdelife’ye vardı. Orada bir ezan ve iki kametle akşam ve yatsı na-

³⁶⁶ İ. Şafîî, Müsned, 369; Vakıdî, II/443; Taberanî, Kebir, XX/24, (28); Heysemî, Taberanî’nin râvileri sahihtir, dedi. Bk. Mecma’, III/565.

³⁶⁷ Bu ziyade için bk. Vakıdî, II/443.

³⁶⁸ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

mazlarını birlikte kıldı, aralarında hiçbir şey kılmadı. Sonra Resûlullah fecrin doğuşuna kadar uzandı/istirahat etti...”

* Alâ b. Müseyyib, İbn Ömer’den (r.a) dinleyen ya da İbn Ömer’e soran kişiden nakletti:³⁶⁹

Bu kişi dedi ki:

“Ey Ebû Abdırrahman! Biz develerimizi kiraya veren bir kavimiz. İnsanlar, diyorlar ki, “size hac yoktur.” (Bunu duyan) İbn Ömer şöyle anlattı:

“Senin bana sorduğun gibi bir adam da Resûlullah’a sordu. Resûlullah (s.a.s) sükut etti, sonra şu ayet nazil oldu:

“Arafat’tan seller gibi taşıp çıktığınızda Meş’ari’l-haram’da Allah’ı zikredin...”

Resûlullah o adamı çağırdı ve şöyle dedi:

“Sizler hac yaparsınız (haccınız geçerlidir).”

• Arafat’tan Süratle Çıkmak İsteyenlere Peygamberimizin Mani Olması:

Sahabe-i kiram güneş battıktan sonra Arafat’tan Müzdelife’ye doğru hareket ettiler. Ancak bazı kişiler acele ediyor ve izdihama sebep oluyordu. İbn Abbas acele edenlerin özellikle çölden gelen bedeviler olduğunu belirtti. Peygamberimiz izdihamı ve kargaşayı önlemek için bineğini durdurmaya çalışıyor, bir yandan da elleriyle “sakin olun, sakın olun” diye işaret ediyordu. Olayı Hz. Peygamber’e yakın olan bazı sahabiler yaşananları şöyle anlatmaktadır:

* Üsame b. Zeyd (r.a) anlattı:³⁷⁰

“Resûlullah (s.a.s) Arafat’tan hareket ettiğinde ben Resûlullah’ın terkisindeydim. Peygamberimiz (izdihamdan dolayı) bineğinin yularını çekip dizginlemeye çalıştı, hatta bineğinin boynu³⁷¹ süvarinin ayak koyduğu/mahmuzladığı yere kadar döndü, neredeyse degecekti. Resûlullah bir taraftan da şöyle diyordu:

³⁶⁹ Tayalisi, I/259, (1909). Benzer rivâyet için bk. İbn Huzeyme, IV/350 (3051) (Elbani: Sahih).

³⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, V/207, 201 (Ş. Arnavud: Sahih); Nesâî, Hac 203 (3018), (Elbani: Sahih).

³⁷¹ Azimâbâdi, Avnû'l-Ma'bûd, VII/159.

“Ey insanlar, sakın ve vakur olun! Devenin (böyle) hızlı sürülmesi erdemli bir hareket değildir.”

* İbn Abbas'tan (r.a):³⁷²

“Bineklerin hızlı sürülmesi bedeviler tarafından olmuştu. Onlar insanların yanında vakfe yapıyorlardı. Bineklerine tokmak, okların sadağı ve büyük tahta bardak (cinsinden eşyaları) taktılar. Hızla hareket ettiklerinde bunların birbirine çarpma gürültüsü duyuldu ve insanları ürküttüler. O anda Resûlullah görüldü, devesinin boynu (yularının çekilmesinden dolayı) ön ayakları tarafına değiyordu. Resûlullah (s.a.s) eliyle;

Ey insanlar, sakın olun. Ey insanlar, sakın olun, diye işaret ediyordu.”

• Arafat ile Müzdelife Arasında Sorulan Soru:

* Ebû Süveyd b. Huceyr, dayısı (Sahr b. Ka'kâ' el-Bahilî) den (r.a) nakletti:³⁷³

Arafat ile Müzdelife arasında Resûlullah (s.a.s) ile karşılaştım. Devesinin yularından tuttum ve dedim ki:

“Senden, beni cehennemden kurtaracak ve cennete girdirecek (iki) şey istiyorum.”

Resûlullah şöyle buyurdu:

“Eğer (böyle) kısa/özlü konuşursan, konuyu daha önemli hâle getirirsin.

Farz namazı kıl,

Farz olan zekâtı ver,

Beytullah'ta hac yap,

İnsanların sana davranmasını istediğın şekilde onlara davran,

İnsanların sana davranmasını istemediğın şekilde onlara

davranmayı terk et!

Haydi, şimdi bineğın yularını bırak!”

(Râvilerden) İbrahim b. Haccac ekledi: (Resûlullah ile) konuşan Sahr b. Ka'kâ' el-Bahilî'dir.

³⁷² Ahmed b. Hanbel, I/244 (2193), (ş. Arnavud: Hasen); İbn Huzeyme, IV/272 (2863), (Elbani: Sahih ligayrihi).

³⁷³ Taberani, Kebir, VIII/27, (7284); İbn Hacer bu rivâyetin isnadının hasen olduğunu belirtti. Bk. Fethu'l-Bâri, III/264.

Buna benzer bir rivâyet İbn Müntefik'ten gelmişti. O kişinin ismi Lakit'tir. Bu iki rivâyetin lafızlarının benzerliğinden tek olay kabul etmek mümkündür. Ancak bu olayın iki kere tekerrür etmesi ve Resûlullah'ın aynı soruyla iki kere karşılaşması da mümkündür. Bu sorulara verilen cevabın birisinde Ramazan orucu geçmemektedir.³⁷⁴

• Peygamberimiz Yolda Abdest Aldı ve Müzdelife'de Namazları Cem Etti:

* İbn Abbas (r.a) anlattı:³⁷⁵

“Bana Üsâme b. Zeyd'in haber verdiğiğine göre Resûlullah Arafat'tan giderken onu terkisine aldı. Bir dağ geçidine gelince Resûlullah (s.a.s) indi, idrarını yaptı, sonra (yanımıza geldi,)³⁷⁶ ben ona su döktüm ve hafif bir abdest aldı. Ben ona “*Namaz!*” diye (vakti) hatırlatınca şöyle buyurdu:

“Namaz ilerde (kılınacak).”

Sonra Peygamberimiz Müzdelife'ye geldi ve akşam namazını kıldı(rdı). İnsanlar bineklerini serbest bıraktılar/ıhtırdılar.³⁷⁷ Ben de ona yardım ettim, sonra yatsıyı kıldı(rdı).”

* Urve'den:³⁷⁸

“Ben, Üsâme'nin (r.a) yanında otururken ona Resûlullah'ın Arafat'tan çıkıştaki yürüyüşü soruldu. Üsâme şöyle anlattı:

“Resûlullah (s.a.s) orta hızla hareket ediyordu. Bir boşluk bulursa hızlanırdı.”

• Akabe Cemresine Kadar Telbiyeye Devam Edildi:

Peygamberimiz ihrama girdikten sonra fırsat buldukça telbiye getirmeye devam etti. Bayramın birinci günü olunca Akabe cemresine taş attı ve telbiyeyi bıraktı, bir daha telbiye getirmedi. Bununla sanki hac ibadetinin sonuna gelindiği mesajını veriyordu.

³⁷⁴ Bk. Aynî, Umde, VIII/242.

³⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, V/200 (ş. Arnavud: Sahih); Nesaî, Mevakît 50 (609).

³⁷⁶ Bk. Buharî, Hac 92; Müslim, Hac 266 (1280).

³⁷⁷ Bk. Ahmed b. Hanbel, V/208; Buharî, Vudu 6; Müslim, Hac 276 (1280); Ebû Davud, Menasik 64 (1925).

³⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, V/210; Buharî, Hac 91; Müslim, Hac 283 (1286); Ebû Davud, Menasik 64 (1923); Nesaî Menasikü'l-hac 205 (3023).

* Üsâme b. Zeyd'den (r.a):³⁷⁹

Arafat'tan çıkarken Resûlullah'ın (s.a.s) terkisindeydim. Peygamberimiz Müzdelife dışında soldaki dağ geçidine ulaştınca devesini ıhtırdı. Sonra idrarını yaptı ve yanımıza geldi, kendisine abdest suyu döktüm, hafif bir abdest aldı. Ben ona “*Namaz*” diye (vakti) hatırlatınca şöyle buyurdu:

“*Namaz* ilerde (kılınacak).”

Resûlullah tekrar hayvanına bindi ve Müzdelife'ye varınca namazı (cem ederek) kıldı(rdı). Cem mahalli (Müzdelife) sabahında Fadl (b. Abbas) Resûlullah'ın terkisine bindi.

(İbn Abbas'ın mevlası) Küreyb'in Fadl'dan naklettiğine göre Resûlullah (bayramın 1. günü akabe)³⁸⁰ cemresine ulaştıncaya kadar telbiyeye devam etti.

RESİM 24: Müzdelife

• Müzdelife'de Sorulan Soru:

* Urve b. Mudarris'ten (r.a):³⁸¹

“Resûlullah (s.a.s) Müzdelife'de namaza çıkacağına yana geldim ve dedim ki:

“Ey Allah'ın Resûlü! Ben Tay dağlarından geldim. Hayva-

³⁷⁹ Buharî, Hac 92, Müslim Hac 267 (1281).

³⁸⁰ Nevevî, Şerhu Sahihî Müslim, IX/26; Aynî, Umdetü'l-Kârî, IX/165.

³⁸¹ Ahmed b. Hanbel, IV/262; Tirmizî, Hac 57 (891) (Hasen sahih); Nesâf, Menasikü'l-hac 211 (3039); İbn Mace, Menasik, 57 (3016).

nımı bitkin düşürdüm, kendimi de çok yordum. Vallahi her dağda mutlaka vakfe yaptım. Ey Allah'ın Resûlü! Benim için hac geçerli mi?"

Resûlullah şöyle buyurdu:

"Kim bu mekanda bizimle şu namazı kılar da, bu mekandan gidinceye kadar vakfeye durursa, daha önceden de gece ya da gündüz Arafat'ta vakfe yaptıysa haccını tamamlamış, ihramdan çıkma dönemine gelmiştir."

L- YOLCULUĞUN ON BEŞİNCİ GÜNÜ

(Peygamberimiz Müzdelife'den Akabe Cemresine Gitti)

10 Zilhicce 10 (Cumartesi)

• Müzdelife'den Çıkış ve Muhassir Vadisine Varınca Durmayıp Hızla Geçiş:

* Üsame b. Zeyd'den (r.a):³⁸²

"Resûlullah (s.a.s) Arafat'tan çıkarken onu terkisine bindirdi. İnsanlar 'Arkadaşımız bize (Resûlullah'ın) ne yaptığını ilerde haber verir' dediler."

Üsame anlatmaya şöyle devam etti:

"Resûlullah Arafat'tan ayrılırken (izdihamdan dolayı yuları çekince) bineğinin başı öyle kalktı/döndü ki hatta başı binen kişinin ayak koyduğu/mahmuzladığı yere kadar ulaştı. Resûlullah eliyle insanlara "Sakin olun! Sakin olun! Sakin olun!" diye işaret ediyordu. Bu şekilde Cem mahalline (Müzdelife'ye) geldik. Sonra Resûlullah (sabahleyin) terkisine Fadl b. Abbas'ı bindirdi. İnsanlar "Arkadaşımız bize Resûlullah'ın ne yaptığını ilerde haber verir" dediler."

Fadl şöyle anlattı:

"Resûlullah (hayvanı ile) dünkü gibi ağır ağır ilerlemeye devam etti ve Muhassir vadisine ulaştı. Düzlüğe çıkıncaya kadar yoluna devam etti. "

³⁸² Ahmed b. Hanbel, V/208 (ş. Arnavud: Sahih).

* İbn Abbas'tan (r.a):³⁸³

Resûlullah (s.a.s) Arafat'taki kayalıklarda³⁸⁴ vakfe yaptı ve dedi ki:

“Arafat'ın her tarafı -Urane vadisi hariç- vakfe yeridir. Müzdelife'nin her tarafı -Muhassir vadisi hariç- vakfe yeridir. Mina'nın her tarafı -Akabe'nin arka tarafı hariç- kurban kesim yeridir.”

• Bazı Zayıf/İhtiyaç Sahipleri Müzdelife'yi Gece Yarısından Sonra Terk Edip Akabe Cemresine Vardılar ve Gece/Alacakaranlıkta Taşladılar:

Hz. Peygamber Müzdelife'de sabah namazı vaktine kadar vakfe yaptı. Güneş doğmadan da hareket etti. Ancak bazı ihtiyaç sahiplerinin gece Müzdelife'den çıkmalarına izin verdi. Olayı sahabe-i kiram şöyle anlatmaktadır:

* Hz. Âişe'den (r.ha) anlattı:³⁸⁵

“Müzdelife'ye vardık. Sevde insanlar kalabalıklaşmadan (Müzdelife'den) gitmek için Hz. Peygamber'den (s.a.s) izin istedi. Sevde biraz (iri yapılı), yavaş yürüyen bir kadındı. Resûlullah ona izin verince insanlar kalabalıklaşmadan yola çıktı. Ancak biz sabah (namazı) vaktine kadar orada (Müzdelife'de) kaldık. Sonra Resûlullah'ın hareket etmesi ile biz de hareket ettik. Ben de Sevde'nin izin istediği gibi Resûlullah'tan izin isteseydim benim için dünyaya malik olmaktan³⁸⁶ çok daha iyi olurdu.”

* Hz. Âişe'den (r.ha) gelen diğer rivâyet:³⁸⁷

“Hz. Peygamber (s.a.s) Kurban bayramı (gündüzüne bağlayan) gece Ümmü Seleme'yi gönderdi, o da sabahtan (fecerden) önce (büyük) cemreyi taşıladı, sonra yoluna devam etti ve ifaza tavafını yaptı. Bu gün Resûlullah'ın (onun yanında) olduğu bir gündü.”

³⁸³ Vakıdî, II/442-443.

³⁸⁴ İbn Manzûr, Lisanü'l-Arab, I/784.

³⁸⁵ Buhârî, Hac 97; Müslim Hac 293 (1290).

³⁸⁶ Kamil Miras, age., VI/142.

³⁸⁷ Ebû Davud, 66 (1942); İbn Hacer, ed-Diraye fi tahrîci ehadi'si'l-Hidaye, II/24 (isnadı sahih).

* İbn Abbas (r.a) anlattı:³⁸⁸

“Resûlullah (s.a.s) Müzdelife gecesi beni ehlinde ağır/zor (yürüyen) ve zayıf olanlar ile birlikte (Mina’ya) gönderdi. Sabah namazını Mina’da kıldık, (Akabe) cemresini taşladık.”

* Muhbir’den:³⁸⁹

Esmâ (bt. Ebû Bekir), Akabe cemresini taşıdı.

Ben³⁹⁰ ona:

“(Akabe) cemresini gece taşıdık?” deyince şöyle dedi:

“Biz bunu Resûlullah (s.a.s) devrinde yapıyorduk.”

* Esmâ’nın mevlası Abdullah’tan:³⁹¹

Esmâ (r.ha) Müzdelife’ye geldiğinde namaz kılıyordu ve dedi ki:

“Ey yavrum, cem mahalli (Müzdelife) gecesinde ay kayboldu mu?” Ben:

“Hayır” dedim.

Bir müddet daha namaza devam etti. Sonra tekrar:

“Ey yavrum, ay kayboldu mu?” diye sordu, o sırada ay kaybolmuştu. Ben:

“Evet” deyince.

“Haydi yola çıkın!” dedi. Biz yola çıktık, onunla beraber gittik ve (Akabe) cemresine ulaşıp taşıdık. Sonra Esmâ tekrar döndü ve sabah namazını kaldığı mekânda kıldı. Ben ona:

“Ey teyze, alacakaranlıkta gittik” deyince şöyle cevap verdi:

“Ey yavrum, Hz. Peygamber (s.a.s) kadınlara³⁹² izin verdi.”

• Hz. Peygamber Sabah Namazı Vaktine Kadar Müzdelife’de Kaldı, Sonra Mina’ya Doğru Yola Çıktı ve Orada Cemre’yi (Şeytan’ı) Taşladı:

Resûlullah (s.a.s) Müzdelife’ye varınca orada bir ezan ve iki kametle akşam ve yatsı namazlarını birlikte kıldı (rdı), aralarında hiçbir şey kılmadı. Sonra Resûlullah fecrin doğuşuna kadar

³⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, I/272 (ş. Arnavud: Sahih); Taberanî, Kebir, XI/200 (11489).

³⁸⁹ Ebû Davud Menasik 66 (1943) (Elbani: Sahih); İbn Huzeyme, IV/280 (2884).

³⁹⁰ Râvi Muhbir.

³⁹¹ Ahmed b. Hanbel, VI/ 347, 351; Buharî, Hac 97; Müslim, Hac 297 (1291).

³⁹² İbnü'l-Esir, Nihaye, III/157.

uzandı/istirahat etti. Sabah vakti ortaya çıkınca bir ezan ve bir kamet ile sabah namazını kıldı. Sonra bineği Kasva'ya bindi ve Meş'ari'l-haram'a geldi. Kibleye döndü ve dua etti, tekbir, tehlil³⁹³ ve tevhid ile Allah'a tazimde bulundu. Ortalık iyice aydınlanıncaya (isfara) kadar orada kaldı ve güneş doğmadan yola çıktı. Resûlullah terkisine Fadl b. Abbas'ı aldı. Fadl güzel saçlı, beyaz renkli ve yakışıklı bir gençti.³⁹⁴ Resûlullah giden bazı kadınların yanından geçiyordu. Fadl onlara bakmaya başladı. Resûlullah elini onun yüzüne tuttu ve Fadl yüzünü öbür tarafa çevirip yine bakmaya başladı. Bunun üzerine Resûlullah elini tekrar öbür tarafa dönük Fadl'ın yüzüne tuttu, diğer tarafa çevirdi, yine bakıyor. Bu şekilde Muhassir vadisine ulaştılar. Resûlullah burada biraz hareket etti/hızlandı. Sonra büyük cemreye çıkan orta yola girdi ve ağaç yanındaki cemrenin yanına vardı. Vadinin ortasından o cemreye her seferinde tekbir getirerek küçük taşlardan yedi taş attı..."³⁹⁵

Yukarıdaki olay Cabir b. Abdullah tarafından nakledildi. Peygamberimiz Kuzah dağına yakın bir yerde vakfe yapmıştı. Müzdelife'de Resûlullah'ın yanında olan bazı sahabe-i kiram gördüklerini şöyle anlattılar:

* İbn Abbas'dan (r.a):³⁹⁶

"Filan (genç)³⁹⁷ Arefe günü Resûlullah'ın (s.a.s) terkisindeydi. O genç buradan kadınları izlemeye ve onlara bakmaya başladı. Resûlullah da ardından defalarca onun yüzünü başka tarafa çeviriyordu. Resûlullah şöyle dedi:

"Ey kardeşimin oğlu! Bugün öyle bir gündür ki kim kulağına, gözüne ve diline sahip olursa affedilir.""

* Küleyb el-Cühenî'den (r.a):³⁹⁸

³⁹³ yani, La ilahe illallah.

³⁹⁴ İbn Kuteybe, *Garib*, I/471; Araplar o dönemde bir insanı vasfetmek için özel lafızlar kullanırlardı. Resûlullah'ın şemâilini anlatırken de bu lafızlar özenle seçilmiş ve kullanılmıştı. Bu kelimeler ve açıklamaları için bk. Oral, Rifat, *Hz. Peygamber'in Fiziki Görünüşü*, 105-128.

³⁹⁵ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâî, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

³⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, I/329; Heysemî râvilerin sika olduğunu belirtti. Bk. Mecma', III/559.

³⁹⁷ Yani kardeşi Fadl b. Abbas.

³⁹⁸ İbn Sa'd, Tabakat, IV/349; Vakîdî, II/444; İbn Hacer, İsabe, V/347.

“Resûlullah’ı (s.a.s) hac yaparken gördüm, Arafat’tan Cem mahalline (Müzdelife’ye) geldi. Müzdelife’de (Kuzah dağında)³⁹⁹ ateş yanıyordu. Peygamberimiz ona doğru yakın bir yere konakladı.”

* Abdullah b. Harice’den:⁴⁰⁰

Süleyman b. Abdülmelik (Müzdelife’deki) ateşi görünce Harice b. Zeyd’e (r.a) sordu:

“Ey Ebû Zeyd, bu ateş ne zamandan beri yanar?” Harice:

“Bu ateş cahiliye döneminde vardı, Kureyş kabilesi bunu oraya koymuştu. Kureyş kabilesi Harem’den Arafat’a gitmezler ve şöyle derlerdi:

“Biz Allah’ın ehliyiz/yakınlarıyız.”

RESİM 25: Sebir dağı

* Ebû Cafer’den (r.a):⁴⁰¹

Fecr aydınlanınca Peygamberimiz (s.a.s) sabah namazını kıldı. Sonra bineği Kasva’ya bindi ve Kuzah dağına yakın bir yere (giderek) orada vakfeye durdu. Cahiliye döneminde ise insan-

³⁹⁹ Vakıdî, II/444.

⁴⁰⁰ Vakıdî, II/444.

⁴⁰¹ Vakıdî, II/445; Şahitleri için bk.:

-Hz. Ömer’den gelen rivâyet, Ahmed b. Hanbel, I/39, 42; Buharî, Hac 99; Tirmizî, Hac 60 (896) (Hasen sahih);

-Hz. Ali’den: Ebû Davud, Menasik, 64 (1935).

lar güneş Sebîr dağının⁴⁰² üzerine doğmadıkça cem mahallini (Müzdelife'yi) terk etmezlerdi. Şöyle derlerdi:

“*Ey Sebîr dağı, haydi (güneş ışığı ile) parılda ki biz de (kurban için)*⁴⁰³ *hızla yolumuza devam edelim.*”

Resûlullah şöyle buyurdu:

“Kureyş kabilesi İbrahim'in sözüne/emrine muhalefet etti.”

Peygamberimiz güneş doğmadan önce Müzdelife'yi terk etti ve şöyle dedi:

“Bu mekan ve Müzdelife tümüyle vakfe yeridir.”

* Abdullah b. Abbas'tan (r.a):⁴⁰⁴

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Haydi, (Müzdelife'deki) dağ geçidine!”⁴⁰⁵

İbn Abbas şöyle açıkladı:

“O, İzhır geçididir ki yolun solundaki boğazdadır.⁴⁰⁶ Peygamberimiz orada namaz kılmadı.”

• Cemrelere Atılacak Taşları Müzdelife'den Topladı:

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁰⁷

“Resûlullah (s.a.s) Cem mahallinde (Müzdelife'de) sabahleyin bana dedi ki:

“Bana taş topla!” Ben de onun için küçük taşlardan topladım. Onları eline alınca şöyle dedi:

“Evet, işte bunlar gibi. Dinde aşırı gitmekten sakının. Sizden öncekileri dinde aşırılık helak etti.””

* Eban b. Salih'ten (r.a):⁴⁰⁸

“Resûlullah (s.a.s) Akabe cemresine atılacak taşları Müzdelife'den götürdü.”

⁴⁰² Sebîr, Mina'daki bir dağdır. İbnü'l-Esir, Nihaye, II/464.

⁴⁰³ Bu açıklama için bk. İbnü'l-Esir, age., II/464.

⁴⁰⁴ Vakıdî, II/444.

⁴⁰⁵ İbn Manzur, I/501; Karahisari, *Ahteri-i kebir*, I/440.

⁴⁰⁶ Razi, *Muhtaru's-Sihah*, I/15 (Arafat ile Meş'ari'l-haram arasındaki mevki, boğaz).

⁴⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, I/215 (ş. Arnavud: Sahih); Nesaî, *Kübra*, II/435 (4063); İbn Mace, Menasik 63 (3029) (Elbani: Sahih).

⁴⁰⁸ Vakıdî, II/445.

• Bayram Günü Sabahı Sorulan Soru:

Hz. Peygamber hac ibadetini yaparken ilgili mekanları tanıyıyor ve onlarla ilgili açıklama yapıyordu. Bayramın birinci gününü kendisi Akabe cemresine taş attı, sonra kurbanını kesti ve ardından tıraş oldu. Ancak bazı kişiler erken tıraş olmuş ya da kurban kesmişlerdi. Peygamberimiz, kendisine gelip bu durumu soranlara “zarar yok, şimdi tıraş ol” ya da “şimdi kurbanını kes” diyerek dinde zorluğun olmadığını belirtiyordu. İlgili olaylar şu şekilde nakledildi:

* Hz. Ali'den (r.a):⁴⁰⁹

Resûlullah (s.a.s) Arafat'ta vakfe yaptı: “Burası ve Arafat'ın her yeri vakfe yeridir” dedi.

Sonra güneş batar batmaz oradan çıktı. (Arafat'ı terk etti). Devesinin terkisine Üsâme b. Zeyd'i (r.a) bindirdi. Peygamberimiz bineğini orta hızla sürüyor, insanlar ise sağında ve solunda (bineklerini) telâşla sürerlerken onlara (eliyle işaret edip): “Ey insanlar! Sakin olun” diyordu.

Sonra Cem mahalline (Müzdelife'ye) geldi. Orada iki namazı da, yani akşam ve yatsıyı cem ederek kıldırdı. Sabah olunca Kuzah tepesine gelip yakınında vakfe yaptı. Şöyle dedi:

“Burası ve cem mekanı (Müzdelife) tümüyle vakfe yeridir.” Sonra oradan ayrıldı, Muhassir vâdisine geldi. Üzerinden geçti, bineğini mahmuzladı. Devesi hızla vâdiyi geçti. Orada durup, amcası Abbas'ın oğlu Fadl'ı bineğinin terkisine aldı ve yürüdü.

Oradan Akabe cemresine geldi ve taş attı. Sonra kurban kesim yerine geldi:

“Burası kurban kesim yeridir, Mina'nın her tarafı kurban kesim yeridir” buyurdu. Has'am kabilesinden genç bir kadın gelerek:

“Ey Allah'ın Resûlü! Babam yaşı çok ilerlemiş bir ihtiyarken, Allah'ın hac farzı kendisine ulaştı. Ben onun adına (bedel) hac yapabilir miyim?” diye sordu. Resûlullah:

⁴⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, I/75, 76, 156; Tirmizî, Hac 54 (885) (Hasen sahih); Has'am kabilesinden kadının sorusu ile ilgili İbn Abbas'tan şahidi için bk. Malik, Hac 97; Ahmed b. Hanbel, I/212, 213, 219; Buharî, Hac, 23, 24; Müslim, Hac, 407, 408, (1334,1335); Tirmizî, Hac 85, (928); Ebû Davud, Menasik 26, (1809); Nesaî, Menasikü'l-hac 9,11,12, (2635, 2641).

“Baban adına (bedel) hac yapabilirsin” cevabını verdi. Bu sırada eliyle, devenin terkisinde bulunan Fadl’ın başını öbür tarafa çevirdi. Amcası Abbas:

“Ey Allah’ın Resûlü! Amca oğlun Fadl’ın başını niye çevirdin?” diye sordu. Resûlullah şöyle dedi:

“Gördüm ki onlar genç erkek ve genç kız. Onlar hakkında şeytanın şerrinden emin olamadım.” Derken bir adam gelip:

“Ey Allah’ın Resûlü, ben kurban kesmeden tıraş oldum (saçımı kazıttım)” dedi.

“Şimdi kurbanını kes, zorluk yok” cevabını aldı. Derken bir başkası gelip:

“Ey Allah’ın Resûlü, ben tıraş olmadan (saçımı kazıtmadan) önce ifaza/farz tavafı yaptım” dedi.

“Şimdi tıraş ol (saçlarını kazıt) ya da saçlarını kısalt, zorluk yok” cevabını aldı.

Sonra Resûlullah Beytullah’a geldi, onu tavaf etti, sonra Zemzem’e geldi ve:

“Ey Abdülmuttalib oğulları, zemzem çekme işi size ait. Eğer insanların bu ikramınıza hücum edeceğinden çekinmeseydim zemzemi bizzat kendim çekerdim” dedi.

• Peygamberimiz Binekli Olarak Cemreyi Taşladı:

Hz. Peygamber Akabe cemresini binek üzerinde taşladı. Çünkü insanların onu görmesi ve aynı şekilde ibadet yapması gerekiyordu. Bunun son haccı olduğunu defalarca belirtiyor ve ibadette kendisinin taklit edilmesi emrediliyordu. Bununla ilgili nakledilenler şunlardır:

* Cabir b. Abdullah (r.a) anlattı:⁴¹⁰

Kurban (bayramı) günü Resûlullah’ı (s.a.s) şeytan taşlarken gördüm, şöyle diyordu:

“Hac ibadetinizi benden öğrenin! Bilemiyorum, belki bu haccımdan sonra bir daha hac yapamam.”

⁴¹⁰ Müslim; Hac 310, (2197); Ebû Davud; 78 (1970).

RESİM 26: Mina-Cemerat, 2005-2006

* İbn Abbas (r.a):⁴¹¹

“Hz. Peygamber (s.a.s) bayram günü Akabe cemresini binekli olarak taşladı.”

* Süleyman b. Amr b. Ahvas annesi (Ümmü Cündüb el-Ezdî)den⁴¹² (r.ha) nakletti:⁴¹³

“Resûlullah’ı (s.a.s) binekli olarak vadinin ortasından cemreye taş atarken gördüm. Her taş atışında tekbir getiriyordu. Arkasında/terkisinde bir adam bulunuyordu. “Fadl b. Abbas” dediler. İnsanlar izdiham yapmaya başladılar. Hz. Peygamber şöyle dedi:

“Ey insanlar, birbirinizi öldürmeyin! Cemreye taş attığınızda küçük çakılların benzerini atınız!”

Resûlullah’ın vadinin ortasından atması demek, onun Arafat ve Müzdelife’yi sağına ve Mekke’yi de soluna alarak taşlaması demektir.

Atılacak taşı Peygamberimiz hafz şeklinde vasfetmiştir.

⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel, I/232 ; Tirmizî, Hac 63 (899) (Hasen).

⁴¹² Azimâbâdi, age. V/309.

⁴¹³ Ebû Davud, Menasik 78 (1966) (Elbani: Hasen); Beyhaki, V/130 (9338).

Hazf (الحذف) parmaklarla/fiske ile atılabilen küçük taş/çakıl demektir.⁴¹⁴

* Cabir b. Abdullah'tan (r.a):⁴¹⁵

"...Süraka b. Malik Akabe'de Hz. Peygamber ile karşılaştı, o taş atıyordu. Resûlullah'a:

"Ey Allah'ın Resûlü, bu (hac ile umreyi birleştirme) size ait bir durum mudur?" diye sorunca o şöyle buyurdu:

"Hayır, bilakis ebediyen (geçerlidir)."

* Abdurrahman b. Yezid'den:⁴¹⁶

Abdullah (b. Mes'ûd) (r.a) ile beraberdim. Akabe cemresine geldi ve dedi ki:

"Bana taşları topla!" Ona yedi taş topladım. Şöyle dedi:

"Şu bineğin yularından tut!"

Sonra Cemre'ye yaklaştı ve binekli olduğu halde vadinin ortasından yedi taş attı, her taşta tekbir getiriyordu. Şöyle dedi:

"Allahım bunu kaliteli/makbul bir hac eyle, günahın affedilmesine⁴¹⁷ (vesile) eyle." Sonra Abdullah ekledi:

"Burada Bakara suresi kendisine indirilen kişi duruyordu."

• Cebrail'in Hz. İbrahim'e Haccı Öğretmesi:

Mekke, ilk insan ve peygamber Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed'e kadar birçok peygamberin uğrayıp hac yaptığı bir yerdir. Hz. İbrahim döneminde de Cebrail bizzat gelerek hac ibadetini öğretmişti. Bu olay İbn Abbas tarafından (Peygamberimiz'den) şöyle nakledildi:

* Ebu't-Tufeyl anlattı:⁴¹⁸

"Ben, İbn Abbas'a (r.a);

"Kavmin Resûlullah (s.a.s) Beytullah'ı tavaf ederken remel

⁴¹⁴ İbn Manzur, age., IX/61.

⁴¹⁵ Buhari, Umre 6.

⁴¹⁶ Ahmed b. Hanbel, I/427 (ş. Arnavud: Sahih).

⁴¹⁷ Lafız tercemesi, affedilen günah eyle, şeklindedir. Doğru anlaşılması için yukarıdaki şekilde terceme edildi.

⁴¹⁸ Ahmed b. Hanbel, I/297 (ş. Arnavud: Seneddeki râviler sikadır.); I/311 (Hasen), I/369 (Sahih); Beyhaki, V/154 (9478); Heysemî, Mecma' VIII/201.

yaptığını (ilk üç şavtta çalımlı/hızlı yürüdüğünü) ve bunun sünnet olduğunu, iddia ediyor” deyince o şöyle cevap verdi:

“Hem doğru söylediler, hem de yalan (yanlış) söylediler.”

Ben tekrar:

“Neyi doğru, neyi yalan (yanlış) söylediler?” diye sorunca dedi ki:

“Doğru söylediler, Resûlullah Beytullah’ı tavaf ederken remel yaptı. Yalan (yanlış söylediler), bu hareket sünnet değildir. Hudeybiye yılında Kureyş kabilesi dedi ki:

“Muhammed ve ashabını bırakın da kurtlanarak⁴¹⁹ (çölde) helak olsunlar, Mekke’ye sokmayın.”

Ancak (Müslümanların) gelecek sene (umre için) gelme, anlaşması yapılıncaya (sonraki sene Müslümanlar umre için) üç gün Mekke’de kaldılar. Müşrikler Kuaykiân tarafından (Mekke dağlarından)⁴²⁰ (Müslümanları izlerken) Resûlullah geldi ve sahabe-sine şöyle dedi:

“Beytullah’ta üç turda remel yapın (çalımlı/hızlı yürüyün)!” Halbuki bu sünnet değildi.”

Ben (Ebu’t-Tufeyl) dedim ki:

“Kavmin Resûlullah’ın Safa ile Merve arasında bineği üzerinde tavaf yaptığını (gidip geldiğini) ve bunun sünnet olduğunu iddia ediyor.” İbn Abbas:

“Hem doğru söylediler, hem de yalan (yanlış) söylediler.”

Ben tekrar:

“Neyi doğru, neyi yalan (yanlış) söylediler ?” diye sorunca dedi ki:

“Doğru söylediler, Resûlullah Safa ile Merve arasında bineği üzerinde tavaf yaptı. Yalan (yanlış) söylediler, bu hareket sünnet değildir. İnsanlar Resûlullah’ı hiç terk etmiyor, ondan ayrılmıyorlardı. Resûlullah bineği üzerinde sa’y yaptı ki sesi insanlara daha iyi duyulsun ve elleri ona ulaşsın (izdihamdan onu ezmesinler).”

⁴¹⁹ Neğaf; deve veya davar burnunda ya da meyve çekirdeğinde olan kurtçuktur. Bk. Razi, *Muhtaru’s-Sıhah*, 670.

⁴²⁰ Kuaykiân; Mekke’de bulunan dağ/mekan ismidir. Cürhümiler savaşırken bu dağdan silah sesleri duyulduğu/yankılandığı için bu isim verildi, diye de anlatılır. Bk. İbnü’l-Kesir, *Nihaye*, IV/88; İbn Manzur, *age.*, VIII/288.

Ben (Ebu't-Tufeyl):

“Kavmin Resûlullah’ın Safa ile Merve arasında sa’y yaptığını (hızlı gidip geldiğini) ve bunun sünnet olduğunu iddia ediyor” diye sorunca dedi ki:

“Doğru söylediler, Hz. İbrahim hac ibadetiyle emrolunca sa’y mahallinde kendisine şeytan musallat oldu. Hz. İbrahim ile yarışmaya başladı. Hz. İbrahim onu geçti. Sonra Cebrail Hz. İbrahim’i Akabe cemresine getirdi, şeytan ona tekrar musallat olunca şeytana yedi taş attı ve yürüdü. Sonra orta cemrede şeytan ona tekrar musallat oldu ve Hz. İbrahim ona yedi taş attı. Onun (İsmail’in) yüzünü de yere yatırmıştı. İsmail’in üzerinde beyaz gömlek vardı. Dedi ki:

“Ey babacığım! Benim bundan başka kefenleneceğim elbisem/kumaşım yok. Onu çıkar da (öldüğümde) onunla kefenleneyim. Onu çıkarmaya yönelince arkasından bir ses duyuldu:

“Ey İbrahim, rüyana sadık kaldın!”

Hz. İbrahim arkasına döndüğünde beyaz renkli, boynuzlu ve güzel gözlü bir koç buldu.”

İbn Abbas ekledi:

“Ben bizim (hep) bu tür koçlar satın aldığımızı gördüm. Sonra Cebrail Hz. İbrahim’i uzaktaki cemreye götürdü. Şeytan tekrar musallat olunca Hz. İbrahim ona yedi taş daha attı ve yürüdü. Sonra Cebrail onu Mina’ya götürdü ve dedi ki:

“Burası Mina, bu insanların hayvan ıhtırdıkları (istirahat ettikleri) yerdir.”

Sonra onu Cem mahalline (Müzdelife’ye) götürdü ve:

‘Burası Meşar-i Haram’dır’ dedi.

Sonra da Arafat’a götürdü.”

İbn Abbas burada sordu:

“Bilir misin, niçin Arafat diye isimlendirildi?” Ben:

“Hayır” deyince şöyle anlattı:

“Cebrail İbrahim’e “Bildin mi/öğrendin mi?” diye sorunca o “Evet” dedi. Bundan dolayı Arafe/Arafat denildi.”

Sonra İbn Abbas tekrar sordu:

“Telbiye nasıldı, bilir misin?”

Ben: “Nasıldı?” deyince şöyle cevap verdi:

“Hz. İbrahim insanlara haccı ilan etmek/onları çağırarak emrolunca dağlar onun için başlarını eğdi/küçüldü ve şehirler yükseltildi. Hz. İbrahim de insanlara haccı ilan etti.”

• Peygamberimizin Bayram Günü Mina’daki Konuşması:

Peygamberimiz Akabe cemresini taşıdıktan sonra insanlara bir konuşma yaptı. Bu muhtemelen ifaza tavafından önceydi.⁴²¹ Aşağıdaki rivâyetler o gün yaşananları yansıtmaktadır:

* Abdurrahman b. Muaz’dan:⁴²²

“Hz. Peygamber’in (s.a.s) ashabından biri anlattı:

“Peygamberimiz Mina’da insanlara konuşma yaptı, onları bu mekanda yerlerine yerleştirdi.

“Muhacirler şuraya yerleşsin!” dedi.

Kıblenin sağ tarafını işaret etti.”

“Ensar şuraya yerleşsin!” dedi ve kıblenin sol tarafını işaret etti.

“Diğer insanlar da onların etrafına yerleşsin!” dedi.

Onlara hac ibadetinde yapılacakları öğretti. Mina’da bulunanların kulakları öyle açıldı ki yerlerinden dinliyorlardı. Ben de dinledim, Resûlullah şöyle dedi:

“*Cemreye taş attığınızda küçük çakılların benzerini atınız!*”

* Ümmü Husayn’dan (r.ha):⁴²³

“Hz Peygamber (s.a.s) ile birlikte hac yaptım, gördüm ki Resûlullah ihramlı iken Bilal onun bineğinin yularını çekiyor, Üsâme b. Zeyd elbisesiyle sıcağa karşı ona gölge yapıyordu. Sonunda Akabe cemresine gelip taş attı ve insanlara bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında Allah’a hamd etti, onu övdü ve birçok şey söyledi.”

⁴²¹ İbn Kesir, Siret, II/434.

⁴²² Ahmed b. Hanbel, IV/61, V/374 (ş. Arnavud: Zayıf); Ebû Davud, Menasik 70 (1951) (Elbani: Sahih). Burada sadece sahabenin yerleştirilmesi zikredilmektedir.

⁴²³ Nesaî, Menasikü'l-hac 220 (3060) (Elbani: Sahih, dedi.)

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴²⁴

“Peygamberimiz (s.a.s) bayram günü (Mina'da)⁴²⁵ insanlara bir konuşma yaptı ve;

“Ey insanlar! Bu (gün), hangi gün?” deyince;

“Bu (gün), saygın/kutlu bir gündür” dediler. Resûlullah:

“Bu (belde), hangi beldedir?” diye sorunca onlar;

“Bu (belde), saygın/kutsal beldedir” diye cevap verdiler.

Bunun üzerine Resûlullah konuşmasına şöyle devam etti:

“Şu beldenizde, şu ayınızdaki şu gününüzün saygınlığı gibi canınız, malınız ve ırzınız da saygındır/korunmuştur.” Resûlullah bu sözünü birkaç kere tekrar etti. Sonra başını kaldırdı ve dedi ki:

“Allahım, tebliğ ettim mi? Allahım, tebliğ ettim mi?”

(Râvi) İbn Abbas ekledi:

“Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki bu sözler onun ümmetine bir vasiyetidir.”

(Resûlullah sonra şöyle söyledi:)

“Burada bulunan (bunları) bulunmayana aktarsın! Benden sonra (sakın) birbirinizin boynunu vuran kafirler haline gelmeyin!”

* İbn Ömer'den (r.a):⁴²⁶

“Resûlullah (s.a.s) aramızda iken biz Veda haccını konuşurduk, (ancak) Veda haccının ne olduğunu bilmezdik.

Resûlullah (Veda haccında)⁴²⁷ Allah'a hamd ve sena edip sonra da Mesih Deccâl'ı anlatmıştı, sözü onun hakkında epeyce uzatıp şunları söylemişti:

“Allah'ın gönderdiği her peygamber, ümmetini ona karşı uyardı. Nuh ve ondan sonra gelen bütün peygamberler de ona karşı uyardılar. O (deccal), aranızdan çıkacaktır. Onun durumundan hiçbir şey size gizli kalmadı, gizli kalmayacak. Rabbiniz o(nun durumunun) size gizli kalmasını (istememez). (Bu sözünü) üç kere tekrar etti.

⁴²⁴ Buharî, Hac 131.

⁴²⁵ Ebû Bekre'den gelen ziyade için bk. Ahmed b. Hanbel, V/39.

⁴²⁶ Buharî, Meğazi, 73.

⁴²⁷ Bu ziyade için bk. Ahmed b. Hanbel, II/135 (ş. Arnavud: Sahih).

Rabbimizin gözü kapalı değildir. Halbuki onun sağ gözü kördür. Onun gözü pertlek bir üzüm gibidir.

Dikkat edin! Şu beldenizde, şu ayınızdaki şu gününüzün saygınlığı gibi canınız ve malınızı Allah birbirinize haram kıldı (korumasını emretti).

Tebliğ ettim mi?" Resûlullah'ın bu sorusuna oradakiler:

"Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine üç kere:

"Şahid ol, ya Rab! Şahid ol, ya Rab! Şahid ol, ya Rab!" dedi ve tekrar insanlara yönelerek:

"Yazık (olur) size! Benden sonra (sakın) birbirinizin boynunu vuran kafirler haline gelmeyin!" dedi."

* Ebû Bekre'den (r.a):⁴²⁸

"Hz. Peygamber (s.a.s) haccında (bayram günü Mina'da⁴²⁹) bir konuşma yaptı. Orada şöyle demişti:

"Dikkat edin! Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı şekilde akışına devam ediyor. Bir yıl on iki aydır. Bu aylardan dördü haram (saygın/kutsal) aylardır, bu ayların da üçü peş peşe gelmektedir. Bu (dört ay): Zilkade, Zilhicce, Muharrem, bir de Cemaz ile Şaban arasındaki Mudar kabilesinin Receb ayıdır."

Resûlullah:

"Dikkat edin! Bu (gün), hangi gündür?" diye sorunca biz:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedik.

Resûlullah (bir müddet) sustu, hatta biz onun bu günü başka bir isimle ifade edeceğini zannettik. Resûlullah tekrar:

"Bu (gün), kurban (bayramı) günü değil mi?" deyince biz:

"Bilakis (bu gün kurban günü)" dedik. Sonra Resûlullah:

"Bu (ay), hangi aydır?" deyince biz:

"Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedik.

Resûlullah (bir müddet) sustu, hatta biz onun bu günü başka bir isimle ifade edeceğini zannettik. Resûlullah tekrar:

"Bu (ay), Zilhicce ayı değil mi?" deyince biz:

"Bilakis (Zilhicce ayı)" dedik. Sonra Resûlullah:

⁴²⁸ Ahmed b. Hanbel, V/37; Buharî, Meğazi 73; Müslim, Kasâme 29 (1679); Ebû Davud, Menasik 68 (1947).

⁴²⁹ Bu ziyadeler için bk. Ahmed b. Hanbel, V/39, 49.

“Bu (belde), hangi beldedir?” deyince biz:

“Allah ve Resûlü daha iyi bilir” dedik.

Resûlullah (bir müddet) sustu, hatta biz onun bu günü başka bir isimle ifade edeceğini zannettik. Resûlullah tekrar:

“Bu (belde), şu (kutsal) belde değil mi?” deyince biz:

“Bilakis (o kutsal belde)” dedik.

Resûlullah konuşmasına devam etti:

“Şu beldenizde, şu ayınızdaki şu gününüzün saygınlığı gibi canınız, malınız ve ırzınız⁴³⁰ da saygındır/korunmuştur.

Rabbimize döneceksiniz ve yaptıklarınızdan sorguya çekileceksiniz. Benden sonra birbirinizin boynunu vuran dalâlet sahipleri haline gelmeyin!

Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Burada bulunan (bunları) bulunmayana aktarsın! Belki aktarılan kişi bunları benden dinleyenden daha iyi kavrar.”⁴³¹

* Ümmü Husayn’dan (r.ha):⁴³²

“Resûlullah (s.a.s) ile Veda haccı yaptım. Onu Akabe cemesine taş atarken gördüm. Sonra binekli olarak oradan ayrıldı, yanında Bilal ve Üsâme vardı. Onlardan birisi Resûlullah’ın bineğini çekiyordu, diğeri de elbisesini Resûlullah’ın başına doğru tutup onu güneşten koruyordu. Resûlullah oradaki konuşmasında birçok şey söyledi. Şunları dediğini duydum:

“Burnu/kulağı kesik⁴³³ (siyah)⁴³⁴ bir köle Allah’ın kitabıyla amel eden bir başkan olarak başınıza seçilse onu dinleyin ve itaat edin.”

* Üsâme b. Şerîk (r.a):⁴³⁵

“Veda haccında Resûlullah’ı (s.a.s) şöyle derken duydum:

“Annene, babana, kız kardeşine, erkek kardeşine, sonra en

⁴³⁰ Metinde râvinin şüphesi zikredilmektedir: Zannedirim ırzınız da dedi.

⁴³¹ İbnü'l-Esir, *Nihaye*, V/206.

⁴³² Müslim, Hac, 311 (1298); Beyhaki, V/130 (9336).

⁴³³ İbnü'l-Esir, age. I/247.

⁴³⁴ Metinde geçtiği gibi râvi burada kararsız kaldı. Sanırım *siyah köle* dedi, diye ekledi.

⁴³⁵ Taberanî, *Kebir*, I/183 (484); Heysemî; Seneddeki rical -Abdullah b. Ahmed b. Hanbel- dışındaki sahîh, Abdullah b. Ahmed ise sikadır, dedi. Bk. Mecma' VIII/258.

yakınına (ihsanda bulunmalısın/onlardan sorumlusun.)⁴³⁶ Bir topluluk geldi ve dediler ki:

“Ey Allah’ın Resûlü! Yebu’ oğulları bizimle savaştı?” Resûlullah şöyle buyurdu:

“Başkası sebebiyle bir kişi cezalandırılmaz.”

Sonra cemrelere taş atmayı unutmuş bir adam geldi, (ne yapması gerektiğini) sordu. Resûlullah:

“(Şimdi) taşları at, zorluk yok” dedi.

Bir başka adam geldi. Dedi ki:

“Ey Allah’ın Resûlü! Tavafı unuttum.”

“Resûlullah:

“(Şimdi) tavaf et, zorluk yok” dedi.

Sonra diğeri geldi ve kurban kesmeden tıraş olduğunu söyleyince Resûlullah:

“(Şimdi) kurban kes, zorluk yok” dedi.

Resûlullah’a o gün ne sordularsa, Resûlullah:

“Zorluk yok, zorluk yok” şeklinde cevap verdi. Sonra dedi ki:

“İzzet ve celal sahibi Allah zorluğu kaldırdı, ancak Müslüman’ın gıybetini yapan⁴³⁷ (haksızlıkta bulunan) hariç. O (zalim) zor durumdadır ve helak olmuştur.

İzzet ve celal sahibi Allah ölüm dışında her hastalığın ilacını/şifasını indirdi.”

* Cübeyr b. Mut’im’den (r.a):⁴³⁸

“Resûlullah (s.a.s) Mina’daki Hayf’ta kalktı ve dedi ki:

“Benim dediklerimi dinleyip ibret alan/kavrayan, sonra bunları duymayanlara aktaran kişinin Allah yüzünü ağartsın. Nice fıkıh (bilgi) taşıyıcıları/nakledicileri vardır ki fıkıhtan nasipleri yoktur, nice kendinden daha kudretli fıkıh sahiplerine, fıkıh (bilgi) aktarıcılar/naklediciler vardır. Üç (haslet) vardır ki mümin bir kalp onlara kötülük beslemez:

⁴³⁶ Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim* XVI/103.

⁴³⁷ İbnü'l-Esir, *Nihaye*, IV/41.

⁴³⁸ Ahmed b. Hanbel, IV/80 (ş. Arnavud: Sahih ligayrihi. Burada İbn İshak bulunmaktadır ve (ع) lafzı ile rivâyet etmektedir. Diğer râvileri sikadır.); Tirmizî, *İlim* 7 (2658) Taberanî, *Kebir*, IV/80 (4890).

Amelde ihlaslı (samimi) olmak, emir sahibine nasihat etmek, (İslâm) cemaatinden ayrılmamak. Onların duaları peşlelerinde (destekçisi) olur.”

* Süleym b. Amir'den:⁴³⁹

“Ebû Ümame'den (r.a) işittim, dedi ki:

“Ben Veda haccında Resûlullah'ı (s.a.s) (devesi üzerinde)⁴⁴⁰ konuşurken dinledim. Şöyle dedi:

“*Rabbiniz Allah'a karşı takva (sorumluluk) sahibi olun, beş vakit namazınızı kılın, bir ay orucunuzu tutun, mallarınızın zekatını verin, başkanınıza (adaletli olduğu sürece) itaat edin ki cennete giresiniz.”*

Ben (Süleym), Ebû Ümame'ye:

“Resûlullah'tan bu sözü duyduğunda kaç yaşındaydın?” diye sorunca şöyle dedi:

“Ben bunu işittiğimde otuz yaşındaydım.”

• Hz. Peygamber'in Kestiği Kurbanlar:

Hz. Peygamber Veda haccına gelirken yanında kurbanlık devesini getirmişti. Bu hayvan, bineği olan Kasva isimli devesi değildir. Hz. Ali de Yemen'den 100 kadar deve getirmişti. Bazı rivâyetlerde bu develerin zekâtlık hayvanlar olduğu nakledildi. Hacıların ihtiyacı olduğu için Peygamberimiz bu hayvanların kesilip kazanlarda pişirilmesi ve insanlara ikram edilmesini istedi. Bu nedenle 63 tanesini bizzat kendisi boğazladı, kalanları da boğazlaması için Hz. Ali'ye emretti. Bu konudaki haberler şu şekildedir:

* Cabir'den (r.a):⁴⁴¹

“...Sonra kurban kesilen yere yöneldi ve kendi eliyle 63 tane deveyi boğazladı. Sonra Hz. Ali'ye verdi, o da kalan kurbanları boğazladı. Böylece Hz. Ali'yi kurbanlarına ortak kıldı. Sonra her kurbandan bir et parçası ayrılıp pişirilecek kazanlara ko-

⁴³⁹ Tirmizî, Salat 434 (616), (Hasen sahih). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, V/251, 262 (ş. Arnavud: Sahih).

⁴⁴⁰ Bu ziyade için bk. Ahmed b. Hanbel, V/251, 262.

⁴⁴¹ Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâi, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

nulmasını emretti. İkisi (Resûlullah ve Hz: Ali) onun etinden yediler, çorbasından içtiler. Sonra Resûlullah bineğine bindi ve Kâbe'de ifaza (farz) tavafına gitti, tavaf yaptı..."

* Cabir'den (r.a):⁴⁴²

"Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabı deveyi sol ayağı bağlı, diğer ayakları üzerinde (ayakta) dururken keserlerdi."

* Ebû Hüreyre'den (r.a):⁴⁴³

"Resûlullah (s.a.s) (Veda haccında)⁴⁴⁴ umre yapan hanımları için (aralarında ortak olacak) bir sığır kurban etti."

• Hz. Peygamber'in İhramdan Çıkmak İçin Tıraş Olması:

Peygamberimizin saçları genelde kulak yumuşağına kadar uzun olurdu. Rivâyetlere göre saçlarını umreleri ve haccı dışında kazıtmamıştı. Özellikle Hudeybiye'de ve Veda haccında bu konu üzerinde daha çok durmuş, ihramdan çıkarken tahlik yapanlara (saçlarını kazıtanlara) dua etmiştir. Yaşananları sahabe-i kiram şöyle nakletti:

* Abdullah b. Ömer'den (r.a):⁴⁴⁵

"Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

"(İhramdan çıkmak için) saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!" Denildi ki:

"Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Resûlü!" Resûlullah:

"Saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!"

"Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Resûlü!"

"Saçlarını kazıtanlara Allah rahmet etsin!"

"Saçlarını kısaltanlara da, ey Allah'ın Resûlü!"

"Saçlarını kısaltanlara da (Allah rahmet etsin)!"

Bu söz Hudeybiye'de ve Veda haccında söylenmiştir:

⁴⁴² Ebû Davud, Menasik 20 (1767); Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim*, IX/69 (Sahih).

⁴⁴³ Ebû Davud, İbn Mace; İbn Abdilber, *Temhid*, XII/136 (Sahih).

⁴⁴⁴ Bu ziyade için bk. İbn Mace, Edahî 5 (3133), (Elbani: Sahih).

⁴⁴⁵ Lafız Müslim'in, Hac 318 (1301); Ahmed b. Hanbel, I/353, II/16, 34; Buhârî, Hac 127; Ebû Davud, Menasik, 79 (1979); Nesaî, Kübra, IV/449 (415).

Şahitleri: Yahya b. Husayn'ın nenesinden. Ahmed b. Hanbel, IV/70;

Malik b. Rabîa'dan, Ahmed, IV/177; İbn Kârib babasından, Ahmed, VI/393;

Ebû Hüreyre'den: Buhârî, Hac 127; Müslim, Hac 320 (1302).

a-Ahmed b. Hanbel'de bu olayın Hudeybiye'de geçtiği nakledildi.⁴⁴⁶

b-Humeydi'de bu olayın Veda haccında da geçtiği nakledildi.⁴⁴⁷ İbn Abdilber bu konuda icma olduğunu söyledi.⁴⁴⁸

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁴⁹

“Resûlullah'a (s.a.s): “Ey Allah'ın Resûlü! Saçlarını kazıtanlara niçin üç kere dua ettin de kısaltanlara bir kere dua ettin?” denilince şöyle dedi:

“Onlar verilen emri yerine getirmede tereddüt etmediler.”

* Enes b. Malik'ten (r.a):⁴⁵⁰

“Resûlullah (s.a.s) Akabe cemresine taş attı, sonra kurbanlıklarının yanına geldi ve onları kesti. Berber⁴⁵¹ yanında oturuyordu, ona eliyle başını işaret etti. Berber Resûlullah'ın saçının sağ kısmını kazıdı. Resûlullah onu oradakilere taksim etti. Sonra;

“Diğer tarafı kazı!” dedi. (Saçı kazınınca) Peygamberimiz: “Ebû Talha nerede?” dedi ve onu da ona verdi.”

Peygamberimizin saçının kakülü tarafını Halid b. Velid istedi. Peygamberimiz ona verdi. İnsanlara dağıtılan saçtan Hz. Âişe de almıştı. Peygamberimiz tıraş sırasında bıyığını kısalttı ve tırnaklarını kesti. Bıyığından çıkan kılları ve tırnağının gömülmesini emretti.⁴⁵²

Ebû Talha ise Enes b. Malik'in babalıdır. Peygamberimiz bu aileyi çok severdi.

• Kadınların Hac ve Umrede Saçlarını Kazıtması Yasaklandı:

Kadınlar ihramdan çıkarken saçlarından biraz alırlar ve kısaltırlar. Ancak onların saçlarını kazıtması yasaktır. Çünkü bu ka-

⁴⁴⁶ İbn Ömer'den, Ahmed, II/34, 151 (ş. Arnavud: Sahih); Ebû Said el-Hudri'den, Ahmed, III/89 (ş. Arnavud: Sahih).

⁴⁴⁷ Humeydi, Müsned, II/415 (931).

⁴⁴⁸ İbn Abdilber, Temhid, VII/266.

⁴⁴⁹ İbn Mace, Menasik 71 (3045), (Elbani: Hasen).

⁴⁵⁰ Müslim, Hac 325 (1305); Nesai, Kübra, II/445 (4102); Benzer lafızla bk. Ahmed b. Hanbel, III/111, 208; Buharî, Savm 32; Tirmizî, Hac 73 (912).

⁴⁵¹ Metindeki lafız haccâm (الحجّام) şeklinde geçmektedir. O zamanda kan alanlar, aynı zamanda tıraş da yapıyorlardı. Doğru anlaşılması için *berber* diye terceme edildi.

⁴⁵² Vakıdî, II/446.

dın için bir işkence sayılır. Kadınların yaratılışları itibariyle süslenmesi ve güzelliğini bozacak şeylerden kaçınması gerekir. Bu nedenle onlara altın takı ve ipek elbise giymek caizdir. Ancak bunu dışarıya, yabancı erkeklerin yanına taşımaması ve tesettüre riayet etmesi gerekir.

* Hz. Ali'den (r.a):⁴⁵³

“Resûlullah (s.a.s) bir kadının saçını kazıtmasını yasakladı.”

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁵⁴

“Resûlullah (s.a.s) şöyle dedi:

“Kadınların saçlarını kazıtması gerekmez. Kadınlara düşen saçlarını kısaltmalarıdır.”

* Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle derdi:⁴⁵⁵

“İhramdaki kadın saçının kenarlarından almadıkça ihramdan çıkamaz. Eğer onun kurbanlığı varsa kurbanını kesinceye kadar saçlarından alamaz.”

• Cemreye Atılan Taşlar, Tıraş ve İfaza Tavafı ile Günahların Dökülmesi:

* İbn Ömer'den (r.a):⁴⁵⁶

“...Cemrelere taş atmaya gelince o senin için biriken (sevap) olur. Başını tıraş ettiğinde her bir kıl için sevap yağar. Kâbe'yi tavaf ettiğinde ise annenden doğduğun gün gibi günahlardan temizlenmiş olursun.”

* Kudame b. Abdullah'tan (r.a):⁴⁵⁷

Resûlullah'ı (s.a.s) kurban (bayramı) günü gördüm, Sahba

⁴⁵³ Tirmizî, Hac 75 (914), (Elbani: Zayıf), (Tirmizî bu rivâyetin Hammad b. Seleme-Katade-Hz. Âişe yoluyla da rivâyet edildiğini ve ulemanın hepsinin bu görüşte olduğunu belirtti.); Nesaî, Zinet 4 (5049), (Elbani: Zayıf); Hz. Osman'dan şahidi için bk. Bezzar, II/92 (447), (Bezzar: Senedde Ravh bulunmakta ve kuvvetli değildir.)

⁴⁵⁴ Ebû Davud, Menasik, 79 (1984) (Elbani: Sahih ligayrihi); Bu senedde İbn Cüreyc kısmında inkıta bulunmaktadır. Bk. Zeylai, *Nasbu'r-raye*, III/102; Heysemî, *Mecma'*, III/96; Beyhaki, V/104 (9187) (Beyhaki rivâyetinde İbn Cüreyc'in rivâyet ettiği kişi senedde Abdülhamid b. Cübeyr, yani İbn Şeybe olarak belirtilmiştir.)

⁴⁵⁵ Malik, Hac 52 (866).

⁴⁵⁶ Abdurrezzak, 5/15-16 (8830); Taberani, XII/425 (13566); Elbani, *Sahihu et-Terğib ve't-Terhib*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad; II/5 (1112).

⁴⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, III/413; Tirmizî, Hac 65 (903) (Hasen sahih); Nesaî, Menasikü'l-hac 220 (3061) (Elbani: Sahih).

isimli devesi üzerinde taş atıyordu. Vurmak yoktu, itip kakmak yoktu ve çekil-çekil demek de yoktu.

• Peygamberimiz İhramdan Çıkınca Güzel Kokular Sürdü, Elbisesini Giydi:

Hac yapan kişi tıraş olduktan sonra temizlenip elbiselerini giyer ve güzel kokular sürebilir. Kendisine ihramda iken haram olan bazı mübah şeyler helal hale gelir, ancak ifaza tavafı yapın-caya kadar eşiyile beraber olamaz.

* Hz. Âişe (r.ha):⁴⁵⁸

“Resûlullah (s.a.s) ihrama gireceğinde, ayrıca Beytullah’ı tavaf etmeden önce ihramdan çıkacağında işte şu ellerimle ona güzel koku sürdüm” dedi ve ellerini uzattı.

* İbn Abbas’tan (r.a):⁴⁵⁹

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Akabe cemresini taşıladığınızda (kurban ve tıraştan sonra)⁴⁶⁰ size her şey helal olur, ancak eşleriniz (ile cinsel ilişki tavaf bitinceye kadar yasaktır.)”

Oradaki bir adam (râvi) İbn Abbas’a:

“Ya güzel koku? (Yasak mı?)” diye sorunca o şöyle dedi:

“Resûlullah’ı başına misk sürerken gördüm. O güzel koku mu, değil mi?”

• Peygamberimizin İfaza (Farz) Tavafı İçin Kâbe’ye Gitmesi:

Peygamberimiz kurban kesimi ve saç tıraşından sonra ihramdan çıkmıştı. Bundan sonra farz olan İfaza tavafını yapmak için Kâbe’ye gitti. Peygamberimiz zevalden önce Kâbe’ye vardı ve tavaf etti. Tavafı herkesin görmesi için binekli olarak yaptı. Safa ile Merve arasında önceki sa’yi dışında yeni bir sa’y yaptığına dair bir haber nakledilmedi. Tavaf bittiğinde ise öğle namazı vakti girmişti. Peygamberimiz öğle namazını orada kıldı(rdı).⁴⁶¹

⁴⁵⁸ Buhârî, Hac 142. Benzer lafızlarla; Ahmed b. Hanbel, VI/39, 98, 107, 181, 192; Müslim, Hac 31-38 (1189); Tirmizî, Hac 77 (917) (Hasen sahih).

⁴⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, I/334 (ş. Arnavud: Sahih İlgayrihi.); Ebû Davud, Menasik 78 (1978) (Elbani: Sahih); Nesâî, *Kübra*, II/441 (4090).

⁴⁶⁰ Bk. Tirmizî, Hac 77 (917). Burada rivâyetten sonraki ahkam zikredilirken bu konu beyan edildi.

⁴⁶¹ İbn Kesir, Siret, II/430.

* Cabir'den (r.a):⁴⁶²

“...Sonra Resûlullah (s.a.s) bineğine bindi ve Kâbe'de ifaza (farz) tavafına gitti, yaptı. Mekke'de öğle namazını kıldı. (Kuyudan) zemzem çekip insanlara ikram eden Abdülmuttalib oğullarının yanına geldi ve dedi ki:

“Ey Abdülmuttalib oğulları, zemzem çekiniz. Eğer insanların bu ikramınıza hücum edeceğinden çekinmeseydim sizinle zemzem çekerdim.”

Resûlullah'a bir kova zemzem verdiler ve o da ondan içti.”

* İbn Ömer (r.a):⁴⁶³

Resûlullah (s.a.s) bayram günü ifaza tavafı yaptı. Sonra döndü ve Mina'da öğle namazı kıldı(rdı).

(Râvi) Nafi ekledi: İbn Ömer de bayram günü ifaza tavafı yapar, sonra döner ve öğle namazını Mina'da kılardı. (Sonra) Hz. Peygamber'in böyle yaptığını söylerdi.

* Hz. Âişe ve İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁶⁴

Resûlullah (s.a.s) bayram günü (ziyaret/farz)⁴⁶⁵ tavafını geceye tehir etti.

* Hz. Âişe'den (r.ha):⁴⁶⁶

Hız. Peygamber (s.a.s) sahabelerine izin verdi, onlar da Kâbe'de bayram günü öğle vaktinde ziyaret/farz tavafını yaptılar. Resûlullah ise hanımlarıyla beraber gece ziyaret tavafını yaptı.

Peygamberimizin (s.a.s) ifaza tavafını yaptığı zaman ve öğle namazını kıldığı mekan hakkında üç farklı rivâyet bulunmaktadır:

a-Cabir rivâyeti: Resûlullah öğleden önce ifaza tavafı yaptı ve öğle namazını Kâbe'de kıldı(rdı).

⁴⁶² Müslim, Hac 147 (1218); Ebû Davud, Menasik 57 (1905); Nesâi, Kübra, II/421 (4001); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

⁴⁶³ Müslim, Hac 335 (1308). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, II/34; Ebû Davud, Menasik 83, (1998).

⁴⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, I/309, VI/215; Tirmizî, (920) (Hasen sahih); Nesâi, Kübra, V/144 (9419). (Nesâi dedi ki: Râvi Ebu'z-Zübeyr'in Hz. Âişe'den hadis dinlemesi tartışmalı bir konudur. Hatta Buhârî onun dinlemediğini söylemiştir.)

⁴⁶⁵ Tirmizî'deki ek.

⁴⁶⁶ Beyhâkî, V/48 (8836); Elbani, *İrvâü'l-ğalil*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1405; IV/265

Hafız İbn Ebi Hatim, Merâsîl kitabında Ebu'z-Zübeyr'in Hz. Âişe ve İbn Abbas'tan hadis dinlemediğini belirtmiştir. Ayrıca Ebu'z-Zübeyr müdellis bir râvidir ve Hz. Âişe ile İbn Abbas'tan işittiğini de belirtmiştir. Dolayısıyla bu hadiste inkita bulunmaktadır ve zayıftır. Bk. Mübarekpurî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, III/572, 573; Azimâbâdi, *Avnül-Ma'bûd*, V/337.

b-İbn Ömer rivâyeti: Resûlullah ifaza tavafı yapıp Mina'ya döndü ve orada öğle namazını kıldı(rdı).

c- Hz. Âişe ve İbn Abbas rivâyetleri: İfaza tavafını geceye tehir etti.

Bu rivâyetlerden Hz. Âişe ve İbn Abbas'tan gelen haberin senedi zayıftır. Cabir ve İbn Ömer rivâyetleri ise sahihtir. İbn Kesir: "Görünen o ki Peygamberimiz Kâbe'de öğle namazını kıldı(rdı). Mina'ya geldiğinde insanların kendisini beklediğini gördü ve onlara tekrar öğle namazını kıldı(rdı)" şeklinde haberleri cem etti.⁴⁶⁷

Resûlullah gece ifaza tavafı yaptı, rivâyetini; hanımları için gece tekrar gitmesi şeklinde anlayabiliriz. Çünkü Peygamberimiz Mina gecelerinde Kâbe'ye mutlaka giderdi.

Bazı alimlere göre Peygamberimiz o gün iki kere tavaf yaptı. Öğleden önce yaptı. Sonra gece hanımlarını götürdü ve ikinci defa tavaf yaptı.⁴⁶⁸ Doğrusunu Allah bilir.

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁶⁹

"Resûlullah (s.a.s) Mina gecelerinin her birinde Kâbe'yi ziyaret eder, sonra tavafı için iki rekât kılar ve sabah namazı vakti girmeden Mina'ya geri dönerdi."

• Peygamberimiz Tavaftan Sonra Yeni Bir Sa'y Yapmadı:

* Cabir b. Abdullah'tan (r.a):⁴⁷⁰

"Hz. Peygamber (s.a.s) ilk sa'yi⁴⁷¹ dışında Safa ile Merve arasında sa'y yapmadı."

• Peygamberimize Kâbe'de Meyve Suyu İkrâm Edildi, Sonra Zemzem İçti:

* İbn Abbas anlattı (r.a):⁴⁷²

"Resûlullah (s.a.s) hacılara içecek dağıtılan yere geldi ve içecek istedi. Bunun üzerine Abbas (oğluna):

⁴⁶⁷ İbn Kesir, Siret, II/430.

⁴⁶⁸ İbn Hibban, Sahih, IX/195.

⁴⁶⁹ Taberani, Evsat, VI/197 (6176); Mütâbii için bk. Taberani, Kebir, XII/205 (12904); Beyhaki, V/146 (9433); Elbani, es-Silsiletü's-sahiha, II/439 (804).

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, III/317; Müslim, Hac 140 (1215), 265 (1279); Nesaî, Kübra, II/416 (3980).

⁴⁷¹ Metinde geçen tavaf sa'y manasındadır.

⁴⁷² Buhari, Hac 74.

“Ey Fadl! Annene git, yanındaki şerbetten Resûlullah için versin ve onu getir” deyince Resûlullah “Bana buradan ver” dedi. Abbas:

“Ey Allah’ın Resûlü! İnsanların eli buna değiyor” deyince Resûlullah tekrar:

“Bana buradan ver” dedi ve ondan içip Zemzem (kuyusunun) yanına gitti. Orada (Abbas ve oğulları) su çekiyor ve dağıtımıyla uğraşıyorlardı. Resûlullah:

“Çalışın! Şüphesiz siz salih bir amel işliyorsunuz” dedi ve ekledi:

“Eğer (insanların) başınıza üşüşmesinden (çekinmeseydim), inip ipi şuraya koyardım (suyu kendim çekerdim).”

Resûlullah bunu derken omzuna işaret ediyordu.”

* Bekir b. Abdullah el-Müzenî’den:⁴⁷³

“Kâbe’nin yanında İbn Abbas (r.a) ile oturuyordum. Ona bir bedevi geldi ve dedi ki:

“Ne oluyor, sizin amca oğullarınız bal ve süt ikram ediyor, siz ise meyve suyu? Bu sizin darlık içinde olmanızdan mı, yoksa cimrilikten mi kaynaklanıyor?”

İbn Abbas şöyle dedi:

“Allah’a hamd olsun, ne darlık içindeyiz, ne de cimrilik. Resûlullah terkisinde Üsâme olduğu halde gelmişti ve bizden içecek istemişti. Biz de ona bir kapta meyve suyu getirdik. Ondan içti ve kalanını Üsâme’ye verdi. Peygamberimiz (s.a.s):

“Ne iyi, ne güzel yaptınız. (Hep) böyle yapın/davranın!” dedi.

(İşte) biz Resûlullah’ın bize emrettiği bu şeyi değiştirmek istemiyoruz.””

* İbn Abbas (r.a) anlattı:⁴⁷⁴

“Resûlullah’a (s.a.s) zemzem ikram ettim. Ayakta olduğu halde içti.”

⁴⁷³ Müslim, Hac 347 (1316); Ahmed b. Hanbel, I/369; Taberanî, Kebir XII/207 (12910).

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, I/287; Buharî, Hac 75; Müslim, Eşribe 117 (2027); Nesai, Kübra II/410 (3957).

• Peygamberimiz Kâbe'nin Örtüsünü Değiştirdi:

* Abbas b. Abdülmuttalib'den (r.a):⁴⁷⁵

“Resûlullah (s.a.s), haccı sırasında Kâbe'ye Yemen kumaşını⁴⁷⁶ örttü.”

* İbn Cüreyc'den (r.a):⁴⁷⁷

“Bana haber verildiğine göre Ömer b. Hattab Kâbe'ye beyaz keten ve Yemen kumaşını⁴⁷⁸ örtmüştü.

Râvi ekledi: Birden fazla kişiden gelen rivâyete göre Hz. Peygamber (s.a.s) Kâbe'ye desenli/nakışlı keten kumaş örtmüştü. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman da bu şekilde kumaş örttüler. Kâbe'ye ilk defa ipek kumaş örten Abdülmelik b. Mervan'dır. Fakihlerden kendisine ulaşan kişiler, “İsabet etti (doğru yaptı), Kâbe'ye ondan daha uygun örtü bilmiyoruz” dediler.

“Kâbe'ye ilk defa kim kumaş örttü?” konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Anlaşılan o ki İsmail peygamber ile başlayan bu gelenek, çocuklarından Adnan ile devam etmiş ve cahiliye döneminde de bu uygulama terk edilmemiştir. Fakihî'nin hasen isnadla yaptığı rivâyete göre Mekke feth edildiğinde bir kadın Kâbe'nin yanında ateş yakınca, Kâbe'nin örtüsü alev alıp yanmıştır. Müşriklerden kalan ve yanan örtü yerine Müslümanlar Kâbe'ye yeni kumaş örtmüşlerdir.⁴⁷⁹ Haris'in Müsned'indeki rivâyetine göre Veda haccı zamanında da Peygamberimiz Kâbe'ye yeni bir kumaş örtmüştür. Bu gelenek Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman zamanlarında da devam etmiştir. Abdülmelik b. Mervan döneminde Kâbe'ye ipek kumaş örtülmüştü. Fukaha da bunu tasvip edince günümüze kadar geçen zamanda Kâbe'ye hep ipek kumaş örtülegelmiştir.

Kâbe'nin örtü rengi beyaz, siyah ve yeşil olarak değişmiş, sonra siyah olması gelenek haline gelmiştir. 750 sene sonra Mısrılı Salih İsmail b. Nasır, Kâhire çevresindeki bir köyü Kâbe ör-

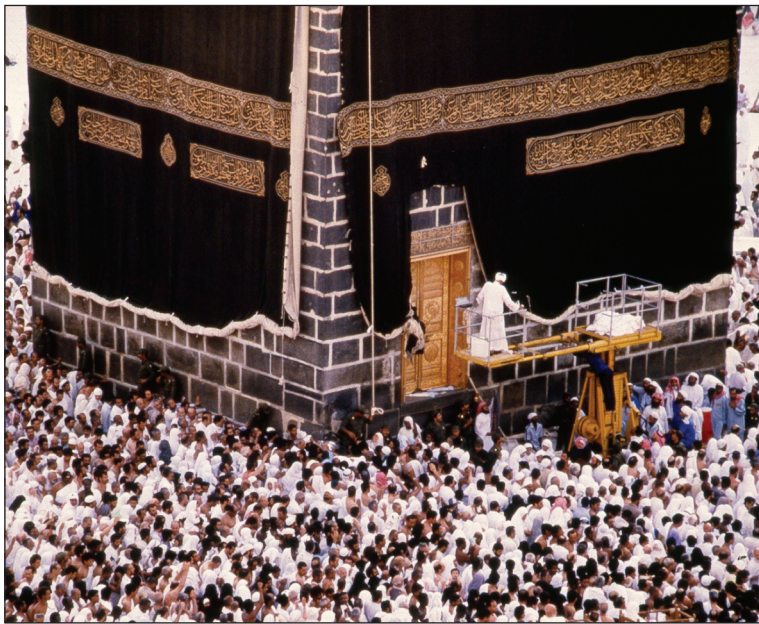
⁴⁷⁵ Heysemî, Buğyetü'l-Bahis an Zevaidi Müsnedi'l-Haris, I/464 (391).

⁴⁷⁶ İbn Manzûr, IV/159.

⁴⁷⁷ Abdurrezzak, V/89 (9085).

⁴⁷⁸ Zemahşeri, Faik, III/65; Kamil Miras, age., VI/46.

⁴⁷⁹ Bu konuda geniş bilgi ve rivâyetler için bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bari, III/458-459.

RESİM 27: Kâbe'nin Örtüsü Değiştirilirken

tüsü için vakfetmiştir.⁴⁸⁰ Şu anda da Mekke'de sadece Kâbe örtüsü için kurulmuş bir dokuma fabrikası vardır.

M- YOLCULUĞUN ON BEŞİNCİ GÜNÜNDEN KALANI, ON ALTINCI, ON YEDİNCİ VE ON SEKİZİNCİ GÜNLERİ

(Peygamberimiz Mina'da Dört Gün Kaldı)

10, 11, 12, 13 Zilhicce 10

(Cumartesiden Kalan Kısım, Pazar, Pazartesi ve Salı)

• Hz. Peygamber Mina Gecelerinde Kâbe'ye Giderdi:

Bayramın birinci gününe *yevm-i nahr* (يوم النحر), üçüncü gününe *yevm-i nefr-i evvel* (يوم النفر الأول), dördüncü gününe de *yevm-i nefr-i âhir* (يوم النفر الآخر) denmektedir.⁴⁸¹

480 Ayni, Umdetü'l-Kâri, VI/47; Kamil Miras, age., VI/47.

481 İbn Kesir, Siret, II/441, 491.

Peygamberimiz (s.a.s) Mina'da kaldığı günlerde geceleri Kâbe'yi ziyaret eder, dua ve namazından sonra daha sabah namazı vakti girmeden Mina'ya geri dönerdi.

Sahabenin büyük çoğunluğu bayram günlerinde Resûlullah ile birlikte Mina'da kaldı. Bazıları Resûlullah'tan izin alarak Mekke'ye gitti ve orada kaldı.

* İbn Abbas'tan (r.a):⁴⁸²

“Resûlullah (s.a.s) Mina gecelerinin her birinde Kâbe'yi ziyaret eder, sonra tavafı için iki rekât kılar ve sabah namazı vakti girmeden Mina'ya geri dönerdi.”

* İbn Ömer'den (r.a):⁴⁸³

“(Mina gecelerinde) Abbas b. Abdülmuttalib Kâbe'de zemzem/su dağıtma görevinden dolayı Mekke'de kalmak için Resûlullah'tan (s.a.s) izin istedi. Resûlullah da ona izin verdi.”

* Asım b. Adî'den (r.a):⁴⁸⁴

“Resûlullah (s.a.s) deve çobanlarına Mina dışında gecelerleri için ruhsat (izin) verdi, onlar da kurban bayramı (birinci) günü taş atıyor, sonra ertesi günü ya da sonraki gün iki günlük olarak taş atıyorlar, sonra da ayrılma günü (olan üçüncü gün de) taş atıyorlardı.”

Peygamberimiz deve çobanlarına izin vermişti. İsterlerse onlar birinci ve ikinci gün ayrı ayrı taş atarlar, isterlerse ikinci gün iki günlük olarak atarlardı. Sonra da ayrılma günü taş atarak görevlerini tamamlarlardı. Ya da isterlerse birinci gün iki günlük taş atabilirler, ikinci gün taş atmazlar, üçüncü gün taş atarlardı. Bunlar yerine birinci günkü taşlamadan sonra ikinci gün atmazlar, üçüncü gün iki günlük atarlardı.⁴⁸⁵

⁴⁸² Taberanî, Evsat, VI/197 (6176); Mütübî için bk. Taberanî, Kebir, XII/205 (12904); Beyhaki, V/146 (9433); Elbani, es-Silsiletü's-sahiha, II/439 (804).

⁴⁸³ Ahmed b. Hanbel, II/22; Buharî, Hac 74; Müslim Hac 346 (1315); Ebû Davud, Menasik 75 (1959).

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, V/450; Tirmizî, Hac 108 (955), (Hasen sahih); Ebû Davud, Menasik 78 (1975).

⁴⁸⁵ İbn Abdilber, Temhid, XVII/258.

• Peygamberimiz Bayramın İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Günleri Öğleden Sonra Üç Cemreyi de Taşladı:

Bayramın birinci günü öğleden önce sadece Akabe cemresine taş atılır. Ama ikinci, üçüncü ve Mina'da kalanlar için dördüncü günü üç cemreye de öğleden sonra taş atılır. Resûlullah'tan intikal eden tatbikat bu şekildedir. Ancak izdiham sebebiyle bu süre akşama, hatta gece sonuna kadar devam eder. Sahabe-i kiram o günkü uygulamayı şu şekilde anlatmaktadır:

* Hz. Âişe'den (r.ha):⁴⁸⁶

“Resûlullah (s.a.s) öğleyi kıldığında günün sonuna doğru ifaza tavafi yaptı, sonra Mina'ya döndü. Teşrik (bayram) günleri Mina'da kaldı. Güneş zevalden batıya geçtiğinde cemreyi taşlardı; Resûlullah her cemrenin yanında tekbir getirerek ona yedi küçük taş atardı. İlk cemrenin yanında durdu, ikinci cemrenin yanında daha fazla durdu ve dua etti. Üçüncü cemrenin yanında ise taş attı ve durmadı (gitti).”

* Salim b. Abdullah'tan:⁴⁸⁷

“Abdullah b. Ömer (r.a) (Mescid-i Hayf yönüne) yakın cemreye yedi taş atar, her taşın peşinden tekbir getirir, sonra ilerleyip düzlüğe çıkınca kibleye doğru dönerek uzunca durur, dua eder, ellerini kaldırırdı. Sonra orta cemreye böyle taş atar, sol tarafa yönelir, düzlüğe çıkınca kibleye doğru dönerek uzunca durur, dua eder, ellerini kaldırırdı. Sonra Akabe cemresine taş atar, (taştan sonra) onun yanında durmazdı. (Abdullah bunları yaptıktan sonra) şöyle derdi:

“Resûlullah'ı (s.a.s) işte böyle yaparken gördüm.”

Peygamberimiz hacda altı yerde durdu ve dua etti:

1-Safa tepesinde, 2-Merve tepesinde, 3-Arafat'ta, 4-Müzde-life'de, 5-Küçük cemrenin yanında, 6-Orta cemrenin yanında.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, VI/90, (ş. Arnavud: Hasen); Ebû Davud, Menasik 77 (1973, (Elbani: Sahih).

⁴⁸⁷ Buhari, Hac, 139, 141.

⁴⁸⁸ İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/287-288.

* Nafi'den:⁴⁸⁹

“İbn Ömer (r.a) kurban bayramı (birinci) günü Akabe cemesine bineği üzerinde taş atardı. Diğer günlerde ise yürüyerek gider ve döner, Resûlullah'ın da (s.a.s) cemrelere (bu günlerde) sadece yürüyerek gittiğini ve döndüğünü vurgulardı.”

• Bayramın İkinci Günü Mina'da Sabah Namazı:

* Yezid b. Esved'den (r.a):⁴⁹⁰

“Kendisi genç bir çocukken Resûlullah (s.a.s) ile birlikte Mina'da sabah namazı kıldı. Resûlullah namazı bitirince baktı ki iki adam namaz kılmıyor. O ikisinin yanına gelmesini emretti. Onlar da çekilerek Resûlullah'ın yanına getirildiler. Resûlullah onlara dedi ki:

“Bizimle namaz kılmanızı engelleyen şey nedir?” Onlar:

“Konakladığımız yerde⁴⁹¹ biz namazı kıldık” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“Konakladığınız yerde namazı kılar, sonra bu namazı kılmayan imama ulaşırsanız onunla (bir daha) namaz kılın. Bu sizin için nafîle olur.”

• Bayramın İkinci Günü Peygamberimiz Konuşma Yaptı:

* Ebû Hürre er-Rakâşî amcasından (r.a) nakletti:⁴⁹²

“Teşrik günlerinin ortasında (bayramın ikinci gününde)⁴⁹³ ben Resûlullah'ın (s.a.s) bineğinin yularını tutarak insanların ona sıkıntı vermelerini önlüyordum. Resûlullah:

“*Ey insanlar! Bilir misiniz, siz hangi ayda, hangi beldede ve hangi günde bulunuyorsunuz?*” diye sorunca insanlar dedi ki:

“Haram (saygın/kutlu) günde, haram ayda ve haram (saygın/kutsal) beldede (bulunuyoruz).” Resûlullah konuşmasına şöyle devam etti:

⁴⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, II/138; Ebû Davud, Menasik 78 (1969); Tirmizî Mevakit 113 (900) (Hasen sahih)

⁴⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/161; Tirmizî, (219) (Hasen sahih); Nesaî, Kübra, I/299 (931).

⁴⁹¹ İbn Manzur, age., XI/275; Mübarekpûri, Tuhfetü'l-Ahvezi, II/3.

⁴⁹² Ahmed b. Hanbel, V/72 (Ş. Arnavud: Bu rivâyet seneddeki Ali b. Zeyd sebebiyle zayıftır. Ancak başka tarikler sebebiyle sahih li gayrihi olur.)

⁴⁹³ İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, III/574.

“Allah’a dönünceye kadar şu ayınızdaki, şu beldenizdeki şu gününüzün saygınlığı gibi canınız, malınız ve ırzlarınız da saygındır/koruma altındadır. Benden (bunları) iyi dinleyin ki yaşayabilesiniz. Dikkat edin, kimseye zulmetmeyin! Dikkat edin, kimseye zulmetmeyin! Dikkat edin, kimseye zulmetmeyin! Kişinin gönül rızası/hoşnutluğu olmaksızın onun malını almak helal olmaz. Dikkat edin, cahiliye dönemine ait her türlü kan, mal davası ve gelenek kıyamete kadar ayağımın altındadır (hükmü kaldırılmıştır). İlk kaldırdığım kan davası Rabia b. Haris b. Abdülmuttalib’in kan davasıdır ki Beni Leys’in yanına süt çocuğu olarak verilmişti de onu Hüzeyl kabilesi öldürmüştü/ölümüne sebep olmuştu. Dikkat edin, cahiliyeden kalma her türlü faiz ayağımın altındadır. İzzet ve celal sahibi Allah önce Abbas b. Abdülmuttalib’in faiz alacağıнын kaldırılmasını takdir etti/emretti. Ana para size aittir (onu alabilirsiniz). Böylece ne zulmetmiş, ne de zulme uğramış olursunuz. Dikkat edin. Zaman Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü gibi akışına devam etmektedir.” Resûlullah sonra şu ayeti okudu:

“Gökleri ve yeri yaratmasından beri Allah’ın kitabında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram (saygın/kutsal) aylardır. İşte bu kıymetli dindir.” Sonra dedi ki:

“İşte bu aylarda birbirinize zulmetmeyin. Benden sonra birbirinin boyunlarını vuran kafirlere dönmeyin/benzemeyin. Şeytan namaz kılanların kendisine kulluk etmesinden ümidini kesmiştir. Ancak aranızda fitne/kavga⁴⁹⁴ atacaktır. Kadınlar konusunda izzet ve celal sahibi Allah’a karşı sorumlu (insan) olun. Onlar sizin yanınızda bağımlıdırlar, kendilerinden bir şeye malik değillerdir. Onların sizler üzerinde hakları olduğu gibi, sizin de onlar üzerinde haklarınız vardır. Dikkat edin. Onlar sizden başka kimseye yatağınızı çiğnetmesinler. Sizin hoşlanmadığınız kişilerin evlerinize girmesine izin vermesinler. Onların ahlâksızlığından korkarsanız onlara nasihat edebilir, yataklarından ayrılabilir; (yine fayda vermezse) zarar vermeyecek şekilde onlara

⁴⁹⁴ İbnü'l-Esir, *Nihaye*, I/368.

vurabilirsiniz. Onların yiyeceklerini ve giyeceklerini örfe uygun olarak tedarik etmeniz sizin görevinizdir. Onları Allah'ın emaneti olarak aldınız, izzet ve celal sahibi Allah'ın hükmü sebebiyle onlardan cinsel olarak faydalandınız. Kimin yanında emanet varsa, onu emanet sahibine eda etsin/versin.” Peygamberimiz ellerini uzatarak şöyle dedi:

“Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Burada bulunan kişi bulunmayana aktarsın. Nice aktarılan kişi vardır ki duyandan daha iyi kavrar.”

• Bayramın İkinci Günü İnen Sure:

* İbn Ömer (r.a) anlattı:⁴⁹⁵

“Veda haccında teşrik günlerinin ortasında (2. günü) Resûlullah (s.a.s) Mina'dayken kendisine *İza câe* suresi indirildi. Resûlullah bu haccın veda (son) haccı olduğunu anladı. Bineği Kasvâ'nın hazırlanmasını emretti. Ona bindi ve Akabe'de insanlar içinde durdu. Onlar da Resûlullah'ın etrafında toplandılar. Resûlullah konuşmasına Allah'a layık vechile hamd ve sena ederek başladı ve şöyle dedi...(yukarıda zikredilen konuşmayı yaptı).

• Taş Atma Sırasında Peygamberimize Sorulan Soru:

Resûlullah (s.a.s) cemreye taş atarken kendisine bir adam geldi ve dedi ki:

“Ey Allah'ın Resûlü! İzzet ve celal sahibi Allah'a hangi cihad daha sevimlidir/kıymetlidir?”

Resûlullah cevap vermedi, ikinci cemreyi taşıladı. Adam tekrar gelip:

“Ey Allah'ın Resûlü! İzzet ve celal sahibi Allah'a hangi cihad daha sevimlidir/kıymetlidir?” diye sorunca, Peygamberimiz şöyle buyurdu:

“Zalim yönetici karşısında hak/doğru söz söylemektir.”⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Abd b. Humeyd, *Müsned*, Mektebetü's-sünne, Kahire 1408/1988, I/270 (858) (Musa b. Ubeyde zayıf râvidir. Bk. İbn Adî, Ebû Ahmed el-Cürcanî, *el-Kamil fi duafâi'r-rical*, Daru'l-fikr, Beyrut, III: Baskı, 1409//1988); II/44, (281); Beyhaki, V/152, (9464).

⁴⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, V/251 (ş. Arnavud: Hasen li gayrihi); Nesaî, Mücteba, Biat 38 (4209) (Elbani: Sahih); *Kübra*, IV/435 (7834).

• Allah'ın Rahmetini İsteyen Bir Genci Peygamberimizin Soruşturması:

Hicretin 9. yılında Tüçb kabilesinden⁴⁹⁷ bir heyet Resûlullah'a geldi, onlar 13 kişiydiler. Onların yanında da Allah'ın, Resûlüne toplamasını farz kıldığı zekâtları vardı. Resûlullah (s.a.s) onları: "Merhaba" diye karşıladı ve ihsanda bulundu, kendileriyle ilgilendi. Bilal'e onlara misafirperver ve cömertçe davranılmasını emretti. O heyete getirdiklerinden daha çok şey verdi. Onlara dedi ki:

"Sizden başkası (geride) kaldı mı?" Onlar:

"Geride eşyalarımıza (nöbetçi) bıraktığımız en gencimiz olan bir kişi kaldı" deyince Resûlullah şöyle dedi:

"Onu bana gönderin!"

O genç gelince şöyle dedi:

"Ben biraz önce sana gelen grubun fertlerinden birisiyim. Onların ihtiyaçlarını giderdin. Benim de ihtiyacımı giderir misin?" Resûlullah sordu:

"Senin ihtiyacın nedir?" Genç:

"Allah'tan beni mağfiret etmesini, bana rahmet etmesini ve bana kalp zenginliği vermesini istemendir/dua etmendir" deyince Resûlullah şöyle dua etti:

"Allahım, onu mağfiret et, ona rahmet et ve ona kalp zenginliği ver." Sonra ashabından bir adama o gence de benzer şeyin verilmesini emretti. Onlar hep birlikte ailelerinin yanına döndüler.

Hicretin onuncu yılındaki hac mevsiminde bu heyet Mina'da Resûlullah'ın yanına geldi. Resûlullah onlara o genci sordu. Onlar:

"Allah'ın verdiği rızık konusunda ondan daha kanaatkârını görmedik" deyince Resûlullah şöyle cevap verdi:

"Ben hepimizin bu hal üzere ölmesini temenni ederim."⁴⁹⁸

⁴⁹⁷ Onlar Kinde'lilerden bir kabiledir.

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, Tabakât, I/323.

• Peygamberimiz Bayramın Dördüncü Günü Taşlamadan Sonra Öğle Namazını Muhassab'da (Ebtah'ta) Kıldı ve Oraya Yerleşti:

Bayram gününün ikincisine *yevm-i karr* (durma günü), üçüncüsüne *yevm-i nefr-i evvel* (ilk ayrılma günü), dördüncü güne ise *yevm-i nefr-i sani* (ikinci ayrılma günü) denmektedir. Çünkü Allah, “*Sayıli günlerde Allâh'ı anın (tekbir alın). Kim (bayramdan sonraki) iki gün içinde (Mina'da işini bitirir ve) dönerse ona bir günâh yoktur. Kim de kalırsa korunduğu takdirde ona da günâh yoktur. Allah'a karşı takva sahibi olur. Bilin ki hepiniz O'nun huzûruna toplanacaksınız.*”⁴⁹⁹ buyurmaktadır. Mina'da kalmayan ya da kalıp da dördüncü günü fecrin doğuşundan önce Mina'dan ayrılan kişi dördüncü gün taş atmaz. Çünkü ibadet vaktinden önce Mekke'ye gitmiştir.⁵⁰⁰

Peygamberimiz (s.a.s) ise dördüncü gün şeytan taşlamadan sonra bineğine bindi ve sahabe ile birlikte Mina'dan ayrıldılar. Muhassab (Ebtah) denilen vadiye gelince oraya yerleştiler. Peygamberimizin Mina'dan ayrıldıktan sonra bayramın dördüncü günü Muhassab (Ebtah)'da ilk kıldırıldığı namaz öğle namazıdır. Bu konuda nakledilenler şunlardır:

*Nafî' anlattı:⁵⁰¹

“İbn Ömer (r.a), (Bayramın ilk gününden sonraki) üç günde cemrelere (taş atmak için) yaya olarak gelir, giderdi ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in böyle yaptığını söylerdi.”

* Ebû Râfi'den (r.a):⁵⁰²

“Resûlullah (s.a.s) Mina'dan ayrılıp Ebtah'a yerleşeceğinde bana bir şey emretmedi. Ancak ben gittim ve orada bir çadır kurdum. Resûlullah geldi ve oraya yerleşti.”

Başka tarikle gelen benzer rivâyetteki ek:⁵⁰³

“Ebû Râfi' Resûlullah'ın eşyalarından sorumluydu.”

* Katade'den:⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ Bakara, 2/203.

⁵⁰⁰ İbn Hacer, Fethu'l-Bari, X/8; Mübarekpûri, Tuhfetü'l-ahvezi, IV/26.

⁵⁰¹ Ebû Davud, Hac, (1969); Beyhaki, V/131 (9341).

⁵⁰² Müslim, Hac 342 (1313).

⁵⁰³ Müslim, Hac 342 (1313).

⁵⁰⁴ Buhari, Hac 143, 145.

“Enes b. Malik’in (r.a) anlattığına göre Hz. Peygamber (s.a.s) öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazını kıldı, Muhassab’da bir miktar uzanıp dinlendi. Sonra bineğiyle Beytullah’a gitti ve (Kâbe’yi) tavaf etti.”

* Abdülaziz b. Rufey’den:⁵⁰⁵

“Enes b. Malik’e (r.a):

“Bana Hz. Peygamber’in (s.a.s) Terviye günü öğle ve ikindi namazlarını nerede kıldığına dair bildiğin bir şeyi naklet” diye istekte bulununca o dedi ki:

“(Resûlullah onları) Mina’da kıldı.” Ben tekrar:

“Mina’dan ayrıldığı gün ikindi namazını nerede kıldı?” deyince Enes b. Malik:

“Ebtah’ta (kıldı)” dedi ve ekledi:

“Sen başındaki (İslâm’ı iyi bilen) insanlara uygun hareket et!”

Azimâbâdi bu rivâyete bakarak Peygamberimizin bayramın dördüncü günü Mina’dan ayrıldıktan sonra Muhassab’da ilk kıldığı namaz ikindi namazıdır, dedi.⁵⁰⁶ Halbuki bundan önce zikredilen Enes b. Malik rivâyetinde de açıkça beyan edildiği gibi ilk kıldığı namaz öğledir.⁵⁰⁷

• Ebtah (Muhassab)’da Konaklamak Müstehap mıdır?

Ebtah, Bahtâ, Muhassab ve Hayf-ı Beni Kinane aynı yerin isimleridir. Resûlullah ve sahabe Mina dışında Mekke’de kalacaklarında burada konaklardı. Orada konaklamanın hükmünde sahabe ihtilaf etti. Hz. Âişe ve İbn Abbas’a göre burada konaklamak sünnet değildir. Peygamberimiz yolculuğu için uygun bir mekan olduğundan dolayı orada konaklamıştır. İbn Ömer’e göre ise burada konaklamak sünnettir. Çünkü Peygamberimiz ve büyük sahabiler burada konaklamışlardır. İbn Hacer; Hz. Âişe ve İbn Abbas’ın sünnet dememesini, bağlayıcı hüküm değildir, şeklinde anlamının doğru olacağını belirtti:⁵⁰⁸

⁵⁰⁵ Buharî, Hac 82; Müslim, Hac 339 (1309); Ebû Davud, Menasik 59 (1912); Tirmizî, Hac 116 (964).

⁵⁰⁶ Azmâbâdi, Avnül-Ma’bûd, V/272.

⁵⁰⁷ Ayrıca bk. İbn Kayyim, Zadû'l-meâd, II/293.

⁵⁰⁸ Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, IX/59; İbn Hacer, Fethu'l-Bâri, III/591.

* Hz. Âişe'den (r.ha):⁵⁰⁹

“Ebtah'ta kalmak sünnet değildir. Resûlullah (s.a.s) orada kaldı, çünkü onun yolculuğa çıkışı için uygun bir yerdi.”

* İbn Abbas'tan (r.a):⁵¹⁰

“Muhassab'da kalma (dinî) bir şey değildir. Orası sadece Resûlullah'ın (s.a.s) kaldığı bir mekandır.”

* İbn Ömer'den (r.a):⁵¹¹

“Resûlullah (s.a.s), Ebû Bekir, Ömer ve Osman Ebtah'ta konaklardı.”

* Nafi'den:⁵¹²

“İbn Ömer (r.a), Ebtah'ta konaklamayı sünnet olarak görürdü. İbn Ömer ayrılma günü (olan dördüncü gün) Muhassab'da kalırdı.”

(Râvi) Nafi ekledi:

“Resûlullah ve kendisinden sonra gelen halifeler (hep) Muhassab'da konakladı.”

• Hz. Âişe'nin Konakladıkları Muhassab'dan Umre İhramı İçin Kardeşiyle Ten'im'e Gitmesi:

* Hz. Âişe'den (r.ha):⁵¹³

Resûlullah (s.a.s) ile Zilhicce hilalinin doğmasına yakın bir zamanda⁵¹⁴ yola çıktık. Resûlullah şöyle dedi:

“Kim umre için telbiye getirmek (niyet etmek) isterse onun için telbiye getirsin. Kim de hac için telbiye getirmek isterse onun için telbiye getirsin. Ben kurbanlık hayvanımı yanımda getirmeseydim umre için telbiye getirirdim.”

Hz. Âişe anlatmasına şöyle devam etti:

⁵⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, VI/230 Buharî, Hac 146; Müslim, Hac 339 (1311); Ebû Davud, Menasik 86 (2008) Tirmizî, Hac 82 (923).

⁵¹⁰ Buharî, Hac 146; Müslim, Hac 341 (1312); Tirmizî, Hac 81 (922).

⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel, II/89; Müslim, Hac 337 (1310); Tirmizî, Hac 81 (921).

⁵¹² Müslim, Hac 338 (1310).

⁵¹³ Ahmed b. Hanbel, VI/191; Buharî, Umre, 7; Müslim, Hac, 111 (1211); Nesai, Menasik 48 (2717).

⁵¹⁴ Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim*, VIII/144; Ayni, *Umdetü'l-Kâri*, III/290; İbn Hacer, *el-Fethu'l-Bâri*, III/609.

“Böylece onlardan bir kısmı umre için, bir kısmı da hac için telbiye getirdi (niyet etti). Ben de umre için telbiye getirenlerdendim. Mekke’ye gelmeden önce (Serif denilen yerde) hayız gördüm. Ben böyle hayızlı iken Arefe günü geldi. Durumu Resûlullah’a arz ettim. Dedi ki:

“Umreni terk (fesh) et! Saçını çöz, onu tara (temizlen) ve hac için telbiye getir (niyet et)!”

Bu şekilde yaptım. Resûlullah Hasba (Ebtah/Muhassab) gecesinde beni kardeşim Abdurrahman ile birlikte Ten'im'e gönderdi.”

Abdurrahman onu (kardeşini) terkisine aldı, Hz. Âişe önceki (yapamadığı) umresi yerine umre yapmak için telbiye getirdi (niyet etti.)”

(Râvi Urve ekledi;)⁵¹⁵ İzzet ve celal sahibi Allah onun haccını ve umresini böyle takdir etti. Böyle yapılmasından dolayı (ceza olarak) kurban veya oruç ya da bir sadaka gerekmemektedir.

Aynı râviden başka tarikle gelen rivâyet:⁵¹⁶

Hz. Âişe anlatıyor:

“Hac için telbiye getirdik. Serif’e geldiğimizde ben hayız gördüm. Ben bu duruma ağlarken Resûlullah yanıma geldi ve:

“Seni ne (hangi sebep) ağlatıyor, Ey Âişe!” deyince ben şöyle dedim:

“Hayız gördüm. Keşke ben hacca gelmemiş olsaydım.” Resûlullah şöyle buyurdu:

“Sübhânallah! Bu (hayız hali), izzet ve celal sahibi Allah’ın Âdem’in bütün kızlarına takdir ettiği bir haldir. Hac ibadetini yap/devam et, sadece Kâbe’yi tavaf etme!”

Mekke’ye girince Resûlullah dedi ki:

“Kim bu ibadetinin (önce) umre olmasını isterse, umre yap-sın (ihramdan çıksın). Ancak yanında kurbanlık hayvanını getiren bundan hariçtir (ihramdan çıkamaz).”

Resûlullah kurban (bayramı) günü hanımları için inek kesti.

Hz. Âişe Bahta (Muhassab) gecesini temizlendi.”

⁵¹⁵ Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, III/610.

⁵¹⁶ Ahmed b. Hanbel, VI/219 (ş. Arnâvud: Sahih); Ebû Davud, Menasik 23 (1782) (Elbani: Sahih).

RESİM 28: Hz. Âişe Mescidi - Ten'im

Hz. Âişe ekledi:

“Ben, Resûlullah’a:

“Ey Allah’ın Resûlü! Arkadaşlarım hac ve umre yapmış olarak dönecek, ben ise sadece hac yapmış olarak döneceğim, böyle olur mu?” deyince Resûlullah Abdurrahman b. Ebû Bekir’e emretti. O da beni Ten'im’e götürdü ve orada umre için telbiye getirdim (niyet ettim).”

* Urve;⁵¹⁷

Abdullah b. Zübeyr’i (r.a) Ten'im'den umre için ihrama girdiğini gördü.

(Râvi) Urve ekledi:

“Sonra onu (İbn Zübeyr’i) Kâbe’nin etrafında (tavaf yaparken) ilk üç şavtında hızlı yürüdüğünü gördüm.”

Mekke’de bulunan herkes umre için Ten'im'den ihrama girebilir. Orası en yakın Hill bölgesidir. Oradan ihrama girmek Hz. Âişe’ye has bir ruhsat değildir. Yukarıda görüldüğü gibi sahabiden Abdullah b. Zübeyr de umre için ihrama Ten'im'den girmiştir.

⁵¹⁷Malik, Hac, 34 (813).

• **Peygamberimiz Bayramın Dördüncü Günü Öğle, İkinci, Akşam ve Yatsı Namazlarını Mekke’de Kıldı ve Muhassab’da İstirahat Etti:**

* Katade’den:⁵¹⁸

Enes b. Malik (r.a) anlattı:

“Hz. Peygamber (s.a.s) öğle, ikinci, akşam ve yatsı namazlarını kıldı(rdı). Sonra Muhassab’da uzanıp dinlendi/uyudu. Sonra (seher vaktinde) bineğine binip Kâbe’ye gitti ve onu tavaf etti.”

İbn Huzeyme; Peygamberimizin öğle, ikinci, akşam ve yatsı namazlarını Mekke’de kıldığını ve Muhassab’da dinlendiğini, Mekke’de kaldığı toplam günün 10 gün olduğunu, belirtti.⁵¹⁹

N- YOLCULUĞUN ON DOKUZUNCU GÜNÜ

(*Veda Tavafı ve Mekke’den Ayrılış*)

14 Zilhicce 10 (Çarşamba)

• **Bu Gün Sabah Namazından Önce Tavaf Yapılacağı İlan Edildi:**

* İbn Abbas (r.a) anlattı:⁵²⁰

İnsanlar her taraftan ayrılmaya yeltenince Resûlullah (s.a.s) şöyle dedi:

“Hiç kimse son varacağı yer Kâbe’de (veda tavafı) olmadıkça bir yere ayrılmayın!”

* Haris b. Abdullah b. Evs’ten (r.a):⁵²¹

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Kim Kâbe’yi hac ya da umre için ziyaret ederse son varacağı yer Kâbe’de (veda tavafı) olsun!”

⁵¹⁸ Buhârî, Hac 143.

⁵¹⁹ İbn Huzeyme, *Sahih*, II/76.

⁵²⁰ Müslim, Hac 379 (1327); İbn Mace, Menasik 82 (3070).

⁵²¹ Ahmed b. Hanbel, III/416 (ş. Arnavud: Haccac b. Erta’ sebebiyle zayıf); Tirmizî, Hac 101 (946).

• Peygamberimiz Seher Vakti Yola Çıktı ve Sabah Namazından Önce Kâbe'ye Geldi:

* Hz. Âişe'den (r.ha):⁵²²

“Resûlullah (s.a.s) ile hac yaptığımız zaman Mina'ya geldik. Ben temizlendim. Sonra Mina'dan ayrıldım ve Kâbe'de ifaza/farz tavafını yaptım.

Sonra nefr-i âhirde (bayramın son gününde) Resûlullah ile birlikte Mina'dan ayrıldık. Resûlullah Muhassab'a yerleşti, biz de onunla birlikte orada konakladık. Resûlullah (s.a.s) Abdurrahman b. Ebû Bekir'i çağırdı ve dedi ki:

“Kız kardeşini Harem bölgesinden (Hill bölgesine) çıkar da umre için telbiye getirsin (niyet etsin). Sonra o ikiniz umreyi bitirin ve buraya gelin. Ben sizi buraya gelinceye kadar bekleyeceğim.”

Biz yola çıktık, sonunda umreyi bitirdim. Sonra seher vaktinde Resûlullah'ın yanına ulaştım. Bana:

“Bitirdiniz mi?” deyince ben, “evet” dedim”.

Bunun üzerine Resûlullah ashabına yolculuğa başlamalarını duyurdu/emretti. İnsanlar (veda tavafı için) yola çıktı ve Resûlullah da (veda tavafından) sonra Medine'ye doğru yola koyuldu.”

Aynı râviden benzer rivâyet:⁵²³

“...Sonra seher vakti Resûlullah'ın yanına ulaştım. Resûlullah ashabına yolculuğa başlamalarını duyurdu/emretti. Resûlullah hareket etti. Sabah namazından önce Kâbe'ye uğradı. Yola çıkacağında Kâbe'yi tavaf etti. Sonra Medine'ye doğru yola koyuldu.”

• Peygamberimiz Bugün Sabah Namazını Kâbe'de Kıldırıldı ve Namazda Tur Suresini Okudu:

* Ümmü Seleme'den (r.ha):⁵²⁴

“Resûlullah (s.a.s)'a;

“Ben hâlâ (hastalıktan) muzdaribim” diyerek şikayette buldum. Bunun üzerine Resûlullah:

⁵²² Buharî, Hac 32.

⁵²³ Ebû Davud, Menasik 86 (2006); (Elbani: Sahih).

⁵²⁴ Malik, İsti'zan 11; Ahmed b. Hanbel, VI/290, 319; Buharî, Mesacid 45; Müslim, Hac 258 (1276).

RESİM 29: Kâbe'den Bir Görüntü

“Sen de (o zaman) binekli olarak insanların arkasından tavaf et!” dedi.

Ümmü Seleme anlatmaya şöyle devam etti:

Ben de devemin üzerinde tavaf yaptım. O sırada Resûlullah Kâbe'nin yakınına doğru namaza durmuştu, Tur suresini okuyordu.⁵²⁵

* Ümmü Seleme, Hz. Peygamber'e (s.a.s) rahatsızlığını şikayet etti/anlattı.”

O sırada Resûlullah Mekke'deydi ve ayrılmak istiyordu. Ümmü Seleme de Kâbe'yi tavaf etmemişti ve (Resûlullah ile) buradan gitmek istiyordu.

Resûlullah ona dedi ki:

“Sabah namazı kılınmaya (başlandığı) anda, insanlar namazda iken sen devenin üzerinde tavaf yap!”

Ümmü Seleme bu şekilde (tavaf) yaptı ve Kâbe'den ayrılmaya kadar namaz kılmadı.”⁵²⁶

⁵²⁵ Hal cümlesi anlaşılması için bu şekilde terceme edildi.

⁵²⁶ Buharî, Hac 70; Nesaî, Menasikü'l-hac 139 (2926).

• **Hayızlı Kadından Veda Tavafı Sorumluluğu Düşer:**

* İbn Abbas'tan (r.a):⁵²⁷

“İnsanların (hac ya da umrede) en son varacakları yerin Kâbe’de (veda tavafı) olması emredildi. Ancak hayızlı kadınlardan bu emir kaldırıldı.”

* Peygamberimizin eşi Hz. Âişe'den:⁵²⁸

“Safiye bt. Huyey ifaza tavafından sonra hayız gördü. Resûlullah’a (s.a.s) hayzını haber verince Resûlullah şöyle dedi:

“O bizi (şimdi) burada tuttu mu/gidişimizi engelledi mi, yani?” Ben:

“Ey Allah’ın Resûlü! O, ifaza tavafını yaptı” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“O halde ayrılabilir/gidebilir.”

• **Peygamberimiz Tavaftan Sonra Mültezem’e Vücudunu Yapıştırdı ve Dua Etti:**

İbn Kesir (v.774/1372) dedi ki: “Peygamberimiz (s.a.s) sabah namazını kıldırılmayı bitirince Beytullah’ı tavaf etti, sonra Hacer-i Esved ile Kâbe kapısı arasındaki Mültezem’de durdu. İzzet ve celâl sahibi Allah’a dua etti. Yüzünü ve vücudunu oraya yapıştırdı.⁵²⁹ Onda, bir kölenin efendisinin kapısında yalvarma hali vardı. Bu konuda Abdullah b. Amr’dan gelen üç rivâyet bulunmaktadır.

İbn Kayyim (v.751/1350) ise bu olayın Mekke’nin fethinde olduğunu belirtti. Ancak bu olayın Mekke’nin fethinde olması hac sırasında olmasına mani değildir. Doğrusunu Allah bilir.

* Amr b. Şuayb (b. Muhammed b. Abdullah) anlattı:⁵³⁰

“Muhammed, Amr’ın babası (Şuayb) ve dedesi Abdullah b. Amr (r.a) ile tavaf yaptı. Yedinci turu yaparlarken Allah’a sığınılan (eûzü billah... denilen) yerde Muhammed, Abdullah’a dedi ki:

⁵²⁷ Buhârî, Hac 143; Müslim, Hac 380 (1328).

⁵²⁸ Ahmed b. Hanbel, VI/82, 85, 164; Buhârî, Hac, 73; Müslim, Hac, 382 (1211); Tirmizî, Hac 99 (943).

⁵²⁹ İbn Kesir, Siret, II/443.

⁵³⁰ Abdürrezzak, Musannef, V/75 (9044).

“Sen de (Allah’a) sığın!” Abdullah:

“Eûzü billahi mine’ş-şeytani’r-racîm” dedi.

(Hacer-i Esved) köşesine dokununca köşe ile kapı arasına sığındı. Yüzünü ve göğsünü Kâbe’ye yapıştırdı. Sonra dedi ki:

“Resûlullah’ı (s.a.s) işte böyle yaparken gördüm.”

* Abdullah b. Amr’dan (r.a):⁵³¹

“Resûlullah’ı (s.a.s) gördüm, yüzünü (Kâbe’ye) yapıştırmış ve göğsü de Mültezem’deydi.”

* Amr b. Şuayb babası (Şuayb)’dan nakletti:⁵³²

“Ben, (dedem) Abdullah (b. Amr) (r.a) ile tavaf yaptım. Kâbe’nin arkasına gelince ona:

“Allah’a sığınmaz mısınız?” dedim. O da;

“Eûzü billahi mine’ş-şeytani’r-racîm” dedi. Sonra yürümesine devam etti ve Hacer-i Esved’e dokundu. (Hacer-i Esved) köşesi ile kapı arasında durdu. Göğsünü, yüzünü, iki kolunu ve iki elini oraya koydu/yapıştırdı, o ikisini iyice yaydı. Sonra dedi ki:

“Resûlullah’ı (s.a.s) işte böyle gördüm.”

* İbn Ömer’den (r.a):⁵³³

“Resûlullah (s.a.s) ile birlikte biz (Kâbe’ye) Beni Abdi Menaf kapısından girdik. Bu insanlar ona Beni Şeybe kapısı demektedirler. Medine’ye giderken de Hazûra kapısından çıktık, o da Hayyatîn kapısıdır.”

Bazılarına göre Peygamberimiz *Mekke’nin fethi* günü vücudunu Mültezem’e yapıştırdı. Delilleri Abdurrahman b. Ebû Safvan’dan gelen şu rivâyettir:

*Resûlullah (s.a.s) Mekke’yi feth edince, -evim yol üzerinde- ben kendi kendime: “Kesinlikle elbisemi giyeceğim ve

⁵³¹ Darekutni, II/289 (239); Beyhaki, V/164 (9546); Zeylai, *Nasbu’r-riye*, III/91. Seneddeki Müsennâ b. Sabbah tartışmalı bir râvidir. İbn Hacer; bu râvi zayıftır, çünkü ömrünün sonunda bazı şeyleri karıştırdı ve abid bir insandı, dedi. Bk. *Takribu’l-Tehzib*, 519 (6471).

⁵³² Beyhaki, *Şuabu’l-İman*, III/457 (4058); Zeylai, age., III/91. Senedde Müsennâ b. Sabbah bulunmaktadır.

⁵³³ Taberanî, Evsat, I/156 (491) (Taberanî, bu rivâyeti İmam Malik’ten sadece Abdullah b. Nafi’, Mervan b. Mervan tarihinde tek kalarak rivâyet etti, dedi.) Heysemî, senedde tartışmalı râvi Mervan b. Ebû Mervan’ın bulunduğunu ve diğer râvilerin ise sika olduğunu, belirtti. Bk. *Mecma’*, III/238; İbn Hacer zayıf, dedi. *Telhisu’l-habîr*, II/243 (1009).

RESİM 30: Mültezem, Hacer-i Esved köşesi ile Kâbe'nin kapısı arasında bir yerdir.

Resûlullah nasıl hareket edecek diye gözetleyeceğim” dedim. Bunun üzerine gittim ve gördüm ki -Resûlullah ortalarında olduğu halde- Kâbe'nin kapısından Hatim kısmına kadar yanaklarını koyarak istilam eden ashab Resûlullah ile Kâbe'den ayrıldı.⁵³⁴

* Üsame b. Zeyd'den (r.a):⁵³⁵

“(Mekke'nin fethi günü) kendisi Resûlullah

(s.a.s) ile Kâbe'nin içine girdi. Resûlullah Bilal'e emretti, o da Beytullah'ın kapısını örttü. O dönemde Beytullah altı sütun üzerinde duruyordu. Resûlullah kapının yanındaki iki sütunun yanına geldi, oturdu ve Allah'a hamd ve senâ etti, istekte bulundu ve istiğfar etti. Sonra kalktı ve Kâbe'nin arka tarafına geldi ve Kâbe'ye yüzünü ve vücudunu yapıştırdı. Allah'a hamd ve senâ etti, istekte bulundu ve istiğfar etti. Sonra Kâbe'nin köşelerinden her birine geldi, tekbir getirerek tehlil, tesbih, Allah'a sena ve istiğfar ederek, istekte bulunarak o köşelere doğru döndü. Sonra çıktı ve Beytullah'ın dışında Kâbe yönüne dönük olarak iki rekât namaz kıldı. Sonra ayrıldı ve buyurdu ki:

“İşte kible budur, işte kible budur.”

Bazı alimler ise; Resûlullah hem Mekke'nin fethi günü, hem de Veda haccında olmak üzere iki kere Kâbe'nin içine girmiş olabilir, dediler.⁵³⁶ Ancak Mekke'nin fethi günündeki rivâyette şüphe yoktur, Veda haccındaki konu ise muhtemeldir.

⁵³⁴ Ebû Davud, Menasik 55 (1898), (Elbani: Zayıf). Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, III/431 (ş. Arnavud: Zayıf).

⁵³⁵ Ahmed b. Hanbel, V/210 (ş. Arnavud: Sahih); Nesai, Menasikü'l-hac 131 (2914), (Elbani: Sahih); İbn Huzeyme, IV/329 (3004), (Azami: Sahih).

⁵³⁶ Kamil Miras, age., VI/113.

* Amr b. Şuayb babası (Şuayb)'dan nakletti:⁵³⁷

(Dedem) Abdullah (b. Amr b. As)⁵³⁸ (r.a) ile beraber tavaf yaptık. (İki rekât tavaf namazı kılmak için)⁵³⁹ Kâbe'nin arka tarafına gelince Abdullah'a dedim ki:

“(Burada) Allah'a sığınmaz mısınız?” Abdullah:

“Neûzü billahi mine'n-nâr” dedi. (Namazdan sonra) gitti ve Hacer-i Esved'i istilam etti. (Hacer-i Esved) köşesi ile kapı arasında durdu. Göğsünü, yüzünü, kollarını ve ellerini işte böyle koydu/yapıştırdı. O ikisini (kollarını) iyice açtı. Sonra şöyle dedi: “Resûlullah'ın (s.a.s) işte böyle yaptığını gördüm.”

• Muhacirlerin Hac ya da Umre İbadetini Tamamladıktan Sonra Mekke'de Üç Gecedan Fazla Kalmaları Yasaklandı:

Peygamberimiz muhacirlerin Mekke'de fazla kalmasını, oraya yerleşmesini, hatta öldüklerinde Mekke'ye defnedilmesini istemezdi. Bu nedenle Meymune annemiz Serif'e ve vefat eden bazı muhacirler Mekke dışındaki Muhacirler kabristanına defnedilmişti. Bununla san-ki Peygamberimiz kendilerinin Mekke'yi Allah için terk ettiklerini, ayrıca kıyamete kadar bu vasıflarının devam etmesi gerektiği mesajını veriyordu.

* Alâ b. Hadramî'den (r.a):⁵⁴⁰

Resûlullah (s.a.s) dedi ki:

“Muhacir Mekke'de (hac ya da umre) ibadetini bitirdikten sonra 3 (gün ya da gece)⁵⁴¹ kalabilir.”

• Hacca Giden Resûlullah'ın Hanımları Sonra Hac Yaptılar mı?

* Ebû Hüreyre'den (r.a):⁵⁴²

“Resûlullah (s.a.s) Veda haccı senesi hanımlarına şöyle dedi:

⁵³⁷ Ebû Davud, Menasik 55 (1899), (Elbani: Zayıf).

⁵³⁸ Azimâbâdi, *Avnû'l-Ma'bûd*, V/248.

⁵³⁹ Azimâbâdi, *age.*, V/248.

⁵⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, IV/329; Buhârî, Fedâilü's-sahabe, 76; Müslim, Hac 441 (1302); Ebû Davud, Menasik 92 (2022); Tirmizî, Hac, 103 (949) (Hasen sahih); Nesaî, Taksirü's-salât 4 (1455).

⁵⁴¹ Ahmed b. Hanbel, V/52 (ş. Arnavud: Sahih).

⁵⁴² Ahmed b. Hanbel, VI/334 (ş. Arnavud: Hasen); Ebû Davud, Menasik 1 (1722), (Elbani: Sahih); Heysemî, senedde Tev'eme'nin mevlası Salih'in bulunduğunu, bu kişiden İbn Ebi'z-Zi'b ihtilal etmeden önce rivâyet ettiğini belirtti ve bu rivâyet için sahihtir dedi. Bk. Mecma', III/490; Vakıfî, II/450.

“(Bu hacdan) sonra size hasırın üstleri (evde oturmak) kalıyor.”

Râvi ekledi: “Resûlullah’ın bütün hanımları sonra hac yaptılar, sadece Zeyneb ve Sevde tekrar hacca gitmediler. O ikisi şöyle diyorlardı:

“Resûlullah’ın, (bu hacdan) sonra size hasırın üstleri (evde oturmak) kalıyor, sözünden sonra bizi hiçbir binek (tekrar hacca) götüremez.”

* İbrahim babası (Sa’d b. İbrahim) yoluyla dedesinden (İbrahim b. Abdurrahman b. Avf’tan) nakletti:⁵⁴³

Hz. Ömer (r.a) (halifeliği döneminde) yaptığı son haccında Peygamberimizin hanımlarının da katılmalarına izin verdi. Onlarla birlikte Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf’ı gönderdi.

İbn Sa’d’ın (v.230/844) bildirdiğine göre, Hz. Ömer son haccını H. 23 yılında yapmıştı. Bu hac yolculuğuna çıkmadan önce Peygamberimizin hanımları Hz. Ömer’e haber gönderdiler ve hac için izin istediler. Hz. Ömer onlara izin verdi ve hazırlıkların yapılmasını istedi. Onlar develerinin hevedeclerinde yolculuk yaptılar. Hz. Ömer onlarla birlikte Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf’ı gönderdi. Hz. Osman onların önünde gidiyor ve başkalarının onlara ulaşmalarına engel oluyordu. Abdurrahman b. Avf da onların arkalarından geliyor ve başkalarının yaklaşmasına izin vermiyordu. Müminlerin anneleri bu şekilde yolculuk yapıp haclarını eda ettiler.

Hz. Ömer vefat ettikten sonra Hz. Osman halife seçildi. Hz. Âişe, Ümmü Seleme, Meymûne ve Ümmü Habibe bu dönemde de Hz. Osman’dan hac için izin istediler. Hz. Osman onlarla birlikte gitti ve haclarını ifa ettiler. Peygamberimizin iki eşi bunlara katılmadı. Zeynep, Hz. Ömer’in halifeliği döneminde vefat etmişti ve Sevde de Peygamberimizin vefatından sonra evinden dışarı çıkmamıştı.⁵⁴⁴

⁵⁴³ Buharî, İhsar 37.

⁵⁴⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, VIII/209554.

• Kurbanlık Etler Dönüşte Azık Oldu:

Medine’de Peygamberimiz gerek Medine’deki fakirleri düşünerek, gerekse dışardan gelen heyetleri ağırlamak için Müslümanlara kesilen hayvanların etlerinin üç günden fazla saklamalarını yasaklamıştı. Çünkü Medine toplumu tebliğ toplumuydu ve idealist insanlardan oluşuyordu. Ancak daha sonra Müslümanların buna ihtiyacı olmadığı anlaşılınca yasak kaldırıldı.

* Cabir’den (r.a):⁵⁴⁵

“Biz Mina’da kurbanlık etlerimizi üç günden fazla yemedik (saklamazdık). Resûlullah bu konuda bize ruhsat verdi ve dedi ki:

“Ondan yiyin ve azık edinin!”

(Râvi İbn Cüreyc) ekledi:

“Atâ’ya dedim ki: “Cabir bu rivâyette; ...bu şekilde (azık edinerek/saklayarak) Medine’ye kadar geldik” dedi mi?” O: “Evet” diye cevap verdi.”

Cabir b. Abdullah’tan farklı yolla gelen diğer rivâyette; “Hayır” dediği nakledildi ki bu durumda iki rivâyet arasında tenakuz bulunmaktadır. Muhaddis Aynî bunu şöyle açıkladı: “Burada râvi şek etti, onun için önce “hayır” dedi⁵⁴⁶, sonra da “evet” dedi.” Bu görüş doğru olsa gerek. Çünkü aşağıdaki rivâyette de görüldüğü gibi Müslümanlar bu etlerden Medine’ye dönünceye kadar istifade etmişlerdir.⁵⁴⁷

* Cabir’den (r.a):⁵⁴⁸

“Resûlullah (s.a.s) zamanında Medine’ye varıncaya kadar kurban etlerimizden azık yapıp yerdik.”

* Ebû Said el-Hudri’den (r.a):⁵⁴⁹

“Biz hac kurbanlarının etini yaklaşık bir sene azık yapar yerdik.”

⁵⁴⁵ Müslim, Edâhî 32 (1972).

⁵⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, III/317; Buhari, Hac 123.

⁵⁴⁷ Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, X/57.

⁵⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, III/309; Buharî, Cihad 21; Müslim, Edahi 32 (1972).

⁵⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, III/85 (ş. Arnavud: İsnadı kuvvetli); Şahidi için bk. Cabir b. Abdullah’tan: Ahmed b. Hanbel, III/309; Buhari, Cihad 121; Müslim, 32 (1972).

O- YOLCULUĞUN YIRMİNCİ, YİRMİ BİRİNCİ VE YİRMİ İKİNCİ GÜNLERİ

(Medine'ye Doğru Hareket, Zi Tuvâ'da Konaklama ve
Sabahleyin Yolculuğun Devam Etmesi)

15, 16, 17 Zilhicce 10

(Perşembe, Cuma ve Cumartesi)

Peygamberimiz 15 Zilkade Perşembe günü Mekke'den hareket etti ve Zi Tuva'ya vardı. Zi Tuva'da geceledi ve sabahleyin yola çıktı. Muhtemelen geldiği güzergâhı takip ederek 18 Zilhicce Pazar günü Gadir-i Humm'a vardı.

• Peygamberimiz Mekke'den Çıkarken Zî Tuvâ'ya Uğradı ve Orada Geceledi:

* İbn Ömer'den (r.a):⁵⁵⁰

Kendisi (Mekke'ye) geldiğinde Zi Tuvâ'da geceler, sabah olunca şehre girerdi. (Mekke'den) ayrılacağına da Zi Tuvâ'ya uğrar, orada geceleyip sabaha kadar kalırdı. Hz. Peygamber'in de (s.a.s) bu şekilde yaptığını söylerdi.

P- YOLCULUĞUN YİRMİ ÜÇÜNCÜ GÜNÜ

(Gadir-i Hum'da Konaklama, Resûlullah'ın

Hz. Ali'yi Kötüleyenlere Tepkisi)

18 Zilhicce 10 (Pazar)

Bize ulaşan hadislere göre Peygamberimiz (s.a.s) Medine'ye dönerken Zilhicce'nin 18'i olan Pazar günü Mekke ile Medine arasındaki bir mekanda konaklamış, öğle namazı kıldırılmış ve bir konuşma yapmıştır. Burası Cuhfe'ye yakın olan Gadir-i Hum mevkiidir.⁵⁵¹ Bu konuşma Hz. Ali ve Ehl-i beytin önemi, ayrıca Resûlullah'ın vefatından sonra Ehl-i beyte sahiplenmek

⁵⁵⁰ Buhari, Hac 148.

⁵⁵¹ İbn Kesir, Siret, II/444-445.

ile ilgilidir. Bu konuşmanın sebebi bazı kişilerin Resûlullah'a gelerek Hz. Ali hakkında şikayette bulunmalarıdır. Yemen'den gelirken Hz. Ali'nin disiplinini aşırı bulan bu kişiler Peygamberimize şikayette bulununca, Peygamberimiz böyle bir konuşma yapmak zorunda kalmıştır. Buradan bazı Şia alimlerinin anladığı gibi Hz. Ali ve Ehl-i beytin daha sonra mutlaka halife olması zorunluluğunu anlayamayız. Sahabe de böyle anlamamış ve Hz. Ali dördüncü halife olarak seçilmiştir. Hz. Ali'nin dördüncü halife seçilmesinin birçok hikmetleri ve Şia'nın önceki halifelerle ilgili iddialarına cevap vardır. Hz. Ali önceki uygulamaları aynen kabul etmiş, değiştirmemiş ve devam ettirmiştir. Allah onlardan razı olsun.

• Peygamberimize Hz. Ali'nin Şikayet Edilmesi:

Hz. Ali (r.a) Yemen'den dönerken Resûlullah (s.a.s) ile Mekke'de karşılaşmak için (kervandan) önce ayrıldı ve arkadaşlarından birisini onlara başkan tayin etti. Bu kişi de iradesini kullandı ve Hz. Ali'nin getirdiği (zekatlık) kumaşlardan bazı giysileri o kervandaki her adama giydirdi. Hz. Ali ordusu yaklaşınca onları karşılamak için yola çıktı. Baktı ki hepsinin üzerinde giysiler. (Başkan tayin ettiği kişiye) şöyle dedi:

“Yazıklar olsun sana, bu durum da ne?”

O kişi:

“Bu topluluk insanların yanına geldiği zaman güzel gözükmesi için onlara giydirdim” deyince Hz. Ali:

“Yazıklar olsun sana, Resûlullah'ın yanına varmadan hemen onları çıkart!” diye cevap verdi.

O kişi de topluluktaki giysileri çıkarttırdı ve kumaşların içine iade etti. Ordudakiler bu durumla ilgili rahatsızlıklarını izhar ettiler.⁵⁵²

⁵⁵² İbn Hişam, Siret, VI/8; Taberî, Muhammed b. Cerir, Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük, Daru'l-Küttübi'l-İlmiyye, Beyrut 1407; II/205; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-nihaye, V/208.

• **Peygamberimizin Şikayet Edenlere Karşı Hz. Ali'nin Haklılığı ve Ehl-i Beyt'in Önemi ile İlgili Bir Konuşması:**

* Ebû Said el-Hudrî'den (r.a):⁵⁵³

(Bazı) insanlar Hz. Ali'den (r.a) şikayette bulundu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s) aramızda konuşma yapmak için ayağa kalktı. Onun şöyle dediğini duydum:

“Ey insanlar! Ali'yi şikayet etmeyin. Vallahi o, Allah'ın zatı (ya da Allah yolunda) şikayet gelmesinden (korkarak) sert davranan bir kişidir. (Onun için size böyle davranmıştır.)”

* Ziyad b. Ebû Ziyad'dan:⁵⁵⁴

Hz. Ali'nin (r.a) insanlara şunu sorduğunu duydum:

“Allah'tan Gadir-i Hum günü Resûlullah'ın (s.a.s) dediğini işitip (bize) aktaracak bir Müslüman kişi(nin bulunmasını) istiyorum.”

O anda Bedir'de bulunan on iki sahabe ayağa kalktılar ve (Hz. Ali'nin sözlerine) şahitlik yaptılar.

RESİM 31: Gadir-i Hum, Mekke ile Medine arasında Cuhfe'de bulunan bir yerdir. Hum, tutmak demektir. Burası su tuttuğu için bu isimle anıldı. Peygamberimiz hacdan sonra Medine'ye dönerken burada namaz kıldı.⁵⁵⁵

⁵⁵³ Ahmed b. Hanbel, III/86 (ş. Arnavud: Seneddeki râviler sikadır.); Hakim, III/144 (4654), (Zehebi: Sahih).

⁵⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, I/88 (ş. Arnavud: Sahih ligayrihi).

⁵⁵⁵ Yâkut, *Mu'cemü'l-Büldan*, II/389.

* Bera b. Azib'den (r.a):⁵⁵⁶

Resûlullah (s.a.s) ile bir yolculukta beraberdik. Gadir-i Hum denilen yerde konakladık. İçimizde “*Namaz toplayıcıdır*” şeklinde nida edildi. Resûlullah için iki ağacın altı süpürüldü/temizlendi ve Resûlullah öğle namazını kıldı(rdı). Hz. Ali'nin (r.a) elini tutup şöyle dedi:

“Bilmez misiniz, ben müminler için canlarından daha önemliyim?” Oradakiler:

“Bilakis, (biliyoruz)” dediler. Resûlullah tekrar:

“Bilmez misiniz, ben her mümin için canından daha önemliyim/müminlere daha yakınım?” deyince oradakiler:

“Bilakis, (biliyoruz)” dediler. Bunun üzerine Resûlullah şöyle buyurdu:

“Ben kimin velisi (dostu) isem, Ali de onun velisidir. Allahım onu veli edineni sen de veli (dost) edin. Ona düşmanlık edene sen de düşmanlık et.”

Hız. Ömer, Hız. Ali ile karşılaşınca dedi ki:

“Ey Ebû Talib'in oğlu! Mübarek olsun. Sabah, akşam (her zaman) her mümin erkek ve kadının velisi (dostu) oldun.”

* Said b. Vehb ve Zeyd b. Yüsey'den:⁵⁵⁷

Hız. Ali (r.a) (Kufe'deki)⁵⁵⁸ Rahabe denilen yerde, Gadir-i Hum günü Resûlullah'ın (s.a.s) dediğini işitip (bize) aktaracak insanların (bulunup bulunmadığını) sordu. Bunun üzerine Said tarafından altı kişi ve Zeyd (r.a) tarafından da altı kişi ayağa kalktılar ve Resûlullah'ın Hız. Ali için Gadir-i Hum günü şöyle dediğini işittiklerini söylediler:

“O gün Resûlullah: “Allah müminler için daha önemli/müminlere daha yakın değil midir?” diye sorunca oradakiler:

“Bilakis, (daha yakındır)” dediler. Resûlullah şöyle buyurdu:

“Allahım! Ben kimin velisi (dostu) isem Ali de onun velisi-

⁵⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, IV/281 (ş. Arnavud: Sahih ligayrihi). Ayrıca bk. İbn Ebi Şeybe, VI/372 (32118).

⁵⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, I/118, (ş. Arnavud: Sahih ligayrihi); Tirmizi, Menakıb 20 (3713) (Hasen sahih), (Burada rivâyetin sadece “*O halde ben kimin velisi (dostu) isem Ali de onun velisidir*” kısmı bulunmaktadır.); İbn Hibban, XV/375 (ş. Arnavud: Hasen).

⁵⁵⁸ Mübarekpûri, *Tuhfetü'l-ahvezi*, X/178,193.

dir (dostudur). Allahım sen de onu veli edineni veli (dost) edin, onu düşman edineni düşman edin.”

* Atıyye el-Avfi'den:⁵⁵⁹

Zeyd b. Erkam'a (r.a) dedim ki:

“Dünürüm,⁵⁶⁰ Gadir-i Hum günü Hz. Ali'nin (r.a) şanı ile ilgili açıklanan bir hadisi senden nakletti. Ben onu (bizzat) senden dinlemek isterim.”

Zeyd b. Erkam:

“Siz Irak ehlisiniz, sizde olan size yeter” deyince ben:

“Benden sana bir kötülük gelmez” dedim. Bunun üzerine o şöyle anlattı:

“Evet, biz Cuhfe'deydik. Resûlullah (s.a.s) öğle vakti Hz. Ali'nin kolundan tutarak yanımıza geldi ve dedi ki:

“Ey insanlar, bilmez misiniz, ben müminler için canlarından daha önemliyim/onlara daha yakınım?”

Oradakiler:

“Bilakis, (biliyoruz)” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“O halde ben kimin velisi (dostu) isem Ali de onun velisidir.”

Ben Zeyd'e tekrar sordum:

Resûlullah: “Allahım, onu veli (dost) edineni sen de veli edin, onu düşman edineni sen de düşman edin” dedi mi? Zeyd şöyle cevap verdi:

“Ben sana duyduğum şeyi naklettim.”

* Riyah b. Haris'ten:⁵⁶¹

Hz. Ali'nin (r.a) bir düzlükteyken yanına bir grup insan geldi ve:

“es-Selamü aleyküm, ey mevlamız!” dediler.

Hz. Ali (azatlı/anlaşmalı manasında kullanıldığını zannederek):

“Siz Arap kavminden olduğunuz halde ben sizin nasıl mev-

⁵⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, IV/368, (ş. Arnavud: Başka sahih tariklerle geldiği için bu rivâyet de sahih ligayrihidir. Ancak seneddeki Atıyye, zayıftır, diğer râvileri sikadır.); Taberani, Kebir, V/195 (5070).

⁵⁶⁰ Hatem, Hanım tarafından olan akrabalar, Hanımın babası, kardeşi vs. Bazılarına göre kişinin damadıdır. Bk. Razi, age., 169. Bu nedenle *dünürüm* olarak terceme edildi.

⁵⁶¹ Ahmed b. Hanbel, V/419 (ş. Arnavud: Sahih); Heysemî, *Mecma'*, IX/108 (Ricali sikadır.)

lanız olurum?” deyince onlar şöyle cevap verdi:

“Biz Gadir-i Hum günü Resûlullah’ın (s.a.s) şöyle dediğini işittik:

“Ben kimin mevlası (dostu) isem, bu (Ali) de onun mevlasıdır?”

(Râvi) Riyah ekledi:

“Onlar gidince ben de peşlerinden gittim ve bunlar kim, diye sordum.”

Oradakiler dedi ki:

(Bunlar) Ensar’dan bir grup.

Onların içinde Ebû Eyyüb el-Ensari de (r.a) vardı.”

* Yezid b. Hayyân et-Teymî anlatıyor:⁵⁶²

(Arkadaşlarımdan) Husayn b. Sebra ve Ömer b. Müslim ile birlikte Zeyd b. Erkam’a (r.a) gittik. Yanına oturur oturmaz Husayn şöyle dedi:

‘Ey Zeyd! Sen gerçekten büyük hayırlara nâil oldun; Resûlullah’ı (s.a.s) gördün, hadisini (yani sözlerini) dinledin, onun safında (kâfirlere karşı) savaştın ve onunla birlikte namaz kıldın. Sen gerçekten büyük hayırlara nâil oldun. Ey Zeyd, bize Resûlullah’tan (s.a.s) duyduğun şeyleri naklet!..’ Zeyd b. Erkâm (r.a) dedi ki:

‘Ey kardeşimin oğlu, vallahi yaşım ilerledi, vaktim geldi ve Resûlullah’tan duyup ezberlediğim bazı şeyleri unuttum. Size anlattığım kadarıyla kabul edin, bunun dışında beni fazla zorlamayın!

Bir gün Resûlullah bize, Mekke ile Medine arasındaki Hum denilen su kenarında konuşma yaptı. Sözlerine Allah’a hamd ve senâ ederek başladı, nasihat etti, bazı şeyleri hatırlattı ve sonra şöyle buyurdu:

“Ey insanlar, dikkat edin! Ben, kendisine neredeyse aziz ve celil olan Allah’ın elçisi (yani ölüm meleği) gelecek ve onu ka-

⁵⁶² Ahmed b. Hanbel, IV/366 (ş. Arnavud: Sahih); Müslim, Fezâilü’s-sahâbe, 36 (2408); Tirmizî, Menâkıb, 31, (3788), (Hasen-garib); Nesaî, Kübrâ, V/45, 51, 130, (8148, 8175, 8464); İbn Huzeyme, IV/62, (2357); Hâkim, III/118, 160-161, (4576) (Hâkim, sahih dedi. Zehebî sükût etti); (4711), (Hâkim, sahih dedi. Zehebî muvâfakat etti.)

bul edecek yaşta bir kişiyim. Size iki sorumluluk bırakıyorum; Birincisi, içinde hidayet ve nûr olan Allah'ın Kitab'ıdır. Allah Teâlâ'nın Kitabına tutunun, iyi yapışın! dedi, ona sahip olmaya teşvik etti ve sözlerine şöyle devam etti:

İkinci olarak da Ehl-i beytime sahip çıkın! Ehl-i beytimin hakları konusunda size Allah'ı hatırlatırım... Ehl-i beytimin hakları konusunda size Allah'ı hatırlatırım... Ehl-i beytimin hakları konusunda size Allah'ı hatırlatırım..."

Husayn, Zeyd b. Erkam'a dedi ki:

'Ey Zeyd, Resûlullah'ın Ehl-i beyti kimdir, onun hânesindeki eşleri değil mi?' Zeyd:

'Eşleri Ehl-i beyttendir, fakat (onlarla birlikte) kendisine sadaka/zekât verilmesi haram olan diğer akrabaları da Ehl-i beyttendir.'

'Onlar kim?'

'Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas (r.a) soyundan gelenler...'

'Onların hepsine mi sadaka/zekât vermek haram kılındı?'

'Evet.'

R- YOLCULUĞUN YİRMİ DÖRDÜNCÜ, YİRMİ BEŞİNCİ VE YİRMİ ALTINCI GÜNLERİ

(Yola Devam Edildi, Ravhâ'da Bir Kadının Sorusu ve Zülhuleyfe'de Gece Konaklama)

19-20-21 Zilhicce 10 (Pazartesi, Salı ve Çarşamba)

Peygamberimiz 18 Zilhicce Pazar günü Gadir-i Hum'dan yola çıktı. Muhtemelen Medine'den geldiği güzergâhı takip etti. 21 Zilhicce Çarşamba günü Ravhâ'ya vardı ve aynı gün Zülhuleyfe'ye ulaştı. Ancak Peygamberimiz geç saatte şehre girmezdi. Zülhuleyfe'de geceledi ve sabahleyin Medine'ye doğru hareket etti.

• Ravhâ'da Bir Kadının Sorusu:

Peygamberimiz Medine'ye dönerken Ravhâ'da bir grup Müslüman ile karşılaştı, onlarla konuştu. İçlerinde bulunan bir kadın çocuğu için haccın geçerli olup olmadığını, sordu.⁵⁶³

* İbn Abbas'tan (r.a):⁵⁶⁴

Peygamberimiz (s.a.s), Ravhâ'da bir kabileye rastladı ve:

“Siz hangi kavimsiniz?” diye sordu.

“Müslümanız!” dediler.

Onlar da:

“Ya siz kimsiniz?” diye sordular.

“(Ben) Resûlullah(ım)” diye cevap verdi. Bir kadın çocuğunu ona doğru kaldırıp dedi ki: “Bunun için hac olur mu?” Resûlullah şöyle buyurdu: “Evet, sana da ecri vardır.”

• Hz. Peygamber Seferden Dönüşünde Gece Şehre/Evine Girmezdi, Sabahı Beklerdi ve Bunu Başkalarına da Emrederdi:

* Enes b. Malik'ten (r.a):⁵⁶⁵

“Hz. Peygamber (s.a.s) (seferden dönüşünde) gece ailesine/evine gitmezdi.⁵⁶⁶ Onların yanına sabah ya da akşama doğru girerdi.”

* Cabir'den (r.a):⁵⁶⁷

Resûlullah (s.a.s) bir adamın (seferden dönüşünde) evdekileri korkutması ya da onların kötü durumuna şahit olması (tehlikesinden dolayı) gece aniden/habersiz evine gitmesini yasakladı.

• Peygamberimiz Zülhuleyfe'de Geceledi ve Sabah Medine'ye Girdi:

* Abdullah b. Ömer'den (r.a):⁵⁶⁸

“Resûlullah (s.a.s) (Medine'den) yola çıktığında Şecere yo-

⁵⁶³ İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd*, II/299-300.

⁵⁶⁴ Müslim, Hac 409 (1336); Ebû Davud, Menâsik 8 (1736).

⁵⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, II/125 (ş. Arnavud: Sahih); Buharî, Umre 15; Müslim, İmare 180 (1928).

⁵⁶⁶ Kamil Miras, age., VI, 188.

⁵⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, III/302; Müslim, İmare 184 (715).

⁵⁶⁸ Buharî, Hac 24; Ebû Davud, Menasik 45 (1867); Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, II/142.

lunu takip eder, (Medine'ye) dönüşünde Muarras yolundan girerdi. Resûlullah Mekke'ye doğru yola çıktığında Şecere mescidinde namaz kıları. (Mekke'den) dönüşünde ise Zülhuleyfe'deki vadi ortasında namaz kıldı ve orada gece sabaha kadar kaldı.”

Aynı râviden gelen rivâyetteki farklı kısım:⁵⁶⁹

“...Resûlullah Mekke'ye girdiğinde Yukarı mahalle yokuşundan (Ma'lâ'dan) girer (giderken de) Aşağı mahalle yokuşundan (Mesfele'den) çıkardı.

Züheyr'den gelen rivâyette ise; Batha'daki yukarı mahalle, şeklinde geçmektedir.”

Peygamberimiz (s.a.s) değişik yollardan gelir ve giderdi. Bu şekilde hareket etmesi üzerinde farklı yorumlar oldu. Bazıları bunda Resûlullah'ın bir kasdı yok, yolların durumuna göre hareket ederdi, dedi. Bir kısım alimler ise Peygamberimiz Mekke'nin ve Medine'nin her tarafının bereketlenmesi için farklı farklı yollardan gelip gitmiştir, diye görüş ifade ettiler. Bu şekilde hareket etmeye müstehap diye de hüküm verildi.⁵⁷⁰

Hem Şecere, hem de Muarras yolu Medine'ye 6 mil uzaklıktadır. Hatta Muarras daha da yakındır. Şecere mescidi ise Zülhuleyfe mescidinin yanındadır. Muarras yolu Zülhuleyfe mescidinin aşağı kısmındadır. Orada gece konaklanıp, istirahat edildiği için oraya Muarras denmiştir.⁵⁷¹ Şecere mescidinin yanında bir kuyu vardır, Ali kuyusu (بئر علي) olarak bilinmektedir.⁵⁷² Buradaki Şecere'den maksat Semûra ağacıdır ki Peygamberimizin sahabeden biat aldığı yerdir. Burası ile Medine arasında 9 merhale vardır.⁵⁷³

Yukarı mahalle yokuşu; Mekke ehlinin kabristanının bulunduğu Cennet-i Ma'lâ'ya inen yoldur. Oraya Kedâ da denir. Seniyye, dağlık kısımdaki yokuş ya da yüksek yol anlamındadır. Bathâ ise geniş mekan/düzlük manasındadır. Peygamberimiz Mekke'nin

⁵⁶⁹ Müslim, Hac 223 (1257); Ebû Davud, Menasik 45 (1867); Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, II/29.

⁵⁷⁰ Nevevi, *Şerhu Sahihi Müslim*, IX/3.

⁵⁷¹ Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, IX/146-147; İbn Hacer, *Fethu'l-Bari*, III/391.

⁵⁷² İbn Hacer, age., III/385.

⁵⁷³ Aynî, age., XVII/212.

fethinde, umrelerinde ve haccında bu şekilde hareket etmiştir. İbn Teymiyye, Yukarı mahalle (Ma'la) yokuşundan geldiğinde insanın yüzünün Kâbe'ye dönük olduğu, Aşağı mahalleden (Mesfele'den) gelseydi, Kâbe'ye sırtını dönmüş olacaktır. Bu da Mekte'ye girişte uygun değildir, şeklinde bir yorum yapmıştır. İmkan varsa Resûlullah gibi hareket etmeyi alimlerimiz tavsiye etmişlerdir. Doğrusunu Allah bilir.⁵⁷⁴

S-YOLCULUĞUN YİRMİ YEDİNCİ GÜNÜ

(Peygamberimiz ve Sahabe Medine'de)

22 Zilhicce 10 (Perşembe)

• Peygamberimiz Medine'yi Gördüğünde Tekbir Getirir ve Dua Ederdi:

* Abdullah b. Ömer (r.a) anlattı:⁵⁷⁵

“Resûlullah (s.a.s) bir savaştan ya da hacdan veya umreden dönerken arazinin bayır kısmına çıkarken üç kere tekbir getirir ve şöyle derdi:

“La ilahe illallahü vahdehû la şerike leh lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr, âyibûne, tâibûne, âbidûne, sâcidûne li Rabbina hamidûne, sadakallahü va'deh ve nasara abdeh ve hezeme'l-ahzâbe vahdeh.”

Duanın trc:

“Tek olan Allah'tan başka ilah yoktur. O'nun ortağı yoktur; bütün güç/otorite ve hamd (övgü) O'na aittir. O her şeye kadirdir. Biz (Rabbimiz)e dönenler, tövbe edenler, ibadet (kulluk), secde ve hamd edenleriz.⁵⁷⁶ O (Allah) va'dinde durdu, kuluna yardım etti ve gruplar halinde saldıran düşmanı tek başına perişan etti.”

⁵⁷⁴ Azimâbâdi, *Avnü'l-Ma'bûd*, V/224-226, 581.

⁵⁷⁵ Malik, Hac 81 (942); Ahmed b. Hanbel, II/5, 10, 15, 21, 105; Buhârî, Hac, 12; Müslim, Hac 428 (1344); Ebû Davud, Cihad 158 (2770).

⁵⁷⁶ Bu mana için bk. Aynî, *Umdetü'l-Kâri*, X/132, Münâvi, *Feyzu'l-Kadir*, V/156.

• **Hz. Peygamber Medine'ye Ulaştığında Mescidin Önünde Devesini İhtırdı ve Mescitte İki Rekât Namaz Kıldı, Sonra Evine Gitti:**

* İbn Ömer'den (r.a):⁵⁷⁷

“Resûlullah (s.a.s) Veda haccından (Medine'ye)⁵⁷⁸ bu düzlükten geçerek döndüğünde devesini mescidin kapısında ihtırdı. Sonra mescide girdi ve iki rekât namaz kıldı. Sonra evine döndü.”

(Râvi) Nafi' ekledi:

“Abdullah b. Ömer de böyle yapardı.”

• **Hz. Peygamber Medine'ye Döndüğünde Minbere Çıktı ve Bir Konuşma Yaptı:**

Hz. Peygamber (s.a.s) Veda haccından Medine'ye gelince minbere çıktı ve Allah'a hamd etti, sena etti. Sonra şöyle dedi:

“Ey insanlar! Ebû Bekir bana hiç kötü davranmadı. Onunla ilgili bu (durumu) bilin.

Ey insanlar! Ben Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Abdurahman b. Avf ve ilk muhacirlerden razıyım. Onlarla ilgili bu (durumu da) bilin.

Ey insanlar! Ashabım, akrabalarım ve eşlerimin akrabalarımı⁵⁷⁹ konusunda benim haklarımı koruyun/yerine getirin. Onlardan birisine yapılan zulüm sebebiyle Allah sizi aramasın.

Ey insanlar! Müslümanlara karşı dillerinizi tutun. Onlardan birisi öldüğü zaman onun hakkında hayırlı şeyleri konuşun.”⁵⁸⁰

• **Hacdan Sonra Peygamberimizi Ziyarete Gelen Bazı Kişiler:**

* Ümmü Ma'kıl (r.ha) anlattı:⁵⁸¹

“Resûlullah (s.a.s) Veda haccı için yola çıkacağında bizim bir devemiz vardı ve onu Ebû Ma'kıl Allah yoluna bağışlamıştı.

⁵⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, II/129 (ş. Arnavud: Hasen); Ebû Davud, Cihad, 166 (2782) (Elbani: Hasen).

⁵⁷⁸ Bu ziyade için bk. Ebû Davud, Cihad, 166 (2782).

⁵⁷⁹ İbn Manzur, age., IV/471.

⁵⁸⁰ Taberanî, *Kebir*, VI/104 (5640); Heysemî; Senedde bilinmeyen kişiler bulunmaktadır, dedi. Bk. *Mecma'*, IX/157; İbn Hacer, *İsabe*, III/205 (3554) (İbn Hacer başka tarihleri de nakletti.)

⁵⁸¹ Ebû Davud, Menasik 80 (1989), (Elban: Sahih); Nesâî, Kübra, II/472, (4226); İbn Huzeyme, IV/72 (2376).

RESİM 32: Mescid-i Nebi

Bu sırada bir hastalık geldi. Ebû Ma’kıl vefat etti. Resûlullah yola çıkmıştı. Hacdan dönünce onun yanına gittim. Bana dedi ki:

“Ey Ümmü Ma’kıl! Bizimle yola çıkmanı ne engelledi?”

Ben:

“Biz hazırlanmıştık. (Bu sırada) Ebû Ma’kıl vefat etti. Üzerinde hacca gideceğimiz bir devemiz vardı. Ebû Ma’kıl onun Allah yoluna bağışlanmasını vasiyet etmişti” deyince Resûlullah şöyle buyurdu:

“O deve ile yola çıksaydın ya! Hac da Allah yolunda yapılan bir ibadettir. Bizimle yapacağın bu hac geçti, sen Ramazan’da umre yap. O umre(nin sevabı) hacca denktir.”

* İbn Abbas’tan (r.a):⁵⁸²

“Resûlullah (s.a.s), Ensâr’dan Ümmü Sinân adındaki bir kadına:

“Bizimle haccetmekten seni ne alıkoydu?” diye sordu. Kadın:

“Ebû fülânın (kendi kocasını kasteder) su çeken iki devesi var. Biriyle o ve oğlu hacca gitti. Öbürü (ile de ben kaldım) arazimizi suluyor(um)” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s), şöyle buyurdu:

⁵⁸² Buharî, Umre 4, Cezâu’s-Sayd 26; Müslim, Hac 222 (1256); Nesâî, Sıyâm 6, (2210); Tirmizî, Hac 95 (939).

RESİM 33: Hz. Peygamber'in Kabri

“Öyleyse Ramazan’da (yapacağın) umre, (kaçırdığın) bir haccın veya benimle (yapmış olacağın) bir haccın kazasıdır. Ramazan gelince umre yap. Ramazan’daki umre(nin sevabı) hacca denktir.”

• Hz. Peygamber’in Medine’deki Son Ayları

Peygamberimiz (s.a.s) Zilhicce’nin kalan günleri ve Muharrem ile Safer aylarını Medine’de geçirdi. Safer ayında hastalandı. Rebiülevvel ayının 12. Pazartesi günü Hakkın rahmetine kavuştu.⁵⁸³ Salat ve selam ona, onun temiz âl ve ehline olsun.

⁵⁸³ İbn Hibban, *Siret*, 385

VEDA HACCINDAKİ YERLER VE OLAYLAR

25 Zilkade 10 Cumartesi

Hz. Peygamber ve sahabe Medine'den hareket ettiler, Zülhuleyfe'ye vardıklarında burada gecelediler.

26 Zilkade 10 Pazar

Ertesi günü Zülhuleyfe'de/Akîk vadisinde sabah ve öğle namazı kıldılar, Zülhuleyfe'den yola çıkıp Beydâ'da niyet ettiler. Beydâ'dan Melel'e, sonra da Şerefü's-seyyâle'ye vardılar.

27 Zilkade 10 Pazartesi

Irku'z-Zubye ve Ravhâ'ya vardılar. Ravhâ'dan da hareket edip Munsaraf'a vardılar.

28-29 Zilkade 10 Salı ve Çarşamba

Üsâye'ye vardılar. Burada Hz. Peygamber'in azık devesi kayboldu ve Arc'da bulundu. Sonra Lahyu Cemel'e ve Sukyâ'ya vardılar. Orada konakladılar.

1 Zilhicce 10 Perşembe

Ebvâ'ya vardılar. İhramlı oldukları için kendilerine hediye edilen av etini almadılar. Sonra Ebvâ'dan ayrılıp Yemen tepelelerine vardılar.

2 Zilhicce 10 Cuma

Ezrak'a, sonra Erşâ/Lefet yokuşuna ve Erâk tepesi üzerinden de Cuhfe'ye vardılar.

3 Zilhicce 10 Cumartesi

Kudeyd'e vardılar ve Lefet'teki bir mescitte namaz kıldılar. Sonra Usfan'a, oradan da Gamim'e gittiler.

4 Zilhicce 10 Pazar

Merru'z-zahrân'a vardılar ve güneş battığında Serif'e ulaşıtlar. Oradan Zi Tuvâ'ya vardılar ve burada gecelediler.

5 Zilhicce 10 Pazartesi

Zi Tuvâ'da sabah namazını kıldılar, sonra Kedâ'dan Bathâ'nın yanındaki yukarı yoldan Mekke'ye girdiler. Önce Kâbe'ye varıp tavaf ve sa'y yaptılar. Umreden sonra Ebtah'a gidip orada konakladılar.

6, 7, 8 Zilhicce 10 Salı, Çarşamba ve Perşembe

Ebtah'ta kaldılar. (8 Zilhicce Perşembe) Terviye günü Mina'ya hareket ettiler ve gece orada kaldılar.

9 Zilhicce 10 Cuma

Arafat'a gittiler. Peygamberimiz hutbe verdi ve vakfe yaptılar. Akşam olunca Müzdelife'ye hareket ettiler ve sabaha kadar orada kaldılar.

10 Zilhicce 10 Cumartesi

Müzdelife'den sabahleyin çıktılar, Muhassir vadisinde durmayıp geçtiler ve Mina'ya vardılar. Mina'da Akabe cemresine (büyük şeytana) 7 taş attılar. Kurbanlar kesildi ve tıraş oldular. İfaza tavafı için Kâbe'ye gidildi, tavaftan sonra Mina'ya dönüldü ve orada kaldılar.

11, 12, 13 Zilhicce 10 Pazar, Pazartesi ve Salı

Mina'da kaldılar. Her gün öğleden sonra *küçük, orta ve Akabe cemreleri* taşlandı. Bayramın dördüncü günü taşlamadan sonra Ebtah'a gittiler. Hz. Âişe buradan umre ihramı için kardeşiy-le Ten'im'e gitti, sonra umre yaptı.

14 Zilhicce 10 Çarşamba

Sabahleyin Veda tavafı yaptılar ve Mekke'den ayrıldılar. Zî Tuvâ'ya uğradılar ve orada gecelediler.

15 Zilhicce 10 Perşembe

Sabahleyin Zî Tuva'dan Medine'ye hareket ettiler.

16, 17 Zilhicce 10 Cuma ve Cumartesi

Yolculuğa devam edildi.

18 Zilhicce 10 Pazar

Gadir-i Hum'da konakladılar. Burada Resûlullah Hz. Ali'yi kötüleyenlere karşı bir konuşma yaptı.

19, 20, 21 Zilhicce 10 Pazartesi, Salı, Çarşamba

Yola devam edildi.

Ravhâ'da bir kadının sorusu cevaplandırıldı.

Sonra Peygamberimiz ve Sahabe Zülhuleyfe'ye ulaştılar ve orada gece kaldılar.

22 Zilhicce 10 Perşembe

Hız. Peygamber Medine'ye hareket etti, Medine'yi gördüğünde tekbir getirdi ve dua etti. Mescide geldiğinde burada devesinden indi ve mescitte iki rekât namaz kıldı. Sonra evine gitti. Hacca gidemeyen bazı kişiler ziyarete geldiler.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah, *et-Temhid*, Thk: Mustafa b. Ahmed el-Alevî ve Muhammed b. Abdülkebir el-Bekrî, Vezaretü umûmi'l-evkâf, Mağrib 1387.
- 2- -----, *İstizkar*, Daru'l-Kütübi-l-İlmiyye, Beyrut 1421/2000.
- 3- Abd b. Humeyd, *Müsned*, Mektebetü's-sünne, Kahire 1408/1988.
- 4- Abdürrezzak, İbn Hemmam es-San'ânî, *Musannef*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1403.
- 5- İbn Adî, Ebû Ahmed el-Cürcanî, *el-Kamil fi duafâi'r-ricâl*, Daru'l-fikr, Beyrut, III: Baskı, 1409//1988.
- 6- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- 7- Ali b. Hüsameddin el-Hindî, *Kenzü'l-ummal fi süneni'l-akval ve'l-ahval*, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1399.
- 8- Aynî, Bedruddin, *Umdetü'l-Kârî*, Daru'l-fikr, Beyrut.
- 9- Azimâbâdi, Muhammed Şemsü'l-hak, *Avnü'l-Ma'bûd*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1415, II. Baskı.
- 10- Benna, Ahmed Abdurrahman, *Bulûğu'l-emânî min esrari'l-Fethi'r-Rabbâni*, İhyau't-türasi'l-Arabî, Beyrut, Ts.
- 11- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*, (el-Cevheratü'n-nakiy ile berâber), Beyrût , Ts.
- 12- -----, *Şuabü'l-İman*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1410.
- 13- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Çağrı yayınları, İstanbul 1981.

- 14- Darekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, Daru'l-marife, Beyrut 1386.
- 15- Darimî, Abdullah b. Abdürrahman, *Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- 16- DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 1998.
- 17- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as, *es-Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- 18- Ebu'l-Hüseyin Abdülbaki b. Kâni', *Mucemu's-Sahabe*, Mektebetü'l-ğureba el-eseriyye, Medine 1418.
- 19- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali, *Müsned*, Daru'l-me'mûn li't-türas, Dimeşk 1404/1984.
- 20- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Kitâbü'l-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr*, Kemâl el-Hût, Beyrût 1989.
- 21- Ebû Yusuf, Yakub b. İbrahim el-Ensârî, *Kitabü'l-Âsâr*, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1355.
- 22- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs*, Beyrût 1998.
- 23- -----, *Üsdü'l-gâbe fi marifeti's-sahabe*, Kitabu's-Şa'b, Ts.
- 24- Elbani, Muhammed, Nasîrudin, *es-Silsiletü's-sahiha*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad.
- 25- -----, *Silsiletü'd-daîfe*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad.
- 26- -----, *Sahihu et-Terğib ve't-Terhîb*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad.
- 27- -----, *Daîfu't-Terğib ve't-Terhîb*, Mektebetü'l-Mearif, Riyad.
- 28- -----, *el-Camiu's-sağir ve ziyadetühü*, el-Mektebü'l-İslâmî.
- 29- -----, *İrvâü'l-ğalîl*, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1405.

- 30- Fahreddin Razi, *Mefâtihu'l-ğayb/Tefsiru'l-kebir*, Daru'l-ih-yai't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1417, II. Baskı.
- 31- Fakihi, Muhammed b. İshak b. Abbas, *Ahbaru Mekke*, Daru'l-Hadar, Beyrut 1414, II. Baskı.
- 32- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrût 1997.
- 33- -----, *Telhisu'l-habir*, Medine-i Münevvere, 1964.
- 34- -----, *Takribu't-Tehzib*, Thk.: Muhammed Avvâme, Daru'r-Reşid, Haleb 1412/1992.
- 35- -----, *ed-Diraye fi tahrîci ehadisi'l-Hidaye*, Daru'l-marife, Beyrut.
- 36- -----, *İsabe fi temyizi's-sahabe*, Daru'l-Cîl, Beyrut 1412.
- 37- Hakim, Muhammed b. Abdullah, *Müstedrek ale's-Sahihayn*, Talikât: Zehebi, Telhis, Daru'l-kütübi'l-ilmiiye, Beyrut 1411/1990.
- 38- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (Trc.: Salih Tuğ), İrfan Yayınevi, İstanbul 1400/1980.
- 39- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhalla*, Daru'l-âfâki'l-cedide, Beyrut, Ts.
- 40- -----, *Haccetü'l-veda'*, Beytü'l-efkar ed-devliyye, Riyad, 1998.
- 41- Heysemî, Nuruddîn Ali b. Ebû Bekir, *Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid*, Beyrût 1986.
- 42- -----, *Zevâidü Müsnedi Hâris (Haris b. Ebû Üsâme)*, Thk: Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, Merkezü Hıd-meti's-Sünne, Medine 1413/1992.
- 43- Heysemî, *Buğyetü'l-Bahis an Zevaidi Müsnedi'l-Haris*.
- 44- İbn Hibban, Ebû Hatim et-Temimî el-Büstî, *Sahih*, Thk.: Şu-aybü'l-Arnâvût, Müessesetü'r-Risale, Beyrût 1414/1993, II. Baskı.

- 45- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-marife, Beyrut.
- 46- İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed b. İshak, *Sahih*, Thk: Mustafa el-Azami, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1390.
- 47- İbnü'l-Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, *Şerhu Fethi'l-Kadir*, Daru'l-fikr, Beyrut, Ts.
- 48- Kamil Miras, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Ter-cemesi ve Şerhi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1974.
- 49- Karahisarî, Mustafa b. Şemseddin, *Ahteri-i kebir*, İstanbul 1310.
- 50- Kasâni, Alauddin Ebû Bekir b. Mes'ûd, *Bedaiu's-sanâi fi tertibi's-şerâi'*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut, Ts.
- 51- İbn Kayyim, *Zadü'l-meâd fi heydi hayri'l-ibad*, Müessesetu'r-risale, Beyrut 1412.
- 52- İbn Kesir, Ebu'l-Feda, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut, Ts.
- 53- Kettânî, Muhammed b. Muntasır b. Muhammed ez-Zemzemî, *er-Risâletü'l-mustadrafe li beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerreffe*, Trc. Yusuf Özbek, *Hadis Literatürü*, 215-216, İz yayıncılık, İstanbul 1994.
- 54- Kurtubi, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1408/1988.
- 55- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *Gariibu'l-hadis*, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1408/1988.
- 56- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1981.
- 57- Markizi, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir b. Muhammed (v. 495 h.), *İmtâü'l-esmâ bimâ linnebiyyi minel'l-ahvali ve'l-hafede ve'l-meta*; II/104, Daru'l-kütübi'l-ilmiiyye, Beyrut 1420/1999.

- 58- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahî el-Hımyerî, *el-Muvatta*, Çağrı yayınları, İstanbul 1981.
- 59- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrût 1990.
- 60- İbn Müflih, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed, *el-Mübdî' fi şerhi'l-Mukni'*, el-Mektebü'l-İslâmî Beyrut.
- 61- Mizzi, Yusuf b. Zeki, *Tehzibü'l-Kemâl*, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1400.
- 62- Muhammed b. Hasen eş-Şeybani, *el-Hucce ala Ehli'l-Medine*, Alemü'l-kütüb, Beyrut 1403, III. Baskı.
- 63- Mübârekpûrî, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-ahvezî şerhu Câmii't-Tirmizî*, Tsh.:Abdülvehhâb Abdüllatîf, Kahire Ts., II. Baskı.
- 64- Münâvi, Abdürraûf, *Feyzu'l-Kadir*, el-Mektebetü't-Ticariyye el-Kübra, Mısır 1356.
- 65- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Çağrı yayınları, İstanbul 1981.
- 66- Nesaî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali, *el-Müctebâ (es-Sünen)*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- 67- -----, *Kitâbü's-Süneni'l-kübrâ*, thk. Abdülğaffâr el-Bendârî, Seyyid Küsrevi Hasan, Beyrût 1991.
- 68- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn b. Şeref, *Şerhu Sahîhi Müslim (el-Minhâc)*, Tashih: Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Beyrût 1995.
- 69- -----, *Mecmu'*, Daru'l-fikr, Beyrut 1417/1996.
- 70- Oral, Rifat, *el-Müsned (el-Fethu'r-Rabbani Tertibi)*, Terce-me ve Şerhi (1-6), Tahkik ve Tahriç: Süleyman Sarı, Ensar Yayıncılık, Konya 2004, II. Baskı.
- 71- -----, *Hz. Peygamber'in Fiziki Görünüşü*, Ensar, Konya 2005.

- 72- -----, *Hz. Peygamber'in Veda Haccı*, Hüner, Konya 2006.
- 73- -----, *Asr-ı Saadetten Günümüze Oruç ve Zekât*, Te-kin, Konya 2007.
- 74- Öztürk, Necati, *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar*, Diyanet İş-leri Başkanlığı, Ankara 2006 II: Baskı.
- 75- Râzi, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdülkadir, *Muhtaru's-Sihâh*, Müessesetü'r-Risale, 1988.
- 76- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrût, Ts.
- 77- Saydâvî, Ebu'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed b. Cemi', *Mu'cumu's-Şuyûh*, Müessesetü'r-riasale, Beyrut 1405.
- 78- Semhûdi, Ali b. Ahmed, *Vefâu'l-vefâ bi ahbari Dari'l-Musta-fa*, İhyau't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1404, IV. Baskı.
- 79- Şafîi, Muhamed b. İdris, *Müsned*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Ts.
- 80- Şevkani, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Neylü'l-evtâr şerhu Mülteka'l-ahbâr*, Daru'l-fikr, Ts.
- 81- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-kadîr el-cami beyne fenneyi'r-rivâye ve'd-diraye fi ilmi't-tefsir*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Ts.
- 82- Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali, *Mühezzeb fi fikhi'l-İma-mi's-Şafîi*, Daru'l-fikr, Beyrut.
- 83- Taberani, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat*, Thk.: Mahmûd et-Tahhân, Riyad 1985.
- 84- -----, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Thk. ve Thr.: Hamdi Ab-dülmeccid es-Selefi, Kahire 1984.
- 85- -----, *el-Mu'cemü's-sağîr*, Kemal Yûsuf el-Hût tak-dimiyle, Beyrût 1986.
- 86- -----, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1405.

- 87- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1407.
- 88- Tayâlisi, Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd, *el-Müsned*, Haydarâbât, 1321 h. (Thk.: Muhammed Abdülmuhsin et-Türkî, İmbâbe/Cîze 1999).
- 89- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, Çağrı yayınları, İstanbul 1992.
- 90- Vakidî, Muhammed b. Ömer, *el-Meğazi*.
- 91- Yakut b. Abdullah el-Hamevi, *Mu'cemü'l-büldân*, Daru'l-fikr, Beyrut.
- 92- Zeylai, Ebu Muhammed Abdullah b. Yusuf, *Nasbu'r-riye li ehadisi'l-Hidaye*, Daru'l-hadis, Kahire, Ts.
- 93- Zemahşerî, Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer, *el-Fâ-ik fî ğarîbi'l-hadîs*, Thk.: Ali Muhammed el-Buhari, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, II.Baskı, Ts.
- 94- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1415.
- 95- Zürkani, Muhammed b. Abdülbaki b. Yusuf, *Şerhu'l-Muvatta*, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1411.

• ATLASLAR

- 1- Sad b. Abdullah, Mu'cemü'l-emkine el-varide zikruha fi Sahihi'l-Buhari, Daretü'l-melik Abdülaziz, Riyad 1419.
- 2- Muhammed İlyas Abdülğani, Tarihu Mekkete'l-Mükerreme Kadîmen ve Hadisen, Daru'l-Fikr, Dımeşk 1423.

RIFAT ORAL

1962'de Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Konya'da tamamladı. 1986 yılında S.Ü. İlahiyat Fakültesini bitirdi. Askerlik hizmetine asteğmen olarak başlayıp 1989 yılında tamamladı. 1990 yılında Konya'da açılan D.İ.B. Selçuk Eğitim Merkezine girdi ve burayı 1993 yılında başarıyla bitirdi. Aynı yıl Eğitim Merkezine asistan olarak seçildi. İki yıllık asistanlık döneminden sonra Arapça ve İslam Hukuku sahasında öğretim görevlisi olarak çalışmasına devam etti. 1996 yılında Milli Eğitim Bakanlığından kazandığı burs ile Ürdün'e gitti ve Ürdün Üniversitesi Dil Enstitüsü'nde pratik Arapça eğitimi gördü. Bir yıl içinde bitirdiği Ü.Ü. Dil Enstitüsü'ndeki eğitiminden sonra Türkiye'ye geri döndü. Halen Selçuk Eğitim Merkezinde öğretim görevlisi olarak çalışan ORAL, evli ve iki çocuk babasıdır.

İLMÎ ÇALIŞMALARI:

Bazı ilmî dergilerde makaleleri yayımlandı.

YAYIMLANAN ESERLERİ:

1- *el-Müsned (el-Fethur'r-Rabbâni tertibinde)*, Ensar Yayıncılık, Konya 2002.

İmam Ahmed b. Hanbel'in dev eserinin ilk defa Türkçe'ye terceme ve şerhi. Bu eserin tahric ve tahkiki de Süleyman Sarı tarafından gerçekleştirilmektedir. Şu ana kadar ilk altı cildi yayımlanan bu eser tamamlandığında yaklaşık 30 cild olacaktır.

2- *Takribü'l-Ferâiz fi Dav'i'l-Kur'ân'i ve's-Sünne*, Ensar Yayıncılık, Konya 2004; (İslâm Miras Hukuku).

3- *Hz. Peygamber'in Fiziki Görünüşü*, Ensar yayıncılık, Konya 2005; (Şemail ile ilgili).

4- *Hz. Peygamber'in Veda Haccı*, Hüner yayınevi, Konya 2006.

5- *Ezberlenmesi Kolay ve Anlatımı Güzel 40 Hadis*, Tekin, Konya 2007.

6- *Asr-ı Saadetten Günümüze Oruç ve Zekât*, Tekin, Konya 2007.

7- *Yeni Bir Başlangıç: Ölüm ve Sonrası*, Hüner, Konya 2007.

8- *Kur'ân'la Buluşmak: Meâller ve Okuma Yöntemleri*, İrfan, Konya 2008.

